

KISEBBSÉGVÉDELEM

Budapest, 1941.

IV. évfolyam. 1—2. szám.

A JOGFOLYTONOSSÁG HELYREÁLLÍTÁSA A NEMZETISÉGI JOGALKOTÁS TERÉN.

A bécsi döntés következtében visszatért keleti és erdélyi részekben folyó jogegységesítés során nem feledkezhetünk meg a jogalkotásnak egy aránylag szűk területéről, mely azonban az utolsó évtizedek folyamán terjedelménél sokkal nagyobb jelentőségre tett szert. Ez a nemzetiségekre vonatkozó jogszabályalkotás. A nemzetiségek jogi helyzetét biztosító törvényes rendelkezések a világháború előtt a belső állami közjog egyik fejezetét képezték. A páriszkörnyéki békeszerződések és kisebbségi egyezmények a nemzetiségi jogokat a nemzetközi jog síkjára emelték és nagyjában egységesen szabályozták az új és területileg megnövekedett, valamint a vesztes államok faji, vallási és nyelvi kisebbségeinek jogait, a Nemzetek Szövetségének védelme alatt. A Népszövetség politikai és jogi rendszerének felbomlása óta a nemzetiségi jogszabályalkotás, egyes államközi megállapodásoktól eltekintve, *ismét a belső állami törvényhozás feladatát képezi*. Bárminnyire is belső ügye azonban az államoknak a nemzetiségi kérdés. tagadhatatlan az a hatás, amit a nemzetiségekkel való bánásmód a külföldön s elsősorban az illető nemzetiség anyaországában gyakorol. Mivel a politikai határok megváltozása rendszerint a nemzeti kisebbségekkel függ össze, a nemzeti jogalkotás nemcsak az állam belső konszolidációjának, hanem a külfölddel való viszonyának is állandó szabályozója és fokmérője.

A Trianon előtti Magyarországon az „1868. évi XLIV”, *te. a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában*“ foglalta össze a nemzetiségi nyelvek hivatalos használatára vonatkozó jogszabályokat, hangsúlyozva, hogy „Magyarország összes polgárai politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet“ s az egyenjogúság a nyelvek használatára nézve „csak annyiban eshetik külön szabályok alá, amennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása, szükségessé teszik“. A magyar nemzetiségi törvény, Deák és Eötvös kitűnő alkotása, a legliberálisabb szellemben szabályozta a nemzetiségi nyelvek használatát a közigazgatásban és a bíróságok előtt. A nemzetiségi egyházak és iskolák jogi helyzetét pedig több szaktörvény

tárgyalta s ezek közül legnagyobb híre az Apponyi-féle 1907. évi XXVII. te. „a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól“, tett szert.

A főhatalomváltozás után az erdélyi Kormányzótanács (Consiliul Dirigent) 1919 január 27-én kelt I. számú dekrétumával *ideiglenesen életben tartotta az 1918 október 18 előtt Erdélyben hatályos magyar törvényeket és rendeleteket*. A dekrétum 3 szakasza külön kiemelte az 1868: XLIV. törvénycikket, ami azzal a módosítással marad érvényben, hogy a magyar nyelv helyett mindenütt román nyelv értendő. Egyébként a dekrétum a nemzetiségi törvény lojális végrehajtását rendelte el, hogy ily módon válósuljon meg az 1918 december 1-i gyulafehérvári egyesülési határozat ama pontja, mely szerint minden nemzetiség saját nyelvű közigazgatásra és bíraskodásra tarthat igényt. A dekrétum 4. szakasza az iskolai kérdéseket szabályozta. E szerint a nem állami iskolák tannyelvét az iskolafenntartó állapítja meg; az állami iskolákban pedig párhuzamos kisebbségi osztályok állítandók fel. A középiskolák nyelve a megye, a főiskolák nyelve az illető tartomány többségének anyanyelve. Az ötödik szakasz a kisebbségi helységnevek használatát és a családi nevek helyes írását biztosította.

Az erdélyi Kormányzótanács tehát megpróbálta átmenteni a nemzetiségekre vonatkozó magyar jogszabályokat és mutatis mutandis alkalmazni akarta a kisebbséggé vált erdélyi magyarsággal szemben. A gyulafehérvári egyesülési határozatok ezen túlmenően *nemzeti önkormányzatot* ígértek az együttélő erdélyi népeknek, az 1919 december 9-én Párisban aláírt kisebbségi egyezmény pedig az Európában elismert *kisebbségek emberi jogait* terjesztette ki Nagyrománia nemzetiségeire. A gyulafehérvári határozat és a kisebbségi egyezmény azonban írott malaszt maradt, amit a magyar és német képviselők kérésére sem cikkelyeziek be az 1923-március 27-i alkotmányba. Az alkotmány ötödik szakasza a lelkiismereti és tanszabadságot, sajtó-, gyülekezési és egyesülési, valamint minden törvény által meghatározott közszabadságot a román állampolgároknak „faji eredetre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül“ biztosította; a hetedik szakasz kimondta, hogy a polgári és politikai jogok gyakorlásának nem lehet akadálya a faji, nyelvi vagy vallási különbség; a nyolcadé törvény előtti egyenlőséget és a közteherviselést terjesztette ki a kisebbségekre. A nyelvhasználatról sehol sem esett szó. Igaz, hogy az alkotmány 137. szakasza az egyes tartományokban hatályos régi törvényeket életben hagyta, de a magyar nemzetiségi törvény bonyolult intézkedéseinek végrehajtásához olyan tökéletes közigazgatási gépezetre lett volna szükség, amivel Románia sohasem rendelkezett. *Az 1868: XLIV. törvénycikk hatályát tehát előbb az ellenkező gyakorlat, később pedig tételes törvények fokozatosan megbénították s a magyar jog folytonossága a nemzetiségvédelem terén lassan megszakadt.*

Szinte minden román kormány kísérletezett a közigazgatás átszervezésénél s így 22 év alatt négy, más-más alapokon felépülő közigazgatási törvény látott napvilágot (1925 július 15, 1929 augusztus 3, 1936 március 26 és 1938 augusztus 4-én), amelyeket számtalan kisebb törvény módosított. Természetesen mindenik másképen szabályozta a kisebbségi nyelvek hivatalos használatát, úgy, hogy egységes gyakorlat nem alakulhatott ki. Egyik sem közelítette meg azonban az 1868: XLIV. törvénycikk szabad szellemét, mely megengedte, hogy a törvényhatóságok jegyzőkönyvei, feliratai a kormányzathoz és belső ügyiratai valamely kisebbség nyelvén is vezetessenek, ha annak lélekszáma az illető törvényhatóság lakóinak legalább egyötödét eléri. A magyar nemzetiségi törvény 3. szakasza szerint a törvényhatósági gyűléseken mindaz, aki ott szólás jogával bír, *saját anyanyelvén is felszólalhat*. Az 1936. évi román közigazgatási törvény 136. és 167. szakaszai értelmében *feloszlátandó* az a megyei, törvényhatósági vagy városi tanács, ahol valaki más, mint román nyelven szól fel.

Az iskoláztatás terén az 1924 július 26-i állami elemi oktatásról szóló törvény kimondta ugyan elvben, hogy kisebbségi nyelvű állami iskolák létesíthetők, de bevezette a beiratkozásoknál a *névelemzést* (vagyis az állítólag „román származású” tanulók csak román iskolába járhatnak) és a székelyföldi *kulturzónát* (ahol az idegen megyéből származó román tanítók külön jutalmat kaptak románosító munkájukért). Az 1925 december 22-i magánoktatási törvény a magyar egyházak ősi hitvallásos iskoláit *magániskolákká* degradálta és működésüket állami gyámság alá helyezte. Az 1925 március 7-i bakkalareatusi törvény a felekezeti középiskolai tanulókat is arra kötelezte, hogy az érettségi vizsgát állami tanárokból álló bizottság előtt tegyék le.

A magyarországi nemzetiségek telekürtölték annak idején Európát az 1907: XXVII. törvénycikkkel őket ért jogfosztással. Nos. ez az Apponyi-féle törvény a magyar és nem magyar felekezeti tanítókat köztisztviselőknek minősítette és javadalmazásukat egyenlősítette. A romániai magyar felekezeti iskolai tanítók huszonnégy év alatt csak két évben kaptak némi államsegélyt. Az Apponyi-törvény szerint az *államsegélyt élvező* nem magyar tanítási nyelvű községi és hitfelekezeti elemi népsikoláknál a magyar nyelv, számolás, földrajz, történelem, polgári jogok a *kultuszminiszter által megállapított tanterv szerint és óraszámban* tanítandó. A román magánoktatási törvény szerint a felekezeti elemi és középiskolákban, *amelyek államsegélyt nem kaptak*, a román nyelv, történelem, földrajz (és a gyakorlatban az alkotmánytan is) *kizárólag román nyelven adandó elő*.

Nem kívánok itt kitérni azokra a Magyarországon ismeretlen közjogi, közigazgatási és gazdasági korlátozásokra, amelyek Nagyromániában a magyarság helyzetét tarthatatlanná tették, mint a román állampolgárság megvonása, a köztisztviselők elbocsátása nyelvvizsga ürügyével, továbbá a földbirtokpolitikai in-

tézkedésekkel és a nemzeti munkavédelmi törvénnyel folytatott visszaélések.

Az 1938 február 27-i új rendi román alkotmány még kevesebb jogot helyezett kilátásba a kisebbségeknek, mint az 1923. évi liberális alkotmánytörvény, s amikor egyrészt általánosságban biztosította a kisebbségek számára is az emberi és állampolgári jogokat, másrészt kimondta, hogy *közhivatalok elnyerésénél tekintettel kell lenni „a román nemzet többségi és államalkotó jellegére* (27. szakasz).“ Az ismételten beígért kisebbségi törvény helyett ugyanazon év május 4-én rendelettörvény jelent meg a kisebbségi főköormánybiztosság létesítéséről. 1938 augusztus 4-én végül egy *minisztertanácsi napló* leszögezte a főköormánybiztosság működésének irányelveit és orvosolni próbálta azon sérelmek egy részét, amelyek a magyarságot és intézményeit a nyelvhasználat, iskolaügy, egyházi élet és közigazgatás terén érték. A minisztertanácsi napló, ami „kisebbségi státútum“ néven ment át a köztudatba, némely tekintetben visszatérést jelent az 1868. évi XLIV. törvénycikk hagyományaihoz. De Eötvös nagy alkotása *törvény* volt s mint ilyen, szerves részét képezte az ezeréves magyar alkotmánynak. A román királyi diktatúra „státútuma“ pedig egyszerű *minisztertanácsi jegyzőkönyv*, ami a román közjog szerint tulajdonképen nem is lehet a jogok forrása, hanem csak a hatóságoknak szolgálhat útmutatásul.

A román törvényhozás tehát elhagyta azt a szilárd alapot, amit az 1868: XLIV. törvénycikk a nemzetiségi jogalkotás terén nyújtott s gyakran változó törvényekkel és rendeletekkel kísérletezett azon a jogterületen, ahol a legnagyobb tapintatra, politikai bölcsességre és állandóságra van szükség.

Milyen változásokon mentek át a nemzetiségi jogszabályok a csonka hazában?

A trianoni Magyarországon a nemzetiségi jogszabályalkotás alapját mindvégig az 1868: XLIV. törvénycikk képezte. A trianoni szerződés Magyarországot is megapadt kisebbségeivel szemben az 1919 december 9-i párisi egyezményben a romániai kisebbségek számára biztosított jogokhoz hasonló kötelezettségek betartására kötelezte. A trianoni szerződést az 1921: XXXIII. törvény cikkelyezte be s ennek a kisebbségeket érintő részét az 1923. évi 4.800 M. E. számú kormányrendelet látta el végrehajtási utasítással. Az új rendelet a nemzetiségi törvényben és trianoni szerződésben vállalt kötelezettségek mértékén felül is biztosítja a kisebbségek jogait. Részletesen szabályozza a nyelvhasználat kérdését a törvényhatóságok és községek közgyűlésein, jegyzőkönyveiben. levezetésében, a hatóságokhoz intézett beadványokban, az arra adott válaszokban és a bíróságok előtt. Megengedi, hogy olyan bírósághoz, amelyek területén valamely kisebbség az összlakosság egyötödét teszi ki, az illető kisebbség nyelvén lehessen beadványt intézni, ugyanakkor, amikor Romániában magyarul tudó román bírók is visszautasítottak olyan beadványt.

melynek *mellékletét román és magyar nyelvű adásvételi szerződés* képezte.

Az 1924. II. törvénycikk ugyancsak a nemzetiségi törvény-szemlében elrendelte, hogy az elsőfokú bíróságoknál, valamint az olyan közigazgatási hatóságoknál, amelyek területén a lakosság, egyötöde ugyanazon kisebbséghez tartozik, olyan személyeket kell alkalmazni, *akik az illető kisebbség nyelvén jártasak*. A már kinevezetteknek két év alatt el kell sajátítaniok az illető kisebbségek nyelvét. Egy világ választja el ezt a törvényt azoktól a tábláktól, amik Romániában minden közhivatalban a falon függetek ezzel a felírással: *Beszéljünk kizárólag románul!* A román közhivatalokban magyar köztisztviselőnek fegyelmi terhe mellett sem volt szabad felvilágosítást adni magyarul olyan magyar ügyfélnek sem, aki más nyelven nem beszélt.

A 4800/1923. M. E. számú kormányrendelet szerint az *iskolaválasztás korlátlan*, az iskolafenntartás *minden fokon* megilleti az egyházakat és magánosokat s a minden törvényes feltételnek megfelelő iskola *államsegélyben* részesül. Az 110.478/1923. VIII. számú vallás- és közoktatásügyi minisztériumi rendelet a kisebbségi nyelv tanítása szempontjából három (A, B, C) népiskolai típust létesített. Az 1935. évi 11.000 M. E. számú kormányrendelet szerint azonban *a magyar nyelven kívül minden más tantárgyat az illető kisebbség nyelvén kell előadni*. Ez alól kivételt csak esetenként, a 15 éven alóli gyermekek szüleinek kérésére tehet a kultuszminiszter a miniszterelnökkel egyetértően, vagyis ilyen esetben további intézkedésig a nemzetismereti tárgyak, a testnevelés, a IV—VI. osztályban pedig a számtan, természet- és gazdasági ismeretek ismétlése magyar nyelven történhet. A 11.000/1935. XI. E. számú rendelet arról is gondoskodik, hogy a 20 tankötelesnél több nemzetiségi tanuló, vagy minden magyar tanköteles olyan községben is saját anyanyelvű oktatásban részesüljön, ahol nincs nemzetiségi, illetve magyar népiskola.

Folytathatnák a felsorolást más törvényekkel és rendeletekkel, de ezekből a példákban is kitűnik az a nagy különbség, ami a magyar nemzetiségi jogszabályalkotást a románoktól elválasztja. Míg az egyik oldalon az 1868. XLIV. törvénycikk korszerű *elővábbfejlesztésével* találkozunk, addig a másik oldalon a magyar nemzetiségi törvény *elsorvasztásával* állunk szemben.

A román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához való visszacsatolásáról szóló 1940. évi XXVI. törvénycikk 10. §-a fenntartja az 1940. augusztus 30-án érvényben volt jogszabályok hatályát azok kivételével, amelyek az állami főhatalom változása következtében a dolog természeténél fogva nem alkalmazhatók. Mivel a nemzetiségekre vonatkozó jogszabályok legnagyobb része közjogi természetű, ami tehát az állami főhatalommal együtt változik, a nemzetiségekre vonatkozó magyar jogszabályok is felélednek vagy hatályba lépnek Erdélyben. Az iskoláztatás ügyében a 24.024/1940.

V. K. M. számú rendelet az 1940/41. tanévre vonatkozóan ideiglenesen, azzal a fenntartással rendelkezett, hogy a visszacsatolt keleti és erdélyi területen az iskolák fajtájának, jellegének, elhelyezésének, számának megállapítása is a közoktatásügyi igazgatás állandó jellegű megszervezése későbbi időpontban fog megtörténni. Itt tehát az 1940: XXVI. törvénycikk 3. §-ban foglalt felhatalmazással kell majd élnie a m. kir. minisztériumnak.

Az 1868: XLIV. törvénycikket azonban nem kell életbe léptetni, mert Erdélyben, szunnyadó állapotban ugyan, de mindvégig életben volt, s ha valahol, úgy itt indokolt annak a hangsúlyozása, hogy az *erdélyi jogegységesítés tulajdonképpen a jogfolytonosság helyreállítását jelenti*. A nemzetiségi törvény a keleti és erdélyi részek visszatérése következtében tehát megszabadult a román törvények és joggyakorlat bénító hatásától és új formában támadt fel Erdélyben azokkal a csonka hazában végzett bővítésekkel meggazdagodva, amelyek az 1868: XLIV. törvénycikket több mint hét évtized távlatából ma is időszerűvé teszik.

Mikó Imre dr.

A KISEBBSÉGI KÉRDÉS A ROMÁN JOBBOLDAL ÉS A ROMÁN BALOLDAL MEGVILÁGÍTÁSÁBAN.

A román belpolitikai élet mindenkori kuszáltsága s a pártok ideológiai zavara hozta magával, hogy mindezekig még nem lehetett megfelelő választ adni arra a kérdésre: milyen álláspontot foglaltak el Romániában a jobboldali és a baloldali pártok a kisebbségi problémában s vajjon lehet-e objektív különbséget tenni a szembenálló táborok idevonatkozó felfogása között.¹ Számunkra ez a probléma csak a kisebbségvédelem szempontjából képezheti vizsgálat tárgyát s célunk az, hogy kimutassuk: ígéretekben, elhangzott üres szavakban lényeges különbséget lehet tenni az egykori román pártok kisebbségi felfogása között, de amikor gyakorlati lehetőségek merültek fel, vagy konkrét adottságok esetében kellett döntenie, a román jobb- és baloldal ugyanarra a merev és engesztelhetetlen kisebbségellenes álláspontra helyezkedett. Az 1938 február 10-én bekövetkezett királyi diktatúráig — kisebb megszakításokkal — a nemzeti parasztpárt és a liberális párt irányították Románia s egyben az ott élő milliós kisebbségek sorsát. A nemzeti parasztpárt a gyulafehérvári pontok betartásával megvalósíthatta volna széleskörű kisebbségvédelmi terveit, de éppen ez a kormány szegte meg legjobban az ünnepélyes szavakat. „A román kormányok nem tartották be a gyulafehérvári ígéretek — írja erre vonatkozóan egy volt magyarpartí képviselő. Mikor a nemzeti parasztpárt, amelybe az erdélyi románság is tartozott, 1938-ban uralomra jutott, az erdélyi

kisebbségi nemzetek elvárták, hogy ha az eddigi kormányok nem is hajtották végre a gyulafehérvári határozatokat, most Maniu Gyula végre fogja hajtani és nem riad meg a régi királyságbeli pártok, főleg a Bratianu-féle liberális párt és az Averescu tábornok vezetése alatt álló néppárt terrorjától, de saját hívei sovinizta önzésétől sem. De ebben a várakozásban csalódtak. A nemzeti parasztpárt sajnosan megtagadta saját múltját és saját fogadalmait, melyet az egész világ előtt tett.“¹⁾

A nemzeti parasztpárt e magatartása a kisebbségi kérdéssel szemben azért szimptomatikus és azért súlyos, mert ezt a pártot végeredményben úgynevezett „polgári baloldali“ pártnak kell tekintenünk, melynek vezető egyéniségei gyakran sikraszálltak a kisebbségek érdekében, hogy aztán a probléma a politikai élet zezugaiban, a pártérdekek szűrőjében és az oportunizmus kényszere alatt deformálódjék. Pop Ghifa, az erdélyi származású nemzeti parasztpárti államtitkár, 1928 novemberében olyan nyilatkozatokat tett, melyek jogos reményeket ébreszthettek a meggyötört kisebbségi tömegek lelkületében. „Egyes erdélyi postahivatalokban azt láttam felírva: vorbifí numai romaneste! (azaz: beszéljünk románul) és szomorúan állapítottam meg, hogy a nemzeti szabadság elvei, melyekért valaha tűzbe mentünk volna, miképpen tipródnak a román rezsím alatt.“²⁾ Nyilatkozott ez alkalommal Pop a magyar tanítókról is s ezeket mondotta: „Valóban barbárság, hogy a kisebbségi tanítói kart a teljes nyomornak abban az állapotában tartják, melyben ma él.“³⁾ Az erdélyi politikus teljes közoktatási szabadságot követelt, majd ezeket mondotta: „A mi véleményünk az, hogy a kisebbségeknek meg kell adni mindazt, ami jár, tekintet nélkül az egyes román pártokkal szemben elfoglalt magatartásukra: nem mint politikai ellenszolgáltatást, hanem mint természetes és vitathatatlan jogot.“⁴⁾ A nyilatkozat miatt a sovén román sajtó, mindenekelőtt az Univer-sul, hazaárulónak nevezte Pop Ghitát és heteken át támadta, noha erre a sajtókampányra nem volt szükség, mert ezek a szavak is pusztá Ígéretnek maradtak s ugyanaz a nemzeti parasztpárt, melynek Pon Ghif-a számottevő tagja volt, 1929-ben a Vajdakormány alatt olyan magyarellenes közigazgatási törvényt hozott, hogy a magyarpárti képviselők kivonultak a parlamentből és gróf Bethlen György a szószékről ezeket az emlékezetes szavakat mondotta: „Nem segédkezhetünk Gyulafehérvár elhantolásánál.“⁵⁾

Az idézett román nyilatkozatok tehát üres malasztnál is ke-

1) Hegedús Nándor: Magyar küzdelem a román parlamentben, Nagyvárad, 1940.

2) idézi az Univer-sul. 1928 nov. 17.

3) Idem.

4) Idem.

5) Hegedús Nándor: Magyar küzdelem a román parlamentben. Nagyvárad, 1940.

vesebbet jelentettek a szenvedek kisebbségi tömegek számára s ma már csupán abból a szempontból érdekesek, hogy megvilágítják az esetleg jóindulattal, de felelőtlenül elhangzott ígéretek és a valóságok között tátongó szakadékot. A nemzeti parasztpárt állásfoglalását egy polgári baloldali párt megnyilvánulásának kell tekinteni. De nem térhetünk át a román jobboldali pártok és publicisták magatartásának ismertetésére, amíg még élesebben meg nem világítjuk a kérdést. A látszat ugyanis amellett szól, hogy az úgynevezett román baloldal hajlamos volt a kisebbségi probléma enyhébb, megértőbb kezelésére, viszont e tekintetben a cél azonosságát illetően nem tértek el a szélsőjobboldaltól s bár más úton, más eszközökkel, de ugyanegy célpont felé törekedtek.

A mondottakat szemléltetően világítja meg az a fejtegetés, mely nem is olyan régen Mihai D. Ralea volt munkaügyi miniszter folyóiratában jelent meg. A cikkíró, D. Avram: „Nacionalizmus, fajiság és antikapitalizmus“ címen értekezett a kisebbségi kérdéstről s világnézeti meggyőződésének érdekes vetületét adva azt állította, hogy a kisebbségi kérdés megoldhatatlanságának oka a román polgárság kapitalista magatartásában keresendő és a kisebbségi problémát csak egy fokozottabb antikapitalista politika oldhatja meg. Szerző szerint a háború utáni „nacionalista liberális politika kétszeresen is kisebbségellenes“, még pedig a következő módon: „1. A kizsákmányolt kisebbségi tömegeket hadizsákmánynak s így egy minősített kapitalista kizsákmányolás eszközének tekintik; 2. A kisebbségi kizsákmányoló tömegeket (sic!) veszélyes versenytársnak tekintették, mely akadályozza a szabad „nemzeti“ kizsákmányolást. A liberális nacionalizmus csak ellenezheti a kisebbségi szerződéseket, annál a nleggon dől ásnál fogva, hogy azok megtiltják a kisebbségek diszkriminálását, vagyis éppen azt, amit ő akar, azaz amit, mint az osztályérdekek képviselőjének, akarnia kell.“⁶⁾ Mint látjuk, a szerző szélsőséges baloldali, marxista szempontból vette vizsgálat alá a kisebbségi kérdést s arra a konklúzióra jut, hogy „a liberális nacionalizmus képtelennek bizonyult arra, hogy sikerrel megoldja a kisebbségi politika kérdéseit, aminek az a következménye, hogy a belső konszolidáció folyamata mindenütt késik. Érdekes és hasznos lenne vizsgálat tárgyává tenni azt, hogy ez az állítólagos nemzeti politika milyen anyagot szolgáltatott a revizionista mozgalmak számára.

Már most senkise higgye azt, hogy az idézett román szerző fejtegetései során kisebbségbarát konklúziókra jut. Erről szó sincs s cikke végén kiderül, hogy ő a román polgárságot s a kizsákmányoló tőkét csak azért ostorozza, hogy leszögezhesse: a kisebbségek irredentizmusának s nemzeti öntudatának letörését csak egy következetes antikapitalista politika hozhatja meg. íme. hallgassuk meg őt magát: „A kisebbségi munkássággal és pa-

1) Viata Românească. 1935 November—December. 59-ik o.

rasztsággal, valamint a kisebbségi polgársággal szemben fenntartott osztálygyűlölet, masszív politikai tömbökben tartja a kisebbségeket, ezek valóságos államot képeznek az államban és tendenciájuk határozottan centripetális. Ha továbbra is kitarunk az eddigi úton, enyhülésről vagy a belpolitikai konszolidáció előbbre jutásáról szó sem lehet.“ Mint látjuk tehát, a román szerző egyáltalában nem a kisebbség sorsáért, hanem kizárólag Románia belső konszolidálódásáért aggódik s erre vonatkozóan ezeket mondja: „Az anti-kapitalista nacionalizmus természeténél fogva alkalmas arra, hogy megássa az irredentizmusnak a sírját.“ (!) Egy őszinte és széleskörű kulturális autonómia jóvátenné a kisebbségek legfőbb sérelmét (?) s egyben a kisebbségi polgárság vezetőinek köréből kivenné e legfőbb érvet a nemzeti politikai tömb megalakítására. A nacionalista és irredenta kisebbségi politika épületének többi része össze fog omlani abban a pillanatban, amikor az antikapitalista politika szociális, gazdasági szempontból emancipálja azokat, akik ebben az országban rabigában vannak, etnikai eredetre való tekintet nélkül.“ Mint látjuk tehát, mindenen keresztül és mindenekelőtt „a nacionalista és irredenta kisebbségi politika épületének“ összedöntése lebegett a román szerző előtt s hogy ezt milyen úton akarta elérni, az számunkra csak az összehasonlítás szempontjából érdekes és fontos. Romániában a polgári és nem-polgári baloldal elképzelései semmiféle biztonságot nem nyújtottak a kisebbségi és a magyar tömegek etnikai fennmaradására s most már csak azt kell megvizsgálnunk, hogy miképen tükröződik a kisebbségi probléma a román jobboldal politikai felfogásának tükrében.

Az az elképzelés, hogy a nacionalista államok megoldást hoznak a kisebbségi kérdésben. — mert az igazi nacionalista tiszteletben tartja a más nemzetiségét — a románság esetében szomorúan megbukott. A légionáriusok politikai vezetője, Corneliu Zelea Codreanu odanyilatkozott, hogy Romániában a magyarok szívesen látott vendégek, de csak vendégek, majd más alkalommal, 1937 december 1-én, párhuzamot vonva a saját és a Maniu Gyula felfogása között, ezeket mondta: „Maniu úr kijelentette, hogy az ő pártja igazságot és toleranciát hoz a kisebbségek számára. Én a tolerancia nélküli igazság híve vagyok (!), mert már annyi toleranciát gyakoroltunk, hogy a halálunkon vagyunk. A légionárius mozgalom a románok számára fog igazságot hozni.“ ⁷⁾ E szavakból, a nyilvánosság előtt elhangzott programbeszédéből semmi jót sem lehet kiolvasni, s az a mód, ahogy az elmúlt vasgárdista rezsim alatt a kisebbségekkel bántak, valamint a mostani rezsim semmi jóval sem bízhat e tekintetben. Tudjuk azt, hogy a gárdista mozgalom éppen úgy, mint A. C. Cuza és Octavian Goga „nemzeti agrár“ pártja igyekezett kisebbségi párthíveket is toborozni és annakidején Erdélyben kezdeti sikereket is értek

¹⁾ Buna Vestire c. lap Bukarest, 1937 december 1.

el. Igaz, hogy a Cuza—Goga párt 1937 decemberében paktumot kötött a Magyar Párttal, de kétségtelen, hogy ezt választási megfontolásokból tette s különben sem ellenőrizhetjük, hogy a paktum részleteit miképen tartották volna be. A múltak tapasztalatai alapján erre vonatkozóan nem sok jót lehet mondani.

Dokumentális értéket jelent különben számunkra egy ismert jobboldali író és politikai reformátor, N. Porsenna könyv alakban is megörögzített terve a kisebbségi kérdés megoldásáról. A szerző mindenekelőtt a kisebbségek beolvastását ajánlja s erre vonatkozóan a következő törvényjavaslat-tervet dolgozta ki: „Azok a kisebbségek, akik etnikailag román többséghez akarnak tartozni: a) vegyenek feleségül többségi román nő; b) gyermekeiket görög-keleti vagy görög-katolikus vallásra kereszteljék; c) gyermekeik ne iratkozhassanak be kisebbségi felekezeti iskolákba; d) ők, feleségük vagy gyermekeik sem nyíltan, sem burkoltan ne csatlakozzanak semmiféle idegen, vagy kisebbségi, politikai vagy kulturális közösséghez; f) haladéktalanul kérjék nevük megrománosítását.“⁸⁾ De a beolvastás módszerét a szerző korántsem tartja megfelelő eszköznek s miután elveti azt a megoldást, hogy „az összes Romániában lakó kisebbségeket tömegesen legyilkolják“ s „a határokon való kiűzés“ útját is akadályozottnak látja, a kisebbségek szétszórásában és deklaszálásában látja a végső célt. Szerinte „a falusi tömegekben szétszórt s az egymással való érintkezéstől is megfosztott kisebbségek nem lesznek olyan veszélyesek, mint amikor a városokba tömörítve élnek“ és „a román állam szempontjából sokkal kívánatosabb, hogy két millió kisebbségi városlakó helyett 2 millió kisebbségi paraszttal rendelkezzen.“ (!) A városlakó kisebbségek falusi „kihelyezésére“ vonatkozóan Porsenna azt janija, hogy: „a) hozzávetőleges számítás szerint minden román megyében 20 faluba telepítsenek kisebbségeket: b) az árvízveszélyes, mocsaras, egészségtelen vidékekre, melyeket csodálatos termőföldrékké lehet át alakítani. mint azt a fasizmus tette a Pontini-mocsarakkal, szintén kisebbségeket kell telepíteni.“ A szélsőjobboldali szerző tehát úgy vélte megoldani a kisebbségi kérdést, hogy a városlakókat mocsaras, egészségtelen vidékekre telepítette volna s e terv olvastán meg kell döbennünk a „reformátor“ elszántságán és cinizmusán.

Bármilyen szempontból is vizsgáljuk tehát a kisebbségi kérdést, kizárólag arra a konklúzióra jutunk, hogy jobboldal és baloldal egyaránt a teljes elnemetlenítésre, a kisebbségi tömegek ellenállásának felmorzsolására törekedett s Észak-Erdély felszabadulása nélkül megkísérelték volna pusztító terveik fokozottabb végrehajtását. Ez a veszély most már egyszer és mindenkorra el-

³⁾ N. Porsenna: Proportia etnică și primatul muncii românești. Bu karest. Cugetarea kiadás. 1938. — 40-ik old.

múlt, de a magyarság kötelessége, hogy a még Romániában rekedt kisebbségi tömegek védelménél felhasználja a húsz éve tapasztalatokat.

Arató András.

AZ ERDÉLYI RÓMAI KATOLIKUSOK ÁTTÉRÉSE A GÖRÖG KELETI EGYHÁZBA.

Az erdélyi magyarság elrománosításának egyik ismert eszköze a román egyházakba való áttérítés volt. Ez alkalommal az Erdélyi Római Kát. Egyházmegye áttérési adatait vizsgáljuk át és ebből a szempontból 1929—38-ban, tehát — kevés híján — a román uralom utolsó évtizedében.

Az 1929—38. évek adatainak feldolgozásánál, sajnos, csak a görög-keleti egyházba való áttéréseket állapíthattuk meg, mert a görög-katolikus román egyházba való áttéréseket — mint csupán rítus-változtatást — nem voltak kötelesek a hívek egyházuknak bejelenteni s ennek következtében az e révén szenvedett veszteségekről nem tudtak a plébániahivatalok pontos adatokat gyűjteni.¹⁾ Az adatok tanúsága szerint a nagyobb arányú áttérések az 1934. évtől veszik kezdetüket, bár az áttérések már kezdettől - fogva évről-évre növekvő irányzatot mutatnak. A nagyobb mérvű áttérések a „*numerus valachicus*“ elvének a felszínre kerülése idején indultak meg. 1934-ben hirtelen az előbbi évben áttértek számának négyszeresére emelkedik az áttérők száma (1933 = 37: 1934 = 156). majd ez a szám a következő évben csaknem megkétszereződik (1935 = 300) s ettől kezdve további fokozatos, de lassúbb emelkedést mutat 1938. évig (1936 = 329: 1937 = 370). 1938-ban kisebb csökkenés állt be (1938 = 347). Ennek okát a magyarság politikai jövőjének a néptömegek részéről való — szüddéta-német kérdés felvetődésével kapcsolatos — kedvezőbb megítélésében látjuk.

A tíz év alatt összesen 1.657 hívet veszített a katolikus egyház a görög-keleti egyház javára, míg a görög-keleti egyháztól mindössze 200 hívet nyert. Ha a görög-keleti egyházzal szemben álló veszteséget összehasonlítjuk a táblázatban feltüntetett más egyházakkal szembeni veszteséggel, főgton szembeötlük, hogy az messze meghaladja a rendszerint házasságok miatt szokásos kitéréseket, amelyek egyébként is végső eredményben kiegyenlítették egymást.

¹⁾ Az egész áttérési mozgalomról de egyben a területvisszacsatolás után megindult visszatérési folyamatról az 1941. évi népszámlálás adatainak feldolgozása után fogunk kénét nyerni.

Átterések az Erdélyi Róm. Kat. Egyházmegyében az 1929—1938. években.

Év	Gör. kel.		Ref.		Luth.		Unit.		Izraelita		Egyéb		Fellekzetlen		Összesen	
	vallás-ról	vallás-ról	vallás-ról	vallás-ról	vallás-ról	vallás-ról	vallás-ról	vallás-ról	vallás-ról	vallás-ról	vallás-ról	ki- vül- höz	ki- vül- höz	meg- ért	ki- ért	
1929	23	30	240	108	42	42	53	18	9	3	3	20	18	30	388	250
1930	26	20	236	126	12	13	42	23	2	2	2	6	—	25	340	215
1931	27	44	232	60	54	40	52	20	3	—	—	21	—	21	363	206
1932	26	24	149	53	24	27	24	12	6	2	3	9	1	10	211	137
1933	26	37	192	63	26	26	31	14	4	1	1	4	1	15	281	160
1934	17	156	220	68	52	44	47	19	12	4	1	10	4	19	353	320
1935	23	300	190	67	22	36	42	23	12	3	—	15	—	32	289	476
1936	10	329	270	102	24	38	67	13	4	2	6	5	1	35	382	524
1937	10	370	206	99	18	22	34	14	9	—	1	11	4	15	282	531
1938	12	347	198	61	18	47	45	6	26	1	17	17	4	20	320	499
Összesen:	200	1.657	2.153	807	292	335	437	162	87	17	34	118	33	222	3.236	3.318

Annak megállapítására, hogy a nagyobbarányú áttérések melyik vidékre esnek, egyházkerületenként is csoportosítottuk az adatokat. Az egyházmegyében az egyházkerületek sorrendje a görög-keleti egyházba történt áttérések száma szerint így alakul:

	Gör. kel.-ről róm. kat.-ra tért	Róm. kat.-ról gör. kel.-re tért
1. Hunyad	42	482
2. Barca-Sepsi	35	384
3. Kolozs—Doboka	26	175
4. Maros	23	102
5. Udvarhely	3	89
6. Szeben—Fogaras	30	80
7. Bányavidék	3	62
8. Kézdi—Orba	2	60
9. Hegyalja	6	56
10. Belső-Szolnok	4	43
11. Torda-Aranyos	7	37
12. Felcsik	2	25
13. Gyergyó	3	24
14. Erzsébetváros	10	17
15. Küküllő	3	17
16. Alesik	1	4
Összesen:	200	1657

Vezet a hunyadi egyházkerület, amelyre az áttérések csaknem egyharmada (482) esik. A hunyadi katolikusok többsége főleg állami kézen levő bányákhoz és vasipari üzemekhez kenyérkeresetre letelepült munkásság. Érthető, hogy a „numerus valachicus” elvvel kapcsolatban őket érte a legnagyobb nyomás, melyet talán a környezeti hatások is támogattak. A barca-sepsi kerületben a székelység mesterséges „visszarománosítása” magyarázza a kitérések nagy számát. A kolozs-dobokai kerületben a kitérések, alig egy pár eset kivételével, mind a kolozsvári plébániákra esnek s ezeket az áttéréseket a többségben szintén egzisztenciális okok indokolják, kisebb mértékben a román férfival való házasságkötés. Maros-megye szintén a székelység „visszarománosításának” egyik színtere volt.

örömmel állapíthatjuk meg, hogy Erdély legkatolikusabb vidékén, Csíkban és Gyergyóban még a legerősebb elnyomatás éveiben is alig tudott a görög-keleti egyház hódítani. A tíz év alatt mindössze 53 hívő lépett át a görög-keleti egyházba erről a vidékről, viszont a görög-keletiek közül 6 hívet hódított magának a római katolikus egyház.

Bár — figyelmen kívül hagyva a görög-kat. vallásra történt áttéréseket — a görög-keleti egyház hódította el a legtöbb hívet

az erdélyi rom. katolikusok közül és a szóbanforgó egyházmegyében az áttéréseknek (3.318) csaknem a fele (1.657) a görög-keleti egyház javára történt, az áttérések nem jelentettek kiivezhetően veszteséget. Megnyugtató, hogy az őslakosság, a falusi népesség körében sokkal erőteljesebbül érvényesültek az erőszakos áttérési eszközök, mint az állami és román befolyás alatt álló üzemek munkásságánál.

Ha azonban a görög-keleti egyházba való áttérések mellett számításba vesszük a görög-katolikus egyházba történt átlépéseket is — melyek számát nem ismerjük, de a görög-keletihez hasonló összegűre becsülhetünk — a veszteség komolyabbá válik.

Oberding József György dr.

A KÜLFÖLDI NÉMETEK ÁTKÖLTÖZÉSÉNEK MÉRLEGE.

A lengyel hadjárat befejezése után Hitler 1939 október 6-án elmondott beszédében bejelentette a külföldi németek hazatelepítését a Birodalomba. Az átköltöztetések már 1939 október 18-án kezdetüket vették, amikor az észtországi németek egy része elhagyta a revali kikötőt.¹⁾ Utoljára érkezett a Birodalomba a dob-rudzsai németek utolsó csoportja, mely 1940 november 26-án hagyta el Cernavodából a román területet.²⁾ Ezzel a külföldi németek visszatelepítésének első szakasza le is zárult.

A német birodalmi kormány az áttelepítések előtt a következő országok kormányaival kötött a németek elvándorlására, vonatkozó szerződéseket: Észtország (1939 október 15)⁴⁾, Lettország (1939 október 30)¹⁾, Olaszország (1939 december 31)³⁾, Szovjetunió (1939 november 16 és 1940 szeptember 5)⁴⁾ és Románia (1940 október 22)⁴⁾.

A *balti államokban* lakó német nemzetiségűek száma — az illető országok utolsó népszámlálása szerint — a következőképpen alakult: Észtország (1934) 16.346. Lettország (1935) 64.144, Litvánia⁵⁾ (1923) 30.068. *Észtországból* 1939 október 18-a és november 15-e között II.763³⁾ (71.9%) és *Lettországból* 1939 november 10-e és december 15-e között mintegy 50.000⁶⁾ (77.9%) német költözött át a Birodalomba. Ezek a balti németek az új német keleti területeken nyertek elhelyezést. *Litvániából* eddig áttelepítés még nem történt; az a Szovjet-Unióval kötendő külön szerződés alapján fog végbemenni.

Az *Olaszországgal* kötött szerződés értelmében a Bolzano, Udine. Belluno és Trento tartományokban lakó németek 1939 de-

cember 31-ig jelenthették be, hogy át akarnak-e költözni a Németbirodalomba. Bolzano tartományban 229.500 német népcsoportbeli lakos közül 166.488 (72.5%), Trentoben 24.453 közül 13.015 (53.2%), Udineben 5.603 közül 4.576 (81.6%) és Bellunoban 7.429 közül 1.006 (13.5%) optált német állampolgárságért és kötelezte magát arra, hogy 1942 december 31-ig a Németbirodalomba fog költözni.³⁾ Tehát a déltiroli 266.985 német közül 185.085 (69.3%) választotta Németországot új hazájának és az Ostmark területén fog megtelepedni.

A *Szovjet-Unió* 1939 óta szerzett új területein lakó németség áttelepítésére nézve a németbirodalmi és szovjetorosz kormányok között két megállapodás jött létre. Az 1939 november 16-i szerződés a Szovjet-Unió által bekebelezett volt lengyel területek (Volhinia, Galicia és Narew-vidék) németségének hazatelepítésére vonatkozott. Ezen a területen az 1931. évi lengyel népszámlálás csupán 82.694 németet mutatott ki, azonban az áttelepítések során, 1939 december és 1940 február között, 128.047 német nemzetiségű jött innen német területre, ahol a Warthegauban telepedtek meg.⁴⁾ Az 1940 szeptember 5-i német-szovjetorosz szerződés értelmében bonyolították le a *besszarábiai* és *északbukovinai* németek áttelepítését. Az 1930. évi román népszámlálás Besszarábiában 80.568 és Észak-Bukovinában 46.433 német nemzetiségűről vett tudomást. Ezzel szemben Besszarábiából 1940 szeptember 23-a és október 22-e között 90.050 és Észak-Bukovinából 1910 szeptember és októberben 44.371 (95.5%) német költözött át német birodalmi területre és telepedett le a Birodalom kelet részében.⁴⁾

1940 szeptember és október hónapokban a *Varsói Főkormányosság* Lublin és Cholm tartományaiából is mintegy 30.000 németet telepítettek le a Birodalom új, keleti területein, akiket lengyel nemzetiségűekkel cseréltek ki.⁴⁾

A németek átköltöztetésének utolsó szakasza a *délbukovinai* és *dobrudzsai* németség áttelepítése volt. Dél-Bukovinában az 1930. évi román népszámlálás mindössze 29.100 lakost ismert el német nemzetiségűnek, holott az 1940 szeptember és októberi áttelepítéskor 55.250 német jött erről a területről a Birodalomba. Dobrudzsában, szintén az 1930-as román népszámlálás adatai szerint, a Romániánál maradt északi részen 12.023, a Bulgáriához visszacsatolt déli részen pedig csak 558 német nemzetiségű lakos élt. Az 1940 október eleje és november 26-a között lebonyolított áttelepítések során 14.511 német hagyta el észak- vagy déldobrudzsai otthonát és költözött a Németbirodalomba. Mind a délbukovinai, mind a dobrudzsai németeket a Birodalom poseni és nyugatporoszországi részén telepítették le.⁴⁾

Alábbi összeállításban közöljük az eddigi áttelepítések eredményeit.

Az áttelepített németek			
régi lakóhelye	száma	új letelepedési helye	Az áttelepítés időpontja
Észtország	11.763	a Németbir. új keleti része	1939. X. 18—XI. 15
Lettország (Déli-tirol)	kb. 50.000	" "	1939. XI. 10—XII. 15
Volhinia, Galícia, Narew-vidék	185.085	Östmark	1942. XII. 31-ig)
Besszarábia	128.047	Warthegau	1939. XII—1940. II.
Észak-Bukovina	90.050	Kelet-Németország	1940. IX. 23—X. 22
Varsói Fők.	44.371	" "	1940. IX—X
Dél-Bukovina	kb. 30.000	a Németbir. új keleti része	1940. IX—X
Dobrudzsa	55.250	Posen és Nyugatporoszország	1940. IX—X
	14.511	" "	1940. X—XI. 26

Ilymódon az eddig áttelepített németek száma mintegy 424.000. Ha tekintetbe vesszük a Dél-Tirolból 1943-ig átköltözőket is, akkor ez a szám csaknem 610.000-re nő.

Ruh György.

- 1) Nation und Staat, Wien. 13. évf. (1939) 2. sz.
- 2) Magyar Kisebbség, Lugos. 19. évf. (1940) 23. sz.
- 3) Archiv für Wanderungswesen und Auslandkunde, Leipzig. 17. évf. (1940) 1—2. sz.
- 4) Volk und Reich, Berlin. 17. évf. (1941) 1. sz.
- 5) Vilnával együtt, de a Memel-vidék nélkül.
- 6) Deutschland im Ausland, Stuttgart. 23. évf. (1940) 1—2. sz.

IRODALOM.

Közigazgatásunk nemzetközi kapcsolatai.

Szerkesztette Mártonffy Károly Budapest, 1941. 1112. 1.

A „Korszerű közszelelátat útja“ 12. kötete a hatodik közigazgatási továbbképző tanfolyamon elhangzott előadásokat tartalmazza.

A nyolc fejezetre osztott munkának különösen a IV., V., VIII. és IX. része érdekel bennünket. A kisebbségi politika, kisebbségi jog című szakaszban Kenéz Béla, Kováts Andor, Faluhelyi Ferenc, Kovács Alajos, Márfly Albin, Ottlik László, Oszvald György, Sótorny Gábor, Flachbart Ernő, Benisch Artur és Elekes Dezső szerepel tanulmányával. Az utódállamok és egyéb külföld magyarságáról Rónai András, Prokopy Imre, Révav István, Nagy Iván és Nagy Károly értekeznek.

Nagyon értékes „okmánygyűjtemény“ van a VIII. fejezetben, amely A-tól G-ig terjedő alszakaszaiban a kisebbségi kérdésre vonatkozó fontosabb jogszabályainkat közli. A nemzetiségi egyenjogúságról alkotott 1868. XLIV. tc.-től a nemzetiségi érület büntetőjogi védelméről benyújtott törvényjavaslatig nemzetiségi jogalkotásunk valamennyi fontosabb forrása szerepel a hasznos fejezetben.

Az 1000 oldal meghaladó, bő ismeretanyagot tartalmazó kötetet a nemzetiségi kérdés magyar irodalmának alapos bibliográfiája fejezi be, melyet Mikó Tibor készített el.

Peter Vida: Das ist rumänische Politik.

Budapest. 1940. 53 l. (Olaszul is megjelent.)

Szerző könyve feladatául a háború előtti magyar és a háború utáni nagyromán kisebbségi politika összehasonlítását tűzte ki.

A magyar kormány már 1868-ban, a kiegyezés után, a XLIV. törvénycikkkel rendezi az ország területén élő idegenjű és vallású lakosainak helyzetét, holott erre semmiféle szerződési kötelezettség nem kényszeríti. A magyarországi románság azonban a nemzetiségi törvénnyel már kezdettől fogva elégedetlen volt és elnyomásról panaszkodott. Majd 1891-ben memorandummal fordult I. Ferenc Józsefhez, mint magyar királyhoz, védelmet kérve a magyar kormány elnyomó politikája ellen. A memorandum öt pontba foglalja a román kisebbség gazdasági, kulturális és közigazgatási sérelmeit, melyeket szerző egyenként boncolgat és cáfolja a román propaganda állításait.

A románok gazdasági téren történő elnyomásának vádjára vonatkozóan felhossa, hogy a „magyar elnyomás“ ellenére is a legelső román pénzügyintézet 1872-ben Erdélyben, Nagyszebenben alakult „Albina“ néven, megelőzve az első regáti pénzügyintézet alapítását, az 1873. évben létrejött Creditul Funciar Roman-t. 1910-ben a később Romániához csatolt területen a román lakosság aránya 54% volt, míg a földbirtok 65%-a volt román kézen.

A dáko-román elmélet feltalálója, Klein Ignác erdélyi püspök, 700 olyan magyar nemességet nyert családot tart számon, akik később a dáko-román elmélet legszélsőségesebb propagálói lettek. Sinkai Sinkay György, a dáko-román történetírás tudományos megalapozója, mint a gróf Vass-család nevelője írja a magyar állameszme ellen irányuló történeti műveit.

A kulturális elnyomás vádját a felhozottakon kívül még a következő tények is cáfolják: Az erdélyi fejedelmek közül Báthory' Zsigmond az ótestamentumot, Rákóczi György pedig az Újtestamentumot adja ki román nyelven; ez utóbbi 40 évvel előzte meg az első bukaresti kiadást. A legelső román nyelvű Biblia, az első román ima-, tan- és történelemkönyvek mind Erdélyben, illetve a budai egyetemi nyomdában jelentek meg. 1821-ben Budán nyomták az első román folyóiratot Biblioteca Romanească címen és 1838-ban Brassóban jelent meg a legelső román nyelvű napilap, a máig is fennálló Gazeta Transilvaniei — dáko-román iránnyal.

Magyarországon a keleti-ortodox román vallás már 1791-től elismert felekezet volt és az 1868. évi IX. törvény szerint autonómiát kapott, melynek birtokában aztán szabadon fejthette ki államellenes tevékenységét. Az 1923. évi román alkotmánytörvény a görög-keleti vallást tette államvallássá, másodikként a görög katolikust ismerte el. a kisebbségi vallásokat (római katolikust, reformátust, unitáriust) pedig csak harmad-

rendű vallásnak tekintette. Míg a magyarországi román egyházfők a főrendiház tagjai voltak, a megszállt gyulafehérvári róm' kát. püspökség magyarjait a román parlamentben a bukaresti román Cisár bíboros képviselte.

A magyarországi románság iskolaügyére jellemző a szerző szerint, hogy a magyar uralom alatt az erdélyi 4 görög keleti és 4 görög katolikus püspökség 2813 román jellegű, nyilvánossági joggal felruházott és tisztán román tannyelvű elemi iskolát tartott fenn. Erdélyben 1016 román lakosra esett egy elemi, míg a Regátban 1418-ra. A balázsfalvi román gimnázium volt a legelső román középiskola. Az erdélyi románságnak 6 gimnáziuma, 7 tanítóképzője, 1 kereskedelmi iskolája és 5 leánypolgárija volt a magyar uralom alatt. A magyar kultuszminiszter az erdélyi román egyházak részére 1918-ban 11,619.393 korona államsegélyt utalt ki. A megszállás utáni erdélyi magyar oktatásügyet pedig névelemzéssel, kultúr-zóna létesítésével, nyilvánossági jog elvonásával, tanszemélyzet kiutasításával és főleg az agrárreformmal tették tönkre az egyes román kormányok. Az Erdélyi Katolikus Státustól 16.389, a református egyháztól 58.502, az unitáriustól 6.875 kát. holdat vettek el értéktelen bonok ellenében, de nem kímélték a szász vagyonközösségi földtulajdont sem, melyből 58.000 kát. holdat sajátítottak ki hasonló feltételek mellett. Ez elvett földbirtokok legelső sorban iskolafenntartó célt szolgáltak.

Arra a vádra pedig, hogy a románok nem vehettek részt az ország közigazgatásában, a szerző a bírák és közigazgatási tisztviselők statisztikájával bizonyítja, hogy Magyarországon a háború előtt is minden pálya nyitva volt mindenki számára, nemzetiségi különbség nélkül.

A Nagy-Romániába bekebelezett kisebbségeket a háborút követő szerződések nemzetközi ellenőrzés alá helyezik, a mindenkori román kormányt pedig kötelezik, hogy kisebbségeik helyzetét törvényhozásilag rendezzék. Ennek ellenére is egy 1938. augusztus 4-i minisztertanácsi határozattal létrehozott ú. n. „kisebbségi statutum“-on kívül egyéb intézkedés nem történt. 1939-ben a nemzetközi helyzet nyomására újra kilátásba helyezték ugyan a kisebbségi törvény megalkotását, ez azonban még a mai napig sem történt meg.

Lüley Erzsébet dr.

Bonkáló Sándor: A rutének.

Budapest, Franklin-Társulat. 1940. 184 l.

Szerző a rutén kérdés kiváló ismerője. Az eddigi kutatásokat összefoglalva, tudományos színvonalon, de szélesebb rétegek részére is érthetően tárgyalja a kárpátaljai rutének történetét és társadalomrajzát.

A rutének a Keleti Kárpátokban, a Poprádtól a Tisza forrásvidékéig elhúzódó területen élnek. Néprajzi elhatárolásuk főleg nyugaton, a szlovákokkal vegyesen lakott vidéken, igen nagy nehézségekbe ütközik. A rutének betelepedésére a magyar gyepürendszer vet világot. Az országválasztó, lakatlan területet az alföld felől kezdték benépesíteni. Mai lakóhelyüket csak később foglalták el. A tatárjárás előtt csak a gvepün innen találkozzunk emlékeikkel.

A rutének nem egy időben és nem egy tömegben jöttek mai hazájukba. Több évszázadra terjedő beszívárgásnak köszönhetik lakhelyeik - elfoglalását.

Szerző az egyes fejezetekben részletesen foglalkozik politikai, társadalmi és gazdasági viszonyaikkal. A szépirodalmi részben pedig a rutén irodalmi műveltség kialakulásáról szóló külön tanulmányára utal.

Megszívlelendő a szerzőnek az a megállapítása, hogy ma már nem az a világháborúelőtti, a nemzetiségi törekvések szempontjából fel nem

ébredt ruténség került vissza a Szent Korona uralma alá, hanem egy húsz éven át tévtanokkal félrevezetett nemzedék, melynek szeme előtt a Husztól Vladivosztokig érő pánszláv birodalom lebeg.

A Magyarságismeret című sorozat jelen első kötetével értékes könyvet veszünk kezünkbe.

Sartorius von Walterchausen: Gesellschaft und Wirtschaft vor- und frühgeschichtlicher Völker. Eine Darstellung in Typen.

Jena, G. Fischer. 1939. 156 l.

Szerző a társadalom- és gazdaságtörténet közismert művelője. A társadalmi fejlődés mozzanatainak kidolgozásával utat tört a nacionalizmus, az asszimiláció és disszimiláció kérdésének, a kultúrák érintkezésének problémájához. A bonyolult szociális folyamatot típusokra redukálja és így módszertanilag útmutatást ad a nemzetiségi kérdés megoldására. Azonban nem szabad felednünk, hogy mihelyt nem egyszerű, hanem összetett szerkezetű társadalom kérdéseit boncolgatjuk, az analógia érvényességi köre mindinkább szűkül.

Mikecs László: Románia.

Budapest, Bolyai-Akadémia kiad. 1940. 161 l.

Ez az útijegyzet a Bolyai Akadémia népszerű könyvsorozatában immár a második kiadásban jelent meg. Szerző, magyar emlékek után kutatva, keresztül-kasul járta Romániát és eleven színekkel festi meg a még ránk váró feladatok képét. A magyarság a Kárpátokon túli vidékekre is gyakorolt hatást. A hegyláncolaton kívül élő magyarok életrajza, szervezkedési mozgalma, gondozása. stb. a könyvecske legsikerültebb részei közé tartozik.

A magyarság hivatását az együttműködésre való példaadásban látja a szerző.

Berey Géza: A magyar újságírás Erdélyben 1919—1939.

Szeged, 1940. 94 l.

A kisebbségi sorsba jutott erdélyi magyar újságírás húszéves hősi küzdelmének tükré ez a könyv, amely még a második bécsi döntés előtt látott napvilágot. Tiltó rendeletek, cenzúra, lapbetiltás, elkobzás, sziguranca, hadbírótság veszélyének volt e két keserves évtizedben az erdélyi magyar sajtó szüntelenül kitéve, mégis rendületlen magyar hittel, megalkuvás nélkül teljesítette nemzeti és kulturális feladatát.

S Z E M L E .

Az új Románia nemzetiségi térképe.

A román Nemzeti Bank „Bulletin d'Information et de Documentation“ című kiadványának 1940. évi 11. számához mellékeltek egy nemzetiségi térképet, amelyet a román központi statisztikai intézet igazgatója, dr. Sabin Manuila szerkesztett Paul Langhans tanár módszerével. A térkép — lépték megadása nélkül — az 1930. évi román népszámlálás eredményei alapján tünteti fel Románia népességének nemzetiségi megoszlását megyék szerint. Első pillantásra megállapítható, hogy ez a térkép, — éppen úgy, mint *manuila* 1938-ban megjelent nemzetiségi térképe — a román propaganda céljait szolgálja. Ezt elsősorban az a tény igazolja, hogy *Manuila* egész Nagy-Románia megyei térképét veszi alapul a nemzetiségi megoszlás megyénkénti ábrázolásánál. Miután pedig az új határvonal több megyét kettészel, a Romániától elcsatolt és a Romániánál maradt megyerészek területének nemzetiségi képe megváltozott, amit ilyen módon a térkép nem juttat kifejezésre.

- Célzatos a színek és mértani ábrák alkalmazása is. Az egyes megyéket a domináló nemzetiség színére festették és első tekintetre az egész térképen a román többségű megyéket érzékeltető lila szín tűnik szembe, s csak alaposabb számbavétel figyelmeztet, hogy az 1930. évi népszámlálás alapján kilenc megye volt Romániában, ahol a románság relativ többséget sem ért el (Csík, Udvarhely, Háromszék, Cemauti, Storojinet, Hotin. Cetatea-Alba, Durostor és Caliacra). A relativ többségű megyékben a többi nemzetiségeket apró mértani idomok jelzik. Ezért a hamisítás határon jár, hogy pl. Maros-Torda vármegyét lilára színezték a 45.8%-os relativ román többség miatt, míg a 42.6%-os magyarságot egy kis sárga rombuszsal jelezték.

A térkép túloldalán két táblázat látható Románia területéről és népességéről. Az egyik az 1930. évi népösszeírás alapján készült, míg a másik az 1940. évi valószínű állapotot tünteti fel. A táblázatok mutatják a területátengedések előtti és utáni Románia, valamint — területrészenkénti részletezésben is — az átengedett területek nagyságát és lélekszámát nemzetiségi megoszlás szerint. Szerző Románia jelenlegi területét 195.259 knv'-re teszi, holott az — többféle alapon történt számítás szerint is — nem lehet nagyobb 194.000 km--nél.

Irányzatosak a Romániától elcsatolt területek nemzetiségi megoszlásának adatai is. melyek szerint a Magyarországhoz visszacsatolt erdélyi területen, az 1940. évi „valószínű“ állapot: román 50.1% magyar 37.2%, német 2.8%, orosz, rutén 1.1%. zsidó 5.7%, egyéb 3.1%. Ezek az adatok legalább is kétes értékűeknek tűnnek, ha szembeállítjuk azokat az erre a területre vonatkozó 1910. évi évi magyar és az 1930. évi román népszámlálás anyanyelvi arányszámaival:

Anyanyelv	1910-ben	1930-ban	1940-ben
	a magyar népszámlálás	a román népszámlálás	Manuila kimutatása:
	s z e r i n t % - b a n		
Magyar	51.4	42.1	37.2
Német	4.1	2.5	2.8
Román	42.1	48.7	50.1
Zsidó (jiddis)	—	4.2	5.7
Egyéb	2.4	2.5	4.2

Ezek után különös, hogy éppen *Manuila* az, aki az 1941. évi magyar népszámlálás megbízhatóságát már eleve kétségbe vonta. R. Gy.

A Balkán-államok népességének anyanyelvi meg- oszlása. 1910—1940.

A Balkán-államok területében az elmúlt 30 év alatt bekövetkezett változások természetesen a népesség anyanyelvi összetételében is erős változásokat idéztek elő. Különösen a világháború után változott meg az egyes Balkán-államok nemzeti képe, amikor a balkáni utód-államok hatalmas közép- és keleteurópai területekhez jutottak. Ezek az utódállamok néhány addig létező balkáni államalakulatot (Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Osztrák-Tengermellék és Dalmácia) teljes egészében bekebeleztek. Alanti összeállításban közöljük a Balkán-államok né-

	Albánia ¹⁾		Bulgária			Görögország		
	1930	1940	1910	1930	1940	1910	1930	1940
	körül		körül			körül		
Terület (ezer km²)	28	28	96	103	111	63	130	130
A népesség anyanyelve (ezer lélek)								
Albán	907	952	—	—	—	51	19	41
%	90·4	89·7	—	—	—	1·9	0·3	0·6
Bolgár	—	—	3.523	4.586	5.486	—	17	19
%	—	—	81·2	83·7	81·2	—	0·3	0·3
Cigány	11	12	76	82	97	—	—	—
%	1·2	1·1	1·8	1·5	1·4	—	—	—
Görög	55	67	51	13	16	2.554	5.760	6.620
%	5·5	6·2	1·2	0·2	0·2	97·0	92·8	92·6
Macedón	8	8	—	—	—	—	82	93
%	0·8	0·7	—	—	—	—	1·3	1·5
Magyar	—	—	1	3	4	—	—	—
%	—	—	0·0	0·0	0·0	—	—	—
Német	—	—	5	5	6	—	—	—
%	—	—	0·1	0·1	0·1	—	—	—
Orosz, ukrán, rutén	—	—	3	20	24	—	—	—
%	—	—	0·1	0·4	0·4	—	—	—
Örmény	—	—	—	—	—	—	34	38
%	—	—	—	—	—	—	0·6	0·5
Román	14	15	71	—	88	10	20	23
%	1·3	1·4	1·6	—	1·3	0·4	0·3	0·3
Szerb, horvát, szlovén	5	5	3	1	1	—	—	—
%	0·5	0·5	0·1	0·0	0·0	—	—	—
Török, tatár	—	—	543	605	853	2	191	224
%	—	—	11·6	11·1	12·6	0·1	3·1	3·1
Zsidó (jiddis)	0	0	39	42	43	—	63	70
%	0·0	0·0	0·9	0·8	0·6	—	1·0	1·0
Egyéb	3	4	61	122	145	15	19	21
	0·3	0·4	1·4	2·2	2·2	0·6	0·3	0·3
Összesen:	1.003	1.063	4.373	5.479	6.763	2.632	6.205	7.149

¹⁾ Albánia 1910-ben a Törökbirodalomhoz tartozott

	Jugoszlávia ²⁾			Románia			Európai Törökország		
	1910	1930	1940	1910	1930	1940	1910	1930	1940
	körül			körül			körül		
Terület (ezer km²)	48	248	248	131	295	194	178	24	24
A népesség anyanyelve (ezer lélek)									
Albán	—	759	815	—	—	—	758	8	9
%	—	5.6	5.2	—	—	—	11.6	0.7	0.7
Bolgár	—	6	8	106	364	67	46	11	13
%	—	0.0	0.0	1.5	2.0	0.5	0.7	0.9	1.0
Cigány	46	.	.	262	101	.	52	.	.
%	1.9	.	.	3.7	0.6	.	0.8	.	.
Görög	—	—	—	34	21	.	2.180	94	97
%	—	—	—	0.5	0.1	.	33.4	7.4	7.3
Macedón	—	479	550	—	—	—	1.498	—	—
%	—	3.4	3.5	—	—	—	23.0	—	—
Magyar	2	466	544	50	1.555	625	2	1	1
%	0.1	3.3	3.4	0.7	8.6	4.7	0.0	0.1	0.1
Német	7	496	571	28	761	638	—	—	—
%	0.3	3.6	3.6	0.4	4.2	4.8	—	—	—
Orosz, ukrán, rutén	—	—	—	14	1.092	119	—	—	—
%	—	—	—	0.2	6.1	0.9	—	—	—
Örmény	—	—	—	21	11	.	73	42	43
%	—	—	—	0.3	0.0	.	1.1	3.3	3.2
Román	90	135	152	5.365	13.181	11.415	27	—	—
%	3.6	1.0	1.0	75.7	73.0	85.9	0.5	—	—
Szerb, horvát, szlovén	2.331	11.108	12.360	—	48	.	—	—	—
%	93.5	79.8	78.7	—	0.3	.	—	—	—
Török, tatár	—	165	192	35	288	44	1.682	1.020	1.078
%	—	1.1	1.2	0.5	1.6	0.3	25.8	8.4	8.0
Zsidó (jiddis)	6	45	48	397	519	315	104	55	58
%	0.2	0.3	0.3	5.6	2.9	2.4	1.6	4.3	4.3
Egyéb	11	275	463	775	116	65	70	37	32
%	0.4	2.0	3.1	10.9	0.5	0.5	1.0	2.9	2.4
Összesen:	2.493	13.934	15.703	7.087	18.057	13.288	6.492	1.268	1.331

2) 1910-ben Szerbia

Az 1940. év körüli nemzetiségi megoszlást a természetes szaporodás, valamint a Wirtschaft und Statistik 1941. évi 1. és a Monatsberichte des Wiener Instituts für Wirtschaftsforschung 1940. évi 9/10. számában közzétett adatok figyelembevételével állítottuk össze. Ezek az adatok természetesen csak becslésszerű jelleggel bírnak.

A Balkán-államok össznépessége 1910-ben 26,8, 1930-ban 43,9 és 1940-ben 45,4 millió lélek volt. Ha a páriskörnyéki békeszerződésekben a balkáni utódállamok területét nem gyarapították volna sűrűn lakott egyéb európai területekkel, akkor a Balkán-államok lélekszáma 1930-ban mindössze 32,4 millióra és 1940-ben 35,6 millióra emelkedett volna.

R. Gy.

KISEBBSÉGI SORS.

Románia.

A Romániában maradt felekezeti magyar iskolák száma az 1938. évi iskolai adatok alapján.

A közelmúltban lejátszódott romániai események, amelyek kapcsán a magyar felekezeti iskoláztatás is veszélybe került, teszik időszerűvé az alábbi adatok felújítását. A Magyar Kisebbség 1940. évi 21—22. száma nyomán közöljük, hogy a jelenlegi Románia Magyarországtól elcsatolt részén mennyi magyar felekezeti iskolának kellene működnie.

Iskolafenntartó felekezet	Iskolák száma	Tanerők száma	Tanulók száma
O v o d á k :			
Róm. kat. egyház	8	10	313
Ref. egyház	1	1	37
Összesen:	9	11	350
E l e m i i s k o l á k :			
Gyulafehérvári r. kat. egyházmegye	42	86	3.010
Nagyváradai r. kat. egyházmegye	6	11	418
Szatmári r. kat. egyházmegye	—	—	—
Temesvári r. kat. egyházmegye	10	38	1.954
R. kat. iskola összesen	58	135	5.382
Erdélyi ref. egyházkerület	24	46	2.324
Királyhágómelléki ref. egyházkerület	95	159	6.247
Ref. iskola összesen:	119	205	8.571
Unit. iskola	8	13	556
Evang. iskola	5	13	446
Felekezeti elemi iskolák száma összesen:	190	366	14.955

Ezenkívül Romániában maradt a róm. kat. egyház által fenntartott 2 (Nagyszeben) német tannyelvű elemi iskola 9 tanerővel és 357 tanulóval.

Iskolafenntartó felekezet	Iskolák száma	Tanerők száma	Tanulók száma
K ö z é p i s k o l á k :			
Róm. kat. főgimnázium	3	57	550
Református főgimnázium	1	19	208
Unit. főgimnázium	—	—	—
Főgimnázium összesen:	4	76	758
Róm. kat. gimnázium	7	77	732
Református gimnázium	1	19	117
Gimnázium összesen:	8	96	849
R. kat. tanítóképző	1	18	88
Református tanítóképző	1	25	185
Tanítóképző összesen:	2	43	273

Iskolafenntartó felekezet	Iskolák száma	Tanerők száma	Tanulók száma
Középis k o l á k :			
R. kat. kereskedelmi iskola	1	16	25
Ref. kereskedelmi iskola	2	—	70
Unit. kereskedelmi iskola	—	—	—
Kereskedelmi iskola összesen:	3	16	95
R. kat. földműves iskola	1	—	49
Ref. földműves iskola	1	—	69
Földműves iskola összesen:	2	—	118
Középis k o l a összesen	19	231	2.093

Ezenkívül Romániában maradt 1 (Nagyszeben) német tannyelvű leánygimnázium 12 tanerővel, 178 tanulóval.

A magyar népközösség.

A jelenlegi politikai viszonyok között a Magyar Népközösség nyilvános tevékenysége és mozgási lehetősége a minimumra, úgyszólván semmire zsugorodott. Vonatkozik ez a megállapítás a magyar sajtóra is, mely már hónapok óta nem mutathatott fel egyetlen magyar kiebbségi irányzatú napilapot sem. öt hónapi kényszerszünet után jelenhetett meg újra a „Déli Hírlap“, a népközösség egyedüli napilapja.

Formailag ugyan megtörtént a Magyar Népközösség vidéki tagozati vezetésének kijelölése is, de ennél szélesebbkörű politikai megmozdulásra nem került sor. A vezetők névsora a következő: Alsófehérmegye: dr. Müller Jenő Nagyenyed. Arad-megye: dr. Palágyi Jenő Arad. Bánsági tagozat: dr. Kakuk János Temesvár. Brassó-megye: Szabó Béni Brassó. Hunyad-megye: dr. Meskó Miklós Déva, KisküküUő-megye: dr. Gyárfás Elemér Dicsőszentmárton. Nagyküküllő-megye: dr. György Zsigmond Segesvár. Szeben-megye: Ludvigh Gyula Nagyszeben, Szörény-megye: Arató Andor Lugos. Torda-megye: Tompa Lajos Torda.

Felsőbb utasításra Aradon betiltották a magyar cégfeliratok használatát. Ez az intézkedés a magvartöbbségű városban a jogegyenlőségnek újabb "durva megcsúfolása. Arad után Tomesvárott adtak ki hasonló intézkedést; a tilalom csak a magyar cégfeliratokra vonatkozik.

A „Déli Hírlap“ jelentése szerint, a román kormány elismerte a piarista rend jogi személyiségét.

A német népcsoport.

A Német Birodalom és Románia közötti jóviszony kedvezően érzeti hatását a romániai német népcsoport életében is.

A német iskolákkal kapcsolatos újabb rendelkezések a németség iskolai önkormányzata felé vezető első örvendetes lépést jelentik. Éppen ezért nem lesz érdektelen ezekkel az intézkedésekkel megismerkedni.

1. A román nyelv tanítása ezentúl is az elemi iskolák harmadik osztályában kezdődik és heti. két beszéd- és értelemgyakorlat órára korlátozódik.

2. A román történelem és földrajz tanítása német nyelven történik.

3. Ami a középis k o l á k a t illeti, az alsó négy osztályban ezentúl nem

tanítják a francia nyelvet. Átmenetileg azonban a folyó tanévben a 3. és 4. osztályban heti egy órán tanítják a francia nyelvet.

4. Az iskolatörvény általános keretei között a németség maga dolgozza ki tantervét.

5. Az érettségi vizsga német nyelven és német bizottság előtt történik.

6. A német líceumok újból felvehetnek magántanulókat és úgy magán-, mint különbözeti vizsgákat tarthatnak.

7. A német birodalomban kibocsátott doktori oklevelek külön vizsga, valamint illeték nélkül érvényesek Romániában. Azokat a főiskolai hallgatókat, akik a német birodalomban tanulnak, minden további nélkül felveszik a romániai főiskolákra.

8. Felekezeti tanerők képesítési vizsgájukat külön bizottság előtt teszik le, amelynek tagjai sorában két német tanár is helyet foglal. A vizsgán kisegítésként a jelöltek a német nyelvet használhatják.

*

A romániai általános népszámlálást mindezekig nem tartották meg, de a német népcsoport 1940 november 3-án az Institut für Statistik und Bevölkerungspolitik bevonásával saját hatáskörében végrehajtotta a romániai német népcsoport tagjainak statisztikai számbavételét. Ez a művelet „Az első lépés” — amint Andreas Schmidt népcsoportvezető mondta — „a Német Népcsoport szorosabb összefogására.”

A Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt 1941. II. 20-i (20391) számában az „önnépszámlálás” előzményeinek, előkészületeinek és keresztülvételének rövid történetét ismerteti. Erre a felvételre már 1937 óta készültek, de közbejött akadályok miatt és az áttelepítéssel kapcsolatos munkák elvégzése következtében csak most kerülhetett sor a megvalósítására. A népszámlálást természetesen alapos felvilágosító sajtópropaganda, valamint a számlálóbiztosok kioktatása előzte meg. A megszámlált egyénnek nagyjában csak az újságban előre megadott válaszokat kellett lemásolnia. Az előzetes eredményeket a Siebenbürgisch-Deutsches Tageblattban tették közzé. Eszerint a németség száma

a bánáti körzetben	310.319
az erdélyi körzetben	219.722
az óromániai körzetben kereken	20.000
összesen	330.241

A 25 legnagyobb német lakosságú város (az 1910-es adatok zárójelben):

1. Temesvár	34.008 (31.644)	14. Liebling	4.933 (4.155)
2. Nagyszeben	26.739 (16.832)	15. Temesgyarmat	4.489 (4.782)
3. Brassó	15.883 (10.841)	16. Óthalom	4.324 (4.055)
4. Resicabánya	13.248 (8.435)	17. Perjámos	4.236 (4.309)
5. Bukarest	12.500	18. Szakaháza	4.030 (3.435)
6. Zsombolya	7.640 (8.088)	19. Aradsz.-márton	3.888 (2.602)
7. Medgyes	7.323 (3.866)	20. Kisoda	3.724 (969)
8. Stájerlakanina	7.110 (8.837)	21. Nagydisznód	3.584 (2.204)
9. Arad	7.020 (4.365)	22. Billéd	3.455 (3.608)
10. Lugos	6.414 (6.151)	23. Lovrin	3.418 (3.450)
11. Újarad	5.948 (5.094)	24. Kistárony	3.369 (2.325)
12. Újszentanna	5.855 (4.778)	25. Feketehalom	3.340 (2.742)
13. Segesvár	5.275 (5.486)		

Arról, hogy ezekben a városokban a németség a lakosságnak hány százaléka, adat nem áll rendelkezésünkre.

Az óromániai németiség száma a nagyobb városokban:

Bukarest	12.500	Szereth	252
Ploesti és környéke	1.218	Bakau	245
Câmpina és környéke	621	Buhuzi	184
Turnu-Szeverin és környéke	594	Pitești	158
Piatra-Neamtj	522	Ramnic Valeva	124
Krajova	517	Dorohoi	104
Jassi (Jászváros)	377	Giurgiu	73
Galac	354	Brezoi	72
Braila	257		

A Bánátnak Romániához került része, amelyhez 1925 óta Aradöt és környékét is hozzácsatolták, 1930-ban a román statisztika szerint 941.452 lelket számlált, azaz 27.462 lélekkel kevesebbet, mint 1910-ben! A bánati németiség száma — a fönt említett aradi községek nélkül — a Handwörterbuch des Grenz-und Auslandsdeutschtums közlése szerint 220.000—250.000-re tehető. Manuila becslése 222.776 és Longinescué 246.000 németet talált itt. A német szakirodalomból is tudhatjuk, hogy éppen a Bánátban és a németiség körében harapódzott el leginkább az egyke. A Németországba irányuló kivándorlás csak megerősíthette ezt a csökkenő népesedési tendenciát. A legutóbb végrehajtott német népcsoportszámlálás bánati eredménye mégis 310.519-re rúg, ami meglepően magas szám. Érthető, hogy a magyarság részéről, amidőn a népszámlálás előkészültekor megindult a „házzól-házra járás“ és a „lelkek ébresztése“, jóelőre leszögezték: a magyarság egy lelket sem hajlandó feláldozni. Nyilvánvaló, hogy a romániai magyar népcsoport is meg akarja számlálni tagjait és birtokba venni azt, ami az övé.

A gazdasági élet romanizálása.

Románia gazdasági életének románosítása céltudatos előrelátással megy végbe. Kezdetben ú. n. románosító biztosok kinevezésével akarták ezt elérni, de célszerűbbnek látszott egy központi ellenőrző szerv létesítése s ezért egy f. é. január 13-án kelt rendelet törvény megszüntette az eddigi rendszert. A jövőben egy központi ellenőrző szerv egységesen fog valamennyi kereskedelmi és ipari vállalat ügyével foglalkozni. Az ellenőrzést a nemzetgazdasági minisztériumban működő külön bizottság fogja gyakorolni. A románosítás megkönnyítését szolgálja egy másik intézkedés is, mely szerint az illetékeket huszonöt százalékkal csökkentik abban az esetben, ha zsidók adnak el üzletrészeket, vagy üzleti érdekeltségeket etnikai románoknak.

Az északerdelyi ingatlan kérdés rendezése tárgyában kiadott magyar kormányrendeletet újabb magyarelleses támadás tárgyává tették.

Jugoszlávia.

A magyar-délszláv barátság.

Az elmúlt év december 12-én aláírt magyar-jugoszláv örökös barátsági megegyezés a nemzetközi helyzetnek igen komoly és kritikus pillanatában történt. A világsajtó egységesen hangoztatta, hogy a két nemzet együttműködése tartósan biztosíthatja a délkelet európai békét. Magyarország híd lett a Balkán felé, amely a Balkán a tengellyel összeköti. A kölcsönös megértés útjára már 1926-ban Horthy Miklós lépett, amikor mohácsi beszédében az együttműködés szükségességét nyíltan hirdette.

Az Újvidéki Reggeli Újság ezzel kapcsolatban kitért a jugoszláviai magyar kisebbség helyzetére és ama reményének adott kifejezést, hogy a két állam felelős vezetőinek találkozása messzemenően kihat a magyar kisebbségek jövő sorsára is. A Napló szerint pedig a jugoszláviai magyarság eleve arra építette politikáját, hogy „egyszer majd megszületik a természetes barátság a két szomszédos nemzet között.“ Utalt a szerződés II. cikkelyére, mely szerint „a Magas Szerződő Felek egyetértenek abban, hogy tanácskozni fognak mindazokban a kérdésekben, amelyek megítélésük szerint kölcsönös kapcsolataikat érinthetik.“

Nagy visszhangja volt Macsek „Magyarország“-beli nyilatkozatának is. A horvát nép is az elégtétel érzésével kísérte a magyar-jugoszláv tárgyalások menetét, mert Belgrádnak a kisantanttal folytatott politikájában a horvátság ellen is irányuló élt fedezett fel. „Mi horvátok jól tudjuk, hogy a Kormányzó Úr öfömméltósága szeret bennünket — fejezte be nyilatkozatát.

A szerződés aláírása óta a jugoszláv külügyminiszter Budapestre látogatott el, magyar írók pedig Belgrádban adtak elő műveikből. A Tudományos Akadémia legújabb kiadványaiból 200 kötetes könyvadományt juttatott a belgrádi egyetemnek. A kölcsönös közeledés útjának állomásai pedig egyéb társadalmi és kulturális intézmények csereelőadásai és látogatásai lesznek. ¹⁾

A bánági kérdés.

Az 1939-ben megkötött szerb-horvát egyezmény alapján a horvátok jelenleg meglévő jogaik kiszélesítését követelik, a szlovének pedig autonómiájuk megadását sürgetik. A három nép alkotmányos elrendezését a királyságon belül a negyedik bánág kérdése súlyosbítja. A Bosznia-Hercegovinai muzulmánok a horvátok felé húznak, a szerbek viszont a szerb bánághoz akarják őket csatolni. E tartomány is széleskörű autonómiát követel.

Mozgalom indult meg a vajdasági bunyevácok és sokácok körében, hogy a horvátsághoz való tartozásuk mellett hitet tegyenek. A szabadkai Horvát Kultúrszövetség gyűlést tartott, amelyen 72 bácskai és baranyai kulturális egyesület képviseltette magát. Megállapították, hogy az ott élő horvátság kevesebb iskolával rendelkezik, mint a velük élő németység. Kimondták, hogy ezentúl a bácskai és baranyai horvátság egyedüli kultúrszerve — a Horvát Kultúrszövetség, — közgazdasági viszonylatban pedig a Matica.

A jugoszláviai német népcsoport is arra az útra lépett, amelyen néptestvérei Pozsonytól Bukarestig járnak: megindította a teljes elkülönülés és önállósulás mozgalmát az összes társadalmi hivatásrendi és egyházi szervezetekben.

A magyar népcsoport politikai élete.

A jugoszláviai magyarság kebelén belül az elmúlt időkben gyakran két különböző irányú politikai csoport állott egymással szemben. Az egyik Belgrád, a másik Zággráb felé orientálódott. Ennek a széthúzásnak az a nem régen kötött megegyezés vetett véget, mely szerint mind a két csoport gróf Bissingen Émő döntésének veti alá magát.

A jugoszláviai magyarság vezetője, dr. Várady Imre nem régen tölthette be 74-ik életévét. Ez alkalommal tett nyilatkozata szerint a magyar törekvések célja továbbra is változatlanul a Magyar Párt engedélyezésének kivívása marad. A népcsoport belső életét saját felfogásának megfelelően kell berendezni.

¹⁾ Lapzárta után érkezett hírek szerint az új politikai fordulat kisebbségi te. reá is érezeti hatását; a jugoszláviai németek tömegesen hagyták el az országot.

A dunai bánóság igazgatója, dr. Kijurina Biankó'a Magyar Közművelődési Szövetség vezetőségét támogatásáról biztosította a népcsoport kulturális és gazdasági fejlődését célzó munkájában.

A magyarságnak azt a jogát, hogy Szabadka politikai életében számarányának megfelelően képviseltesse magát, nem vitatják. Ottani vezetőkörök elismerték, hogy a szabadkai magyarságnak az alpolgármesteri tisztséget meg kell adni. E tisztségen keresztül kifejezésre juttathatná ismert alkotóképességét.

A Magyar Közművelődési Szövetség.

Azóta, hogy a magyar kultúrszervezet előfutára, a horvátbánásági Magyar Közművelődési Közösség megalakult, a szervezési mozgalom sikerrel toborozza a magyarságot egy táborba. A Magyar Közművelődési Szövetséget február 3-án hagyták jóvá. Eddig a Dunabánóság területén már 109 községben létesítettek fiókokat és 124 egyesület jelentette be csatlakozását. Minden remény megvan arra, hogy a Szövetség a maga elé tűzött feladatot, százezer tagnak beszervezését, sikerrel fejezheti be.

A szabadkai magyar Olvasókör az utóbbi esztendőben meghatszorosozta tagjainak számát és elérte most az ötezret.

A horvátbánásági M. K. K. szépen működik, rövidesen az egész 65—70.000 főnyi horvátországi magyarságot be fogja szervezni.

Nemrég zajlott le a zágrábi magyar Egyetemi- és Főiskolai Hallgatók új egyesületének megalakulása is.

A magyar iskolaügy terén enyhülés állott be. A Dunabánóság területén összesen 1.088 elemi iskola van, az osztályok száma 4.745, a tanítóké 5.620. Az államnyelvű osztályok száma 3.505, a magyaroké csupán 437, a németeké 591, a cseheké és szlovákoké 107, a románoké 80, a ruténeké 21. Nagy a hiány magyar tanítóknak, amit csak úgy lehet pótolni, ha a belgrádi tanítóképzőből elég végzett magyar növendék kerül ki. Addig is magyarul tudó más nemzetiségű tanítókat kell elhelyezni magyar iskolákban. 1940/41-ben az elemi iskolákba összesen 235.777 tanuló iratkozott be, a felsőnépiskolákba 34.364. A magyar elemi iskolákban 504. a segédosztályokban 426 tanuló volt. Az óvodákba 14.464. az előkészítő osztályokba 2.256 gyermek járt. Az államnyelvű elemi iskolák tanulóinak száma 173.453, a felsőnépiskoláké 24.413, a magyar osztályoké 25.758, a német osztályoké 24.465, a cseh és szlovák osztályoké 5.112, a román osztályoké 4.149, a ruténeké pedig 1.229 volt. Az óvodák közül az államnyelvűekbe 6.777, a magyarba 1.318 a németbe 1.564 gyermek járt.

Gazdasági szervezkedés.

A vajdasági magyar gazdatársadalom is a szervezkedés útjára tért. Ma már a gazda- és munkásszervezkedés egyetlen fóruma a Magyar Közművelődési Szövetség.

„Labor“ néven megalakult az Újvidéki és Újvidék járási Magyar Iparosok Beszerzési, Fogyasztási és Hitelszövetkezete. Szabadkán, Zentán és Topolyán, valamint Obecsén hasonló szövetkezet van megalakulóban. Az elmúlt esztendőben eredményesen működött a Házépítő és önszervező Hitelszövetkezet. 140 személynek közel egymillió dinár segílyt folyósítottak.

Közegészségügyi helyzet.

A Dunabánóság közegészségügyi és népjóléti ügyosztályának főnöke, dr. Jojkics Vladan részletes beszámolót adott a bánóság közegészségügyi helyzetéről. A Dunabánóság népesedési mérlege — különösen a vajdasági

részeken — feltűnően romlott. A Bácskában, a Bánátban és a Szerémségben (k. b. 1,400.000 lakossal) évenként 1000 lakos után

	született meghalt szaporulat		
1930—1932	25.8	19.6	6.2
1940	17.9	16.1	1.8

A fenti számokból megállapítható, hogy a születések arányának csökkenése jóval erősebb, mint a halálozásoké. A természetes szaporulat a 10 év előttinek csupán egyharmadát teszi. A halálozások száma a születéseknél nagyobb volt: Péterváron, Versecen, Zomboron, Karlovácon és Mitrovicán, valamint a dárdai, az újvidéki, az óbecsei, a verseci, az ópazovai és a rámai járásokban. E városok és járások 390.123 főnyi lakossága körében 4.762 születéssel szemben 5.241 a halálesetek száma. A népszaporodás Újvidéken és a zombori járásban is megszűnt. A halálozások főoka a csecsemő- és gyermekhalandóság feltűnő emelkedése. A Szávától és Dunától északra eső területen az egy éven aluliak halálozási száma a legnagyobb az egész országban. A csecsemő- és anyavédelem tehát a legfontosabb feladat. A Dunabánság területén évenként még mindig 20 ember hal meg tízezer közül gümőkórban, ami az összes halálesetek egynyolcadát jelenti.

A Dunabánság területén az év elején 312 gyógyszerért számláltak. A tulajdonosok közül 134 volt szerb, 19 horvát, 64 magyar és 54 német.

Újvidéken a magyar orvosszervezetek elnökének kezdeményezésére magyar csecsemővédelmi mozgalom indult.

A bácstopolai Katolikus Jótékony Nőegylet háromhetes egészségügyi, anya- és csecsemőgondozó tanfolyamot rendezett.

Szlovákia.

Az államalakulás második évfordulója.

Az egész országban nagy lelkesedéssel ünnepelték meg az állam létrejöttének második évfordulóját. Az ünnepségek, alkalmából elhangzott beszédek közül Tiso József köztársasági elnök visszapillantását említjük meg. A szlovák nemzetnek önálló állami életre való képessége — mondotta Tiso — immár a világ előtt is bebizonyosodott. Csak szánalommal tekinthet e nemzet ellenfeleire, akik azt tartották, hogy ez az államalakulat az első hat hetet sem fogja átvészelni.

Az önálló Szlovákia, ezer éves szolgasors után, nagy vitalitással és áldozatkészséggel bizonyította be — írja a Grenzbote —, hogy az új Európának értékes tényezője, mert kezdettől fogva a nagy német birodalom védelme alá helyezte magát. Magatartásával példát mutatott a többi délkelet-európai kis nemzet számára.

A magyar népcsoport részéről Esterházy János a második évfordulón is csak azt hangoztathatta, amit már a szlovák állam megalakulásakor mondott: a magyarság készséggel áll az építők sorába. A kinyújtott jobbot a túlsó oldalon nem ragadta meg senki, pedig ezt a kis nemzeteknek ma a politikai bölcsesség is parancsolta volna.

Tuka miniszterelnök a Hlinka-gárda jelentőségéről szólva megállapította, hogy az nemcsak a külső, hanem a belső ellenségekkel szemben is támogatja a hadsereget, a csendőrséget és további feladata, hogy a nemzetnek s vezetőférfiainak testőrsége legyen.

Megemlítjük a protektorátus államelnökének ugyancsak a második évforduló alkalmából kiadott kiáltványát: A cseh nép volt az első az

összes nemnémet népek közül, amely önként helyezte magát a német birodalom védelme alá, tehát bízhat abban, hogy a győzelem esetén becsületesebb helyet foglalhat el. Ezzel szemben Neurath birodalmi protektor cikke szerint a csehek emez elhatározása önmagában nem tekinthető különös érdemnek. Arra van szükség, hogy a cseh nemzet kikerüljön bizonyos szemfényvesztés alól, amelyet egy történelmi mítosz teremtett Tudatában kell lennie annak, hogy a gyakran használt cseh királyság vagy cseh korona fogalmait csak a német birodalommal való kapcsolatban és összefüggésben lehet alkalmazni. (Der Neue Tag, 1941. III. 15.)

Magyarok a szlovák egyetemen.

A pozsonyi szlovák egyetem öt fakultására a folyó iskolaévben 2.653 hallgató iratkozott be.

A katolikus teológia 105 hallgatója közül 101 szlovák, 2 magyar és 1 német, 1 cseh.

A jogi fakultáson 764 rendes és 4 rendkívüli hallgató tanul. Ezek közül 726-nak szlovák az állampolgársága, 16-nak protektorátusi és 16 haütagató illetősége a Magyarországhoz visszacsatolt területen van. Nemzetiség szerint: 649 szlovák, 42 magyar, 38 német, 19 cseh és 10 orosz. Az államszámviteli tanfolyam 175 hallgatója közül 164 szlovák, 5 német és 4 magyar.

Az orvosi fakultásra összesen 702-en iratkoztak be. Szlovákiából származott 566, Jugoszláviából 43, Bulgáriából 95, az „elcsatolt területekéről” 7. Nemzetiség szerint szlovák volt 496, magyar 48, német 23, bolgár 94, cseh 25, orosz 12.

A gyógyszerészek közül (összesen 44) 31 szlovák, 6 magyar, 4 német.

A bölcsészeti fakultásra 590 rendes és 19 rk. hallgató iratkozott be. A rendesek közül 569 szlovákiai és 8 „elcsatolt területi” illetőségű volt. 515 pedig szlováknak, 31 németnek, 25 magyarnek vallotta magát.

A testnevelési szakon csak 1 magyarral találkozunk. A természet-tudományi szakon pedig 174 közül 4-gyel.

Összegezve: a beiratkozott 2.653 egyetemi hallgató közül 2.435 volt szlovákiai és 45 visszacsatolt területi. 2.209 szlováknak. 136 magyarnek, 105 németnek, 95 bolgárnak. 56 csehnek, 40 orosznak 5 ruténnek és 4 ukránnak vallotta magát.

A magyarság problémái.

Az alkotmányban lefektetett népcsoportjogi biztosítékok érvényesülését a magyar népcsoport mindeztideig nem tapasztalhatta. Sem a nemzetiségi kataszter felállítása, sem a kultúrkormányzat létesítése, sem a nemzeti jogok új rendezése nem valósulhatott meg eddig. E kérdések elodázását abban a reményben figyelik, hogy a magyar népcsoport, minden jogi biztosíték híján, hamarosan felörlődik az egyenlőtlen küzdelemben.

A népcsoportok politikai szervezkedéséről szóló törvény alapján a magyar párt is beadta kérvényét. A kormány a bejegyzéshez hozzájárult, de keresztlvitelét függőben tartja.

Az állampolgársági kérdés rendezése tárgyában a közelmúltban megegyezés jött létre.

A magyar téliséggyűjtés eredménye 152.738 korona volt. A lebonyolítását 560 magyar asszony, leány és fiatalember végezte.

Hatósági intézkedések következtében számos magyar sportegyesület nem működhetik. Legutóbb a közei ezer tagot számláló VAS egyesületnek is be kellett szüntetnie működését.

A nevek szlovákosítása.

A szlovák sajtó szerint az idők szelleme és a szlovák nemzet törvénye azt kívánja, hogy minden idegen hangzású vezetéknévű szlovák — pld. Szomolányi, Pöstyéni, Farkas, Kállay, Arvay, Pólyák, Ravasz és Földes, stb. — térjen vissza eredeti vezetéknévéhez vagy vegyen fel megfelelő új nevet. Hallatlan tünetnek mondják, hogy az állami életben fontos helyet betöltő emberek, akik szlováksága iránt különben kételkedni nem lehet — nem szlovákosítják nevüket.

A Grenzbote német vezetéknévek elszlovákosítása ellen, szlovák nemzetiségű egyének esetében is, óvást emelt.

A megtörtént névszlovákosításról a napisajtó részletes jelentésben számol be.

A szlovák nemzeti szocializmus 14 pontja.

A belpolitikai helyzet egyik jellemző mozzanata a Szlovák Néppárt és a Hlinka-gárda közt fennálló elleniét. Utóbbi képviseli a közéletben a „forradalmi lendületet”. Küzdelmükben a német népcsoport támogatását élvezik. A kirobbanással fenyegető ellentétet legutóbb Tiso közbelépése simította el. Tuka a gárdára támaszkodik és a néppárt átalakítását szorgalmazza. A demokratikus régi vágású néppártiak — úgymond — azt kérdezik: mit kapunk? A nemzetiszocialista gárdisták pedig azt, hogy: mit adunk a nemzetnek?

A nemzet egységesítése érdekében Tuka 14 pontból álló programot állított össze, mely többé-kevésbé másolata a német nemzetiszocialista párt munkatervének.

1. A szlovák nép a szlovákul beszélő és érző emberek összessége, akik akár itt, akár a határon túl élnek. Mindenki korra, nemre, rendre és vallásra való tekintet nélkül köteles a nemzeti munkában résztvenni.

2. Az összes szellemi és anyagi javak a nemzeti vagyonban vannak egyesítve.

3. Egyetértésben való együttműködés a velünk élő népcsoportokkal. mindenekelőtt becsületos együttélés a mi németjeinkkel, akikkel évszázados hagyomány cs közös nemzetiszocialista felfogás köt bennünket össze.

4. A parlament reformja nemzetis-zocialista elvek alapján.' - - -

5. A megyei közigazgatás reformja.

6. Az államapparátus racionalizálása és leegyszerűsítése, a közéletnek teljes megtisztítása, valamint a hivatalnoki fizetések szabályozása.

7. A propagandahivatal átszervezése.

8. A mezőgazdaság, a munkásság és az iparosok minden kérdésének rendezése, továbbá a piaci árak szabályozása.

9. Népjóléti gondoskodás és a közellátás biztosítása.

10. Általános munkaszolgálat.

11. A családi életnek, mint a nemzeti élet alapjának biztosítása.

12. Mindenkinék, különbség nélkül, részt keli vennie a kultúra vívmányaiban.

13. A vallás, az erkölcsi élet alapja, állami felügyelet alatt áll. A pap-ság állami fizetésben részesül.

14. A zsidókérdés végleges rendezése.

Előzetes népszámlálási eredmények.

A szlovák állami statisztikai hivatal előzetes számításai szerint december 15-én Szlovákia területén összesen 2,653.564 személy tartózkodott. A köztársaság területén összesen 471.042 ház van, amelyekben 617.344 lakást találtak. Szlovákia legnagyobb városai:

	Lakosok száma	Házak száma		Lakosok száma	Házak száma
1. Pozsony	138.000	8.539	10. Pöstyén	13.342	2.324
2. Nagyszombat	25.813	2.763	11. Besztercebánya	13.014	1.098
3. Eperjes	24.363	1.935	12. Selmecebánya	12.967	2.319
4. Nyitra	22.526	2.540	13. Zólyom	12.829	1.240
5. Zsolna	18.751	1.775	14. Turócszentmárton	10.213	1.409
6. Rózsahegy	15.479	2.110	15. Turzovka	10.905	1.886
7. Igló	14.816	1.908	16. Handlova	10.902	1.368
8. Nagymihály	14.100	1.890	17. Tapolcsány	10.225	1.123
9. Trencsén	13.648	1.394			

A hivatalos statisztika szerint Szlovákiában 88.951 személy jelentette be magát zsidóként. Ebben a számban a 2.780 kitért személy is bennfoglaltatik, mégpedig: 1736 katolikus, 446 evangélikus, 142 református és 49 más keresztény vallású, sőt egy buddhista vallású is. 406 zsidó felekezetnélkülinek vallotta magát.

A zsidóság megyék szerint a következőképp oszlik meg:

Zemplén-Sáros	28.739	ebből kitért	0.62 ^o / _o
Pozsony	21.383	ebből kitért	4.97 ^o / _o
Trencsén	12.225	ebből kitért	4.81 ^o / _o
Tátra	10.940	ebből kitért	3.48 ^o / _o
Nyitra	10.779	ebből kitért	2.13 ^o / _o
Garam	5.155	ebből kitért	6.15 ^o / _o

Hivatalos adatok szerint 1933-ban 85.284 zsidó vallásúnak és 29.002 zsidó nemzetiségűnek vallotta magát. A kitért zsidók száma viszonylag csekély. A legutóbbi népszámlálásnál azokat is zsidóknak vették, akiket az érvényes rendelkezések értelmében zsidónak kell tekinteni.

Szlovákia 2.658 községéből 1.223 zsidómentesnek találtott. A zsidóság főleg a városokban lakik. Az állam keleti felében sűrűbb a zsidó lakosság, különösen a nagymihályi járásban.

Egyéb államok.

Az északdobrudzsai bolgárok hazatelepítése.

A Románia és Bulgária között 1940. szeptember 7-én létrejött crajovai szerződés rendelkezett a déldobrudzsai románoknak Romániába és az északdobrudzsai bolgároknak Bulgáriába való áttelepítéséről. A Romániába költöző románság jelentős részének áttelepítése még 1940. szeptemberében megtörtént, míg az északdobrudzsai bolgárok hazaköltöztetése 1940. november 7-e és december 5-e között folyt le. Mint a Südost Economist közli, a crajovai tárgyalásoknál 50—55 ezer bolgár nemzetiségű személy áttelepítéséről volt szó, azonban jóval több kért a bolgár kormánytól bebocsátás! engedélyt. A bolgár hatóságok megtagadták 60 ezernél több személy átvételét, végül mégis 65 ezer kapott beutazásra engedélyt. Az áttelepítések után Észak-Dobrudzsában mintegy 6 ezer és egész Romániában 30 ezer bolgár nemzetiségű lakos maradt. A hazatelepítettek közül kb. 40 ezer vasúton, 15 ezer kocsin és tehergépkocsin, 10 ezer pedig hajón költözött bolgár területre. Az áttelepítések révén a bolgár állatállomány mintegy 18.500 lóval, 215.000 juhval, 12.500 szarvasmarhával és 7.500 sertéssel gyarapodott.

KISEBSÉGVÉDELEM

NEMZETISÉGI SZEMLE

Budapest, 1941.

IV. évfolyam. 3—4. szám.

A NEMZETISÉGI ÉRZÜLET BÜNTETŐJOGI VÉDELME

Magyarország most második alkalommal iktatott olyan törvényt törvénytárába, amellyel a nemzetiségi jog terén elsőnek mutatott példát a világnak. Igaz, hogy Szent István óta hosszú idő telt el, amíg az 1868: XLIV. te. megjelent a „nemzetiségi egyenjogúság tárgyában“, ennek ellenére azonban még mindig hazánkat illeti az elsőség ezen a téren. Nincs ugyanis még egy országa a nagyvilágnak, amelyben a XI. században törvényt alkottak volna az idegen nemzetiségűekről. Az meg egyenesen páratlan a világtörténelemben, hogy valamely országalapító politikai végrendeletének egyik sarkételévé tette az idegen nemzetiségűek megbecsülését. Eppen ez volt egyik főoka, hogy miért nem kellett nálunk évszázadokon keresztül részletesen törvényhozási úton foglalkozni a nemzetiségi kérdéssel. Természetesen azt sem szabad felednünk, hogy a középkor univerzalizmusában a vallással szemben egészen alárendelt jelentőségű volt a nemzetiségi kérdés. A nacionalizmusnak korszaka voltaképpen a XIX. századdal kezdődött. Míg azonban más nemzetek rabszolgatartók voltak és vagy tüzzel-vassal irtották a nemzetiségeket, vagy pedig minden államhatalmi eszközzel beolvasztásukra törekedtek, addig mi a nagy szent király végrendeletének megfelelően nemesi rangra emeltük a nemzetiségek kiváló tagjait és bevettük a büszke gens *Hungarica*, a *populus Werbőczyanus* egyenjogú tagjai közé. Ennek a nemesi nemzetnek egyszerű folytatása volt negyvennyolc után az a politikai nemzet, amely mintegy a nemzetiségek fölött alakította ki nemzetfogalmát. Ennek a politikai gondolkodásnak volt következetes terméke az 1868: XLIV. te., amely a magyar törvénytár egyik legbüszkébb alkotása. Amikor 1920-ban Trianonban az úgynevezett békeszerződés igazságtalanságainak külsőséges leplezésére cikkeket iktattak be a nemzeti kisebbségekről, pontról pontra kimutathattuk, hogy a békemű idevonatkozólag semmi újat sem alkotott, sőt, a mi nemzetiségi törvényünk fél-századdal előtte sokkal emelkedettebb és felülmúlhatatlan intézkedéseket tartalmazott, örök dokumentumait a magyar politikai

bölcsességnek, államférfiúi érettségnek és a nemzetiségi kérdésben elfoglalt általános emberi megértésnek. Koronája volt ez a törvényünk annak a szent titoknak, amelyet sem előttünk, sem utánunk egyetlen más nép sem tudott kitermelni és gyakorolni: az országiás és kormányzás művészetének. Ez az *ars regnandi ef gubernandi* talán Keletről hozott ősi sajátságunk, amelynek rendkívüli megnyilatkozásai voltak a Szent Korona elmélete és az európai kontinensen egyedülálló történelmi alkotmányunk.

Eltekintve a nemzetiségi nyelvhasználatra és az iskolázásra vonatkozó egyéb időközi törvényeinktől és rendelkezéseinktől, most ismét olyan törvény került be a *Corpus Juris Hungarici* 1941. évi kötetébe, amelyre nincs példa a nemzetiségi jog eddigi történetében. 1941. április 24-én hirdettetett ki és lépett életbe az 1941: V. törvénycikk, a nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről. Sem a régebbi, sem pedig a legújabb külföldi büntetőjogszabályok nem tartalmazzak hasonló rendelkezést.

Alig lett volna jelentősége ennek a törvénynek, ha a trianoni Magyarország, mint úgyszólván tiszta nemzeti állam alkotta volna meg. De most hatványozottá vált ennek a törvénynek a jelentősége, mert a Szent Korona testének egyre fokozódó kiegészülésével nem kis számban tértek haza nemzetiségeink. Ennek következtében — mint a törvényjavaslat miniszteri indokolása is rámutat, — az ország fontos érdekei fokozottabban megkövetelik, hogy az államalkotó magyar nép és az országban lakó nemzetiségek között a békés együttélés minél tökéletesebben biztosíttassék.

Nem lesz érdektelen feljegyeznünk a történelem számára, hogy ugyanazon a napon, amelyen a magyar képviselőház megkezdte a nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat tárgyalását, Románia államvezetője, *Antonescu* tábornok, példátlan szigorúságú államvédelmi törvényrendeletet bocsátott ki, amely a nemzetiségekkel mint másodrangú állampolgárokkal szemben a legnagyobbfokú jogegyenlőtlenséget léptette életbe. A törvényrendelet ugyanis kimondta, hogy ha azt zsidók, nem román eredetű személyek vagy kommunisták szegik meg, büntetésük megkétszereződik. (Még „szerencse“, hogy a legtöbb bűncselekményre halálbüntetést ír elő a törvényrendelet.)

*

A nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről szóló kétszakszoros törvényjavaslatot az igazságügyminiszter 1940. július 23-án terjesztette elő a magyar országgyűlés képviselőházában. A 348. számú törvényjavaslat három lapra terjedő általános és részletes miniszteri indokolást tartalmaz. A képviselőház általános vitájában *Huszovszky* Lajos előadó 1941. február 5-én ismertette a törvényjavaslatot, amelyet ugyanazon a napon *Vájná* Gábor, *Mikó*

Imre, *Homicskó* Vladimir és *Közi-Horváth* József képviselők felszólalásai, valamint *Radocsay* László igazságügyminiszter válasza után a képviselőház általánosságban elfogadott. A képviselőház igazságügyi bizottsága február 7-én tárgyalta, a képviselőház öszszessége pedig február 11-i ülésében részleteiben is vita nélkül változatlanul elfogadta és a felsőház elé terjesztette a javaslatot. Ez utóbbi március 22-i ülésén *Szeberényi* Lajos felsőházi tag felszólalása után hasonlóképen általánosságban és részleteiben is változatlanul elfogadta.

Az 1941: V. törvénycikk a nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről a következőképen hangzik:

1. §. Aki mást az országban élő valamely nemzetiségre lealacsonyító kifejezés használatával, vagy ilyen cselekmény elkövetésével nemzetiségi érzületében megsért, — amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, — vétség miatt hat hónapig terjedhető fogházbüntetéssel büntetendő.

Ha a cselekményt sajtó útján vagy egyébként nyilvánosan követik el, a büntetés egy évig terjedhető fogház.

A cselekmény miatt a bűnvádi eljárás magánidítványra indul meg.

2. §. A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

Már az 1868: XLIV. te. *Deák* Ferenctől átfogalmazott bevezetése ünnepélyesen biztosította Magyarország valamennyi polgára részére, bármely nemzetiséghez tartozzék is, az egyenjogúságot. Ebbe a gondolatkörbe kapcsolódik be újabban az 1939: XIII. tc., amely a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879: L. te. kiegészítéséről és módosításáról rendelkezik. Ennek az új törvénynek miniszteri indokolása már megállapítja, hogy az államhoz tartozás nem tekinthető pusztán jogi kapocsnak, hanem abban hatniok kell a nemzethez tartozásból származó érzelmi elemeknek is, ami a tisztán jogi kapcsolatnak nemesebb erkölcsi tartalmat ad.

Hiába biztosította volna azonban klasszikus törvényünk, az 1868: XLIV. te. nemzetiségeink számára is a teljes jogegyenlőséget, *lex imperfecta* maradt volna az, ha későbbi törvényeink nem gondoskodtak volna olyan szankciókról, amelyeknek segítségével a nem magyar ajkúak ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesültek, mint az államalkotó magyarsághoz tartozó állampolgárok. Mint ahogy azonban az 1868: XLIV. te. voltaképen jogtöbbletet biztosított a nemzetiségeknek, amikor megengedte nekik az államnyelven kívül anyanyelvüknek is hivatalos használatát, ugyanígy az 1878: V. tc.-be foglalt büntetőtörvénykönyv a nemzetiségek külön büntetőjogi védelmét tartalmazza. Ugyanis 172. §-a, kiegészítve az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938: XVI. te. megfelelő rendelkezéseivel (1. és 4. §-ok), börtönbüntetéssel sújtja a nemzeti-

ség elleni izgatást.¹⁾ Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921: III. tc. pedig büntetőjogi védelmet nyújt a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése érdekében.

Mikó Imre dr. erdélyi képviselő felszólalásában hangoztatta, hogy a nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről szóló javaslat olyan elvet valósít meg, amelyért Romániában huszonnégy esztendőig hiába küzdöttek. Kiemelte, hogy ez a javaslat a multszázadbeli liberális büntetőkódexen messze túlmenően új vétséget állapít meg a nemzetiségi érzület elleni megnyilatkozás esetében. E mellett példát mutat a népszövetségi kisebbségi eljárással szemben. Végül „megmutatja, hogy Magyarország egyáltalában nem külföldi nyomások és nemzetközi kötelezettségek vagy ígéretek alapján, hanem a szentistváni gondolat jegyében meg tud valószínűsíteni a saját maga hatáskörén belül, a maga belső életében egy ilyen épületes és igazán korszakalkotó művet.“²⁾ Ugyancsak *Mikó* hangsúlyozta, hogy ezt a javaslatot a nemzetiségi jog fejlődése szempontjából legalább annyira korszakalkotónak tartja, mint az 1935. február 1-én hatályba lépett 1929. március 26-i észtüntetőtörvénykönyv 470. §-át. Ez ugyanis első ízben helyezte büntetőjogi védelem alá a nemzetiség szabad bevallását, amikor kimondotta, hogy: „Aki bűnös abban, hogy erőszak alkalmazásával, büntetendő fenyegetéssel, hatalmi visszaéléssel vagy gazdasági függőség kihasználásával nagykorú polgárt befolyásol abban, hogy nemzetiségét, illetőleg a törvényben megállapított esetekben gyermekeinek nemzetiségét saját akarata ellenére állapítsa meg, vagy a megfelelő megállapításról lemond, hat hónapot meg nem haladható fogházzal büntetik. A kísérlet büntetendő.“³⁾

Az 1941: V. te. tehát a nem-magyar anyanyelvű állampolgár nemzetiségi érzületét védi az azt sértő cselekményekkel szemben. Ez a nemzetiségi érzület pedig sokszor fel sem mérhető imponderábiákból alakul ki, aminők a közösségi és egyéni színezetű lelki tényezők, továbbá különféle érzelmi és erkölcsi elemek. Bárminnyire szubjektív és irracionális elemekből is tevődik azonban össze a nemzetiségi érzület, mégis a bűncselekmény objektív ismertetőjeléül állapítja meg a törvény, ha valaki mást az ország-

¹⁾ *Huszovszky* Lajos előadó beszédében tévesen fogházbüntetés olvasható, ami azonban csak fiatalkorúval szemben alkalmazható. (Képviselőházi Értesítő 174. ülés, 138. l.)

²⁾ U. o. 141—142. l.

³⁾ V. ö. *Csekey*, A világ első büntetőtörvénykönyve, mely a nemzetiség bevallásának szabadságát védelemben részesíti. (KI. a Kenéz-émlék könyvből.) Budapest, 1932. — 17. a. A nemzetiség bevallási szabadságának büntetőjogi védelme. (KI. a Magyar Kisebbségből.) Lugos, 1932. — Az észtörvényjavaslatról szóló közleményemet, amely megjelent németül is a *Pester Lloyd* 1927. április 14-i *Abendblatt* iában, valamint kibővítve „Strafrechtlicher Schutz des freien Nationalitätsbekenntnisses“ címmel a *Glasul Minorităților* V. évf 4. sz.-ában, átvette vagy tíz ország sajtója. A berlini *Das Deutsche Tageblatt* és a rostocki *Mecklenburger Warte* 1927. április 30-i számukban vezércikknek közölték.

ban élő nemzetiségre lealacsonyító kifejezés használatával vagy ilyen cselekmény elkövetésével nemzetiségi érzületében megsért. A tárgyi ismertetőjel tehát a „lealacsonyító“ fogalmában rejlik. Természetesen az idevonatkozó bírói gyakorlat ezen a téren fontos szerepet fog majd betölteni. Erre nézve a miniszteri indokolás megjegyzi, hogy a törvény a nemzetiségi érzületet sértő kifejezés vagy cselekmény tényállékszerű meghatározására azért használja a „lealacsonyító“ jelzőt, mert ez jellegzetesen fejezi ki, hogy a nemzetiségi érzület megsértésének külső kinyilvánítása nem más, mint az illető nemzetiség kisebb-értékűségének kifejezésre juttatása.

Felmerülhet az a kérdés, hogy az 1941: V. te. a nemzeti érzületet sértő cselekmények során miért nem tartotta szükségesnek a magyar nemzeti érzület büntetőjogi védelmének a szabályozását is. Ennek oka, hogy az 1921: III. te. 7. és 8. fsainak alkalmazása során kialakult bírói gyakorlat nemcsak az állam vagy a nemzet megrágalmazását, illetőleg megbecsülésének megsértését sújtja büntetéssel, hanem megtorlásban részesíti a magyar nemzeti érzést sértő cselekményeket is. Éppen az arányos és méltányos elbánásra való törekvés eredményezte az 1941: V. te. kezdeményezését, amit *Teleki* Pál gróf miniszterelnök 1940. július 2-án elhangzott egyik beszédében éppen erre az indoklásra való hivatkozással bejelentett.⁴⁾ Ha ugyanis valaki egy magyar embert nemzeti becsületében megsértett, ezt az 1921: III. te. értelmében nemzetgyaláásnak tekintették és érte az illetőt megbüntették. Ha ellenben valaki egy másik, nem magyar nemzetiségűnek a népi érzéseit sértette, akkor az érvényben lévő törvényeink értelmében csak egyszerű becsületsértést követett el. A helyes magyar mértéktartás követelte tehát meg, hogy ilyen esetekben a minősítés szigorúbb legyen, mint a becsületsértése, vagyis szigorúbban büntessék, ha valakit nemzetiségi érzületében sértettek meg. Az új törvény tehát igazodott a húsz évvel ezelőtt hozott törvényünkhöz.⁵⁾

Az 1941: V. tc.-ben tehát a védett jogtárgy a nem-magyar anyanyelvű magyar állampolgár érzésvilága, „akit a cselekmény a vele egy anyanyelvet beszélő honfitársaihoz fűződő érzésében (nemzetiségi érzületében) sért.“ (Miniszteri indokolás az 1. §-hoz.) *Vájna* Gábor képviselő, a törvényjavaslat képviselőházi vitájában az egyetlen vezérszónok, akit a nyilaskeresztes párt jelentett be, kifogásolta mindjárt a javaslat címében a „nemzetiségi“ szót. Helyette a „faji“ vagy „népiségi“ megjelölést ajánlotta. Az igazságügyminiszter azonban záróbeszédében találóan mutatott rá, hogy a „nemzetiség“ igen helyes kifejezés, úgyhogy minden más,

⁴⁾ Gróf *Teleki* Pál m. kir. miniszterelnök, Magyar nemzetiségi politika. Budapest, 1940, 23. 1.

⁵⁾ A törvény alapján kialakult bírói gyakorlatra nézve 1. *Angyal* Pál, Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921: III. te. (A magyar büntetőjog kézikönyve 4.) Budapest (1929), 105. s. k. 1.

újabbán felmerült, ezt pótolni akaró kifejezés csak zavarólag hathat.

Valóban büszkék lehetünk erre a kifejezésünkre, amelyet a magyar nyelvújítás alkotott. Az újabbán, a párizskörnyéki békeszerződések óta divatosabb lett „nemzeti kisebbség“ kifejezés nem fedi a mi „nemzetiségünket. A „nemzeti kisebbség“, ez a politiko-aritmetikai megjelölés, az államhoz tartozás és egy néphez tartozás ellentétéből áll elő. A nemzetiség tehát lehet az államban kisebbség, de lehet többség is. A francia és angol nyelvű békeokmányok azért gyártották ezt az erőltetett kifejezést, mert nem volt megfelelő műszavuk a „nemzetiség“ megjelölésére. A *nationalité* (*nationality*) náluk nem nemzetiséget, hanem állampolgárságot jelöl. Ezért beszél a trianoni békeszerződés is „nyelvi, faji és vallási kisebbségekről. A nyelvi kisebbségnek megfelel a magyarban a „nemzetiség“, a vallásinak a „felekezet“, a faji kisebbség azonban homályos és helytelen. Faj és nemzet, illetőleg nemzetiség egymást ősidők óta egyáltalán nem fedő fogalmak.⁶⁾ A hiba onnan ered, hogy az említett nyugati nyelvekben a *race* vagy *minorité nationale* kifejezéssel jelölik a „nemzetiségét. Jellemző, hogy a németnek sem volt eredeti tősgyökeres szava a „nemzet“ és a „nemzetiség“ megjelölésére. A francia *na-fion-ból* alkotta a *Nation* és *Nationalitát* kifejezést. Az újkeletű *Volkstum* (népiség) nem fedi teljesen a magyar „nemzetiség“ fogalmát. Mindezeknek alapján nem lenne értelme, ha az ősi és szabatos értelmű „nemzetiség“ kifejezésünket valami divatos új kitéttel helyettesítenők.

A nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről szóló 1941: V. te. 1. §-ának utolsó bekezdésében a bűnvádi eljárás megindítását magánindítványtól teszi függővé. Ez természetes, mert a cselekmény természeténél fogva rendszerint csak a sértett feljelentése útján juthat a hatóság tudomására. E mellett valóban csak a sértett alanyi megítélésétől függhet, hogy az elkövetett sértést alkalmasnak találja-e a bűnvádi eljárás megindítására. A nemzetiségi érzület különféle lelki, illetőleg érzelmi alkotóelemekből tevődve össze, nyilvánvaló, hogy az érzületet sértő cselekménnyel szemben jelentkező érzékenység is egyénenként különböző erősségűen fog visszahatni.

Mivel a bírói hatáskör kérdésében a törvény nem intézkedik, az eljárás a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló 1897: XXXIV. te. 17. §-ának 4. pontja értelmében a törvényszék háromtagú tanácsának hatáskörébe tartozik. Ez természetesen jobban biztosítja a cselekmények szakszerű elbírálását és az itt oly kívánatos bírói gyakorlat kialakulását.

Eltekintve a nemzetiség bevallási szabadságának büntetőjogi védelméről szóló észt büntetőtörvénykönyvi rendelkezéstől, elmondhatjuk, hogy a párizskörnyéki békeszerződésekkel vállalt kö-

⁷⁾ V. ö. *Csekey*, Faj és nemzet. Szeged, 1939.

telezettsegeknek nem tettek eleget az államok. Ugyanis nem alkottak olyan belső jogszabályokat, amelyek mindenekelőtt a nemzetiség szabad bevallásának jogi tartalmát megállapították, majd pedig a jog zavartalan gyakorlásának biztosítékait létrehozták. Az egyes államok eddigi nemzetiségi jogvédelmi szabályai igen hiányosaknak tekinthetők. Az 1914—18-i háború előtt több állam büntetőjogi védelme csak arra vonatkozott, hogy a nemzetiségek ellen való izgatást sújtotta büntetéssel. így a magyar büntetőtörvénykönyv 172. §-a is. Itt említjük meg, hogy az 1878: V. te. 153. §-a a nemzetiség ellen való lázadást is öttől tíz évig terjedhető államfogházzal bünteti. Nemzetiség pedig a Kúria szerint minden a magyar államban élő s a nyelvközösség által egybekapcsolt népfaj, tehát a magyar nemzetiség is.⁷⁾

A nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről szóló törvény megalkotásával Magyarország ismét jelentős lépést tett nemzeti jogának kiépítésében. E helyen is meg kell emlékeznünk a magyar nemzetiségi kérdés felülmúlhatatlan ismerőjének, a nemzet nagy tanítómesterének, a tragikus végű magyar miniszterelnöknek, *Teleki Pálnak* bölcs és nemes szándékairól, ő volt ugyanis alapjában ennek a törvényalkotásnak a kezdeményezője. Az ő szellemének megnyilatkozását olvashatjuk ki a miniszteri indokolás következő soraiból is: „A törvényjavaslat a büntetőjogi védelemnek a nemzetiségi érzületet sértő cselekményekre kiterjesztésével azt a nevelő természetű célt is szolgálni kívánja, hogy a nemzetnek ugyanabban az államban egymással sorsközösségben élő fiai tartózkodjanak egymás lekicsinylésétől pusztán azért, mert különböző nyelvet beszélnek. A javaslatnak ilyen értelmű végső célja annak az egyetemes erkölcsi elvnek a megvalósítása, hogy senki ne tarthassa magát kisebb értékűnek azért, mert egyik vagy másik nemzetiséghez tartozik.“

Az az emelkedett szellem, amely az 1941: V. tc.-ből kiárad, méltó ahhoz a *Deák*—Eötvös-féle klasszikus magyar nemzetpolitikai koncepcióhoz, amely az 1868: XLIV. te. megalkotásában nyilatkozott meg. Ez az egyetlen járható és biztos út, amelyen a magyarság és a hazai nemzetiségek egyforma joggal és bizalommal törekedhetnek a megoldás felé. Ezt a törvényünket, amelyben a magyar állam minden európai államot megelőzve már hetven esztendővel ezelőtt a nemzetiségi egyenjogúság elvei alapján részletesen szabályozta a magyarországi nemzetiségek jogait, a haladó kor kívánalmainak megfelelően tovább kell fejlesztenünk és építenünk. Nemzetiségi jogunk ornamentikájának ilyen díszje az 1941: V. te.-be foglalt új rendelkezés. Erről is büszkén elmondhatjuk, hogy *Hungaria docet*.

¹⁾ A Kúria 1910. és 1911 évi határozatai. Büntetőjogi Döntvénytár V. k., 75. és 100. 1. — V. ö. *Angyal* Pál, Felsőszécsény. Királysértés. Hütlenség. Lázadás. Hatóságok büntetőjogi védelme. (A magyar büntetőjog kézikönyve 7.) Budapest (1930), 82. 1.

Befejezésül csak még egy gondolatot, amely e fejtegetések során bennünk önkénytelenül támadt. Nem gondolkodásra készítő-e, hogy a nemzetiségi jog kiépítése terén Európában a három finnugor testvérállam vezet? Hazánk szerepe ezen a téren eléggé kidomborodott az előbbi fejtegetésekből. De idéztük Észtország büntetőjogának idevonatkozó rendelkezéseit is. Ha most itt még megemlíjtük, hogy a közben sajnos függetlenségét veszített kis Észtország volt az első ország, amely 1925. február 25-i törvényében megvalósította az észtországi nemzeti kisebbségek kulturális önkormányzatát,⁸⁾ továbbá rámutatunk arra, hogy Finnország két-nyelvű állam, amely a tizszázalékos svéd nemzetiségnek ötven-százalékos nyelvhasználati jogot biztosított alkotmányában:⁹⁾ akkor valóban megállapíthatjuk, hogy Európa germán, latin és szláv államközösségeivel szemben a finnugor csoporthoz tartozó államok valami ősi ösztöntől alakított felsőbbrendűséget tanúsítanak Európában a nemzetiségi kérdések kezelésében. Ezen a téren valóban elmondhatjuk, hogy *ex Oriente lux*. Csekey István dr.

NÉPSZAPORODÁS ÉS FAJVÉDELEM.¹⁾

A megtisztelő felhívásnak, hogy a fajvédelem és a népszaporodás kérdéseiről tartsak előadást, nem könnyű megfelelnem. Nehéz újat mondani oly kérdésekről, amelyeknek már könyvtárra menő irodalmuk van s csak pl. a Családvédelmi Szövetség irataiban és előadásaiban is jóformán minden idevágó gondolat tárgyalásra került.

Népszaporodás — fajvédelem ... A két fogalom közelesik egymáshoz, hiszen kézenfekvő, hogy a szaporodás fokozása maga is fajvédelmet jelent, fajvédelmet kvantitatív értelemben. Mert van kvalitatív fajvédelem is, ugyancsak szétágazó feladatokkal, mint pl. a fajnemesítés, az eugenika, amelyekről nem kívánok szólni, bár tisztázatlan kérdések itt is akadnának. így mindjárt az, hogy a vérkeveredés, a fajkeresztesés hasznos-e, vagy ártalmas. Közhiedelem, hogy a rokonok közti házasság korcs utódokat hoz létre. A vérfertőzést ma is büntetik a törvényhozások s megnehezítik még az unokatestvérek közti házasságot is. Homlokegyenest ellenkezni látszik ezzel az a nézet, hogy a közeli vér keveredése, a beltenyésztés, erősíti, sűrűsíti a jótulajdonságokat. Inkák, fáraók

⁸⁾ V. ö. Csekey, A kisebbségi kultúraautómia Észtországban. (KI. a Budapesti Szemle CCVIII. k.-éből.) Budapest, 1928. — Már az erdélyi három nemzet önkormányzatát a személyi autonómia maga korabeli megnyilvánulásának tekinthetjük.

⁹⁾ V. ö. Csekey, A finn és észtr jogrendszer. Budapest, 1928, 10. 1. — U. a., Északi írárok. Budapest, 1928, 193. s k. k

²⁾ A Magyar Családvédelmi Szövetségben 1941. május 7-én tartott előadás.

dinasztiának testvérházasságaiból nagyszerű embertípusok születtek. Az állatvilágban pl. a ló- és kutyatenyésztés példáin látjuk, hogy nemes fajtát elsősorban a tiszta vér hoz létre. A két merőben ellentétes megállapítás közt az igazság ott van, hogy a beltenyésztés önmagában előnyös, de káros lesz, ha az elődök öröklődő betegségek, rossz tulajdonságok hordozói, mert ezek az utódokban fokozottabban jelentkeznek; innen az utódok gyakori degeneráltsága. Általában nem vonják kétségbe azt sem, hogy egyenértékű fajok előnyösen keveredhetnek s két különböző faj kiváló egyedeinek keresztezése az elődöknél is kiválóbb egyéneket termelhet ki. Csak a túlzásba vitt és válogatás nélküli keveredéstől óvni; az erősen ellentétes fajták keresztezését pedig a magasabb fajra egyenesen vérmérgezésnek ítélik. Talán ez az oka, hogy az angol nép ösztönszerűen kerülte nagy gyarmatvilága népével a keveredést és hogy Amerikában meglincselik a négert, ha fehér nőre veti szemét. Azt, hogy az ellentétes fajok keveredése testi, lelki másodrendűséget hoz, meggyengíti az ellenállóképességet s akadályozza a népi értékek érvényesülését, Hitler is nagy meggyőződéssel hirdeti „Mein Kampf”-jában. Szerinte a vérkeveredés miatt pusztultak el kultúrák és birodalmak, nem pedig a vesztett háborúk miatt.

Birodalmak, nemzetek pusztulása... Ide céloz e rövid előadás is, amely azonban a problémát kvantitatív oldaláról kívánja megvizsgálni. Fajvédelmi kérdés ez is, de mondjuk ki világosabban: nemzetünk megmentésének kérdése, hiszen a szaporodás ijesztő hanyatlása valóban nemzetünk legnagyobb sírásója. Tisztán kell látnunk: a szaporodás ma a nemzet létproblémája. Ez a „suprema lex“, mely eldönti a szaporodás kérdése körül folyó örök vitát is. Mert két tábor harcol egymással itt is. Egyfelől Malthus s főleg követői azt hirdetik, hogy az emberiség túlnépesedésének gátat kell vetni, különben az emberiség éhenhal, minthogy az élelem csak számtani arányban szaporítható, a népesség ellenben mértani arány szerint szaporodnék. A másik oldalon viszont a mindenáron való szaporodás a jelszó. Honnan ez az ellentét, mi hát a helyes út?

A felelet egyszerű. Ha a világ egyetlen állam volna, Malthus s a neomaltuziánusok tanítása győzedelmeskedhetnék. Az emberi jólét maximuma bizonyára nem a minél nagyobb létszámú emberiség mellett valósul meg, hiszen a föld csak bizonyos számú embert tarthat el. Állítólag 8—10 milliárd embert, amitől nem is vagyunk messze. Mert igaz, hogy ma alig több, mint 2 milliárd a Föld népessége, de 1800 óta csaknem megnégyszereződött, ha tehát a szaporodás ilyen rohamos maradna, két évszázad sem kelene, hogy a túlnépesedés bekövetkezzék.

Ám a világ államokra tagozódik, népek versengenek egymással, a nacionalizmus újból és újból fegyverbe állítja a népeket egymás ellen. Ezért ma valamennyi állam arra törekszik, hogy növelje népi erejét mindenképpen, de különösen számbelileg. Nem-

csak a Teremtő és sajátmaga ellen vétkezik tehát, de nemzetének is gyilkosa, aki a népszaporodás útját állja, hirdetve, hogy annál több falat jut egynek-egynek, minél kevesebben vagyunk.

Igazolja ezt a történelem s erről tanúskodnak a szemünk előtt lejátszódó világesemények is. Ha kicsiny a nép, kevesebb a munkáskéz, a katona, a belőle kiválogatódó emberérték, kisebb az ország gazdasági és politikai hatalma. Kis nemzetek a nacionalizmus e virágkorában a nagyok kegyétől függenek, azok játékszerei, kiszolgáltatottjai. Nagy népek jobban meg tudják őrizni országuk, gyarmataik birtokállományát, ha pedig túlnépesednek, terjeszkedni fognak a gyengébbek rovására, míg egy kis létszámú nemzet esetleg azt a keveset sem tudja megtartani, amije van. A nagy még-nagyobbá, a kicsiny mégkisebbé lesz. Ha nem is mondjuk, hogy okvetlenül az erőszak dönti el a népek létét vagy nemlétét, kétségtelen, hogy a nemzetek együttműködésének, a békés megegyezéseknek mindeddig kevés szerep jutott a történelemben. Igénytelen, de szpora népek mindig kiszorították elpuhult, meggyérült szomszédaikat. A népvándorlásokat, nyers és friss népek honfoglalásait ennek tulajdoníthatjuk. A nagyhatalmak akkor hanyatlotak le és semmisültek meg, amikor a kultúra, a jólét magasabb fokra hágott s az önzés, a kényelemszeretet meddővé tette az aszszonyokat. A régi Görögország és Róma is ezért bukott el, a legújabb intő példa Franciaország.

A sokféle ágazó témának ebbe a részletébe szeretnék jobban bevilágítani, amely hazánk mai világhelyzetében talán a legidősebb.

A legújabb események után a magyarság a Dunamedencében ismét a legszámottevőbb tényezővé vált. Az immár negyedszer megnövekedett országterületen népi és hatalmi súlyunk is nagyobb lett. S miután az utódállamokban eddig szétdarabolt magyar népetest jórésze egybeforrott, a magyarság népi fejlődésének lehetőségei is inkább megvannak.

A dunavölgyi magyar hegemonia már nem ábrándkép. Ha nem is vagyunk Európa nagy nemzetei élén, mint Nagy Lajos és Mátyás király Magyarországa, Délkelet-Európában első vonalbeli nép és ország vagyunk.

Néhány évvel ezelőtt a Kisantant hatalmas gyűrűjébe szorított Magyarország még jelentéktelen kis államnak látszott. 9 milliós lélekszámával szemben Románia, Jugoszlávia és Cseh-Szlovákia együttesen 50 milliónyi népe sorakozott fel, nem is szólva arról, hogy a lefegyverzett Magyarországgal szemben fölényes hadseregű s kívülről erős nagyhatalmaktól támogatott országok állottak. Ezzel szemben mi a mai helyzet?

A déli területgyarapodással Magyarország népességének 15 millióra való növekedésével számolhatunk, míg a Dunamedence másik legnagyobb állama, Románia népessége csak 13 és fél millió. Szétporlott Cseh-Szlovákia, amelynek maradványa, Szlovákia népessége 3 millió alatt van. Jugoszlávia szintén darabokra hullott szék-

jel, a szerb mag-állam legfeljebb 7—8 millió népességű.

E kedvező pozíciókat azonban meg is kell tartanunk, holott, mint a népszaporodási kilátások mutatják, éppen az ellenkező irányban haladunk, mégpedig igen hatalmas lépésekkel.

1. Az országok szaporodás szerinti sorrendje.

Ország	Élveszületés ezer lélekre az 1936—38. évek	Halálozás az 1936—38. évek	Természeti szaporodás átlagában:
Albánia	34.4	17.6	16.8 ¹⁾
Egyiptom	43.7	27.5	16.2
Venezuela	33.4	18.1	15.3
Délafrikai Unió	24.7	9.7	15.0
Argentína	24.2	12.0	12.2
Görögország	26.8	14.6	12.2
Jugoszlávia	27.8	15.8	12.0
Japán	29.1	17.3	11.8
Brit India	34.7	23.1	11.6
Németalföld	20.2	8.7	11.5
Portugália	27.4	16.0	11.4
Lengyelország	25.2	14.0	11.2
Románia	30.6	19.4	11.2
Bulgária	24.3	13.9	10.4
Kanada	20.1	9.8	10.3
Litvánia	23.0	13.0	10.0
Uruguay	19.8	10.1	9.7
Chile	33.8	24.6	9.2
Olaszország	23.0	13.9	9.1
Új-Zéland	18.8	9.8	9.0
Ausztrália	17.3	9.5	7.8
Németország	19.2	11.7	7.5
Dánia	18.0	10.7	7.3
Finnország	20.1	13.3	6.8
Amerikai Egyesült Államok	17.1	11.1	6.0
Magyarország	20.2	14.3	5.9
Írország	19.4	14.4	5.0
Norvégia	15.1	10.3	4.8
Spanyolország	21.1	16.9	4.2
Lettország	18.1	14.0	4.1
Cseh-Szlovákia	17.4	13.4	4.0
Svájc	15.2	11.4	3.8
Nagy-Britannia	15.4	12.2	3.2
Svédország	14.5	11.8	2.7
Belgium	15.4	13.0	2.4
Esztország	16.2	15.0	1.2
Ausztria	13.3	13.6	-0.3
Franciaország	14.8	15.2	-0.4

1) 1938. év adata; 1938—39. évi átlag 14.8%-

Amint a hőmérő a test egészségét, a nép mozgalom indexe a népek életképességét méri. A hőmérő esetleg csak egyetlen fokkal emelkedik magasabbra s már a halált jelzi. Éppígy a szaporodás jelentéktelennek látszó csökkenése népek sorsát pecsételheti meg.

Nézzük, milyen ütemben szaporodnak a világ országai. (1, tábla.) A népszaporodás alakulását nagyon messze múltba visszatekintően nem kísérhetjük figyelemmel. Az ókorban, megfelelő népmozgalmi nyilvántartás híján, a pusztulásnak indult népek nem sejtették az őket fenyegető veszélyt, ezért nem is tehettek ellene. A középkor egyházi anyakönyvei is hiányosak, egyes felekezetek, pl. zsidók, valamint a halvaszülöttek, kereszteleés előtt meghaltak, öngyilkosok, stb. számbavételével nem törődtek. Eltekintve egyes városokról fennmaradt statisztikáktól, kivételesen néhány kultúrállamról van a 17. és 18. századba visszanyúló adat-sorunk.

A szórványosan fennmaradt régi adatok nem bizonyítják azt, hogy a szaporodás századokkal ezelőtt igen nagy lett volna, vagy éppenséggel a régebben magas születési arány annál inkább emelkednék, minél messzebbre megyünk vissza. A korábbi századokban rendszeres születési többletről nem lehet beszélni. A népesség gyarapodott ugyan, de egészen rendszertelenül. Úgy látszik, a halálozási arány rendkívül magas volt. A népet tizedelték a háborúk, járványok, a közegészségügy primitív fokon állott. A járványok ellenszereinek feltalálása, a himlőoltás bevezetése, a higiénia fejlődése a halálozást lassankint leszorítja s a szaporodás maximális arányszámai körülbelül az egy évszázaddal ezelőtti adatokban állnak rendelkezésünkre.

A múlt században ezer lélekre évenként általában 40 születés jutott, sőt éppen déli és keleti szomszédainknál még a világháború előtt is általános volt a 40 ezrelékes születési arány (Orenburg orosz tartomány 1906—1910: 62.7). Most világszerte inkább 20 körüli, azaz féllakkora a születés ezreléke, de egyes államokban lemegey 13—14-re is. A halálozások levonása után fennmaradó szaporulat pedig ma már csak kivételesen — Európán kívüli országokban — megey fél 15—16 ezrelékre. Európában — Albániától eltekintve — a legjobban szaporodó államok szaporodási arányszáma is alig van a 12 ezrelék felett. Ez is csak a halálozási arány javulásának köszönhető, mert hiszen a születések említett nagy zuhanásának a szaporodás még nagyobb csökkenése felelne meg. Egyik-másik államban szaporodás helyett már a nyers adatok is fogyást mutatnak. Európa keleti államai — amelyek jellemzője az alacsonyabb kultúra és a mezőgazdálkodás — általában 10-en felül, míg a nyugati államok — amelyeket előbbiekkal szemben a magasabb kultúra és az iparúzés, urbanizáció jellemez — 10-en aluli aránnyal szaporodnak.

E szaporodási tendenciák a népek számbeli viszonyaiban nem kívánatos eltolódások bekövetkezésével fenyegetnek.

A magasabb kultúrájú népek életereje senyved, a kultúrában

hátráblévíók előnyomulnak. Az értékesebbet lassú kihalásra ítéli az értéktelenebb s maguk az egyes népek, fajok is deklasszifikálódnak. A tökéletesedést szolgáló természetes kiválasztás helyett itt tehát kontraszelekció történik, amin ne csodálkozzunk, mert hiszen, ha a születések mesterséges korlátozásával a természet akaratával szembeszállunk, nem kívánhatjuk, hogy Darwin törvénye érvényesüljön. Csak az akadálytalan szaporodás tarthatná fenn a kiválóbb népek vezérszerepét s mozdítaná elő befelé a faj-nemesítést. Odajutunk tehát, hogy a szaporodás nemcsak mennyiségi, de minőségi fajvédelmet is jelent.

Másik következménye a szaporodás jelenlegi irányzatának — eltekintve a színes népek fenyegető fölénybekerülésétől a fehér faj felett — a számbeli túlsúlyban lévő szlávtság még nagyobb térfoglalása. Ez szintén veszélyt rejt a most folyó háborúban egyre több vért vesztő Európa kultúrájára, hiszen pánszlávizmus és bolsevmus ma közeleső fogalmak.

A szaporodás e tendenciáinak Magyarországot különlegesen érdeklő tanulságai vannak. A szomszéd államok kivétel nélkül erősebben szaporodnak, mint Magyarország. Az utolsó békeévek (1936—38) átlaga szerint a régi Jugoszlávia, Románia, Szlovákia s vegyük ide Bulgáriát és Lengyelországot is, ezer lélek után kb. 11 fővel szaporodik évente, míg Magyarország úgyszólván csak félütemben, ezer lélekre 6-tal szaporodik. Horvátország, sőt újabban Németország szaporodási arányszáma is jobb, mint a miénk. Tehát az, hogy Magyarország középhegyet foglal el az európai nemzetek szaporodási sorrendjében, korántsem megnyugtató, sőt: a környező államok közül is leginkább éppen a tőlünk területeket vindikálok szaporodnak a legerősebben. Ne tegyen elbizakodottá az, hogy a trianoni csonkot a magyarok Istenének igazságtétele Délkelet-Európa legnagyobb lélekszámú államává tette, mert ha szaporodásunk üteme a mostani marad, visszaszerzett népi többségünket könnyen elveszíthetjük.

A magyarországi népmozgalom (2. tábla) hat évtizedre visszatekintő adataiból kiolvashatjuk, milyen feltartóztatatlannul hanyatlott népünk életereje. A vitalitás legfontosbb mutatójának, a születési arányszámnak vonala sokkal erősebben lejt, mint a szaporodásé, amelynek esését mérsékli az, hogy a halandóság is állandóan javult. A 80-as években még igen magas volt a születési arányunk: ezer lélekre némelyik évben 45 születés is jutott. Ma már csak 20 a születés ezreléke. Szerencsére ugyancsak a civilizáció, amely a születéseket erősen korlátozta, a halálozást is kedvező irányba terelte. Ugyanezen idő alatt halálozási arányszámunk 33-ról (1874:42) — ami európai viszonylatban igen rossz arány volt — 14—15-re esett. Az állam és a társadalom vállvetett küzdelme öröndetes, nagyszerű eredményeket hozott a közegészségügy fejlesztése, a népbetegségek kiirtása s a csecsemőhalandóság: a kiskoporsók számának csökkentése terén. A halálozási arányszám mindamelllett még jóval lejjebb szorítható, hiszen a

kultúrállamok közt 9 ezreléken aluli mortalitás is előfordul (Hollandia újabban 8.5, Új-Zéland 1932: 8.0 ezrelék. A népmozgalom másik tényezője, a házasságkötés kevésbé volt ingadozásnak ki téve, évtizedek óta ezer lélekre 8—9 körül mozog s a 80-as évek legjobb arányszámái is alig haladták meg a 10-et. Végeredményben a szaporodás a 80-as években megközelített 15 ezrelékről 6 ezrelékre zuhant alá.

2. Magyarország népmozgalma 1881—1940.*)

Átlag	Élveszületés	Halálozás	Természete ^s szaporodás
	e z e r l é l e k r e		
1881—1885	44.3	33.1	11.2
1886—1890	43.4	32.1	11.3
1891—1895	41.6	31.6	10.0
1896—1900	39.2	27.6	11.6
1901—1905	37.0	26.2	10.8
1906—1910	36.3	24.9	11.4
1911—1915	32.6	23.9	8.7
1916—1920	21.8	21.7	0.1
1921—1925	29.4	19.9	9.5
1926—1930	26.0	17.0	9.0
1931—1935	22.4	15.8	6.6
1936—1940	20.2	14.2	6.0

Legyünk tisztában azzal, hogy ha a szaporodás ilyen alacsony marad, idővel automatikusan fogyássá válik a szaporodás. Normál népességben 15 ezrelékes születési arány családonként legfeljebb 1 gyermeket jelent, a 15—20 ezrelék 2 gyermeknek felel meg. Magától értetődő, hogy egyke mellett egy emberöltő alatt felére csökkenne az emberiség. De családonként átlag két gyermek sem pótolhatja a két szülőt, hiszen nem mindenki éri el a házasulandó kort s ha eléri is, nem okvetlen házasodik meg, hogy házaspárjával további két gyermeket a világra hozhasson. Ahhoz, hogy a népesség csupán változatlanul fennmaradjon, legalább három gyermeknek kell egy házasságból születnie, sőt rossz korösszetételű népeknél 3—4 gyermeknek. Magyarországon, ahol a múlt században egy házasságból átlag 5—6 gyermek született, ma félannyi születik s a házasságok fele nem teljesíti hivatását, mert legfeljebb két gyermeket hoz a világra.²⁾ Grotjahn szerint 20 ezreléken aluli születési arány mellett kihal a nemzet. Mi tehát 20 ezrelékes szülj 1881—1918: Magyarország (anyaország), 1919-től trianoni terület (1939: felvidéki területsávval, 1940: ezenkívül Kárpátaljával növekedett terület) adatai.

²⁾ Oroszország pl., ahol korábban 7—8 gyermek jutott egy szülőképes nőre, kb. most tart ott, ahol mi félszázaddal ezelőtt. A cseheket kivéve a dunavölgyi szomszéd népek termékenysége — ha nem is éri el az orosz — mind jóval nagyobb a miénknél.

letési arányunkkal a választó vonalon — mondhatnám: a sír szélén — botorkálunk.

A Családvédelmi Szövetség 1934—36-ra vonatkozó számításai szerint a trianoni Magyarország 3.352 községe közül 1.205-ben, tehát a községek több mint harmadrésében a születési arány 20 ezrelék alatt maradt. Falu és a város egyaránt meg van méteyezve már az egyke kórságától. Ormánység és Sárköz, a falusi egyke sokat hallott példái, ma már nem kivételes jelenségek: a falusi néprétegből az egykézők fele kerül ki. Budapest népességéről pedig megállapították, hogy beköltözés nélkül a főváros lakossága fogyatékot mutatna.

A magyarságot fenyegető veszélyre mégjobban felhívja a figyelmünket, ha nem az államok, hanem az egyes népek jelenlegi szaporodását s jövő kilátásait vetjük mérlegre. (3. tábla.)

3. A magyarság és szomszédos népek lélekszáma, jelenlegi szaporodása és e szaporodás alapján kiszámított lélekszámuk 100 év múlva.

3. A magyarság és szomszédos népek lélekszáma, jelenlegi szaporodása és e szaporodás alapján kiszámított lélekszámuk 100 év múlva.

	Lélekszám jelenleg (becslés)	Szaporodási arány 1937 körül, ezrelék	Lélekszám 100 év múlva az utóbbi évekbeli szaporodás alapján
Románok	14,000.000	14.0 ¹⁾	56,251.250
Magyarok	12,000.000	5.9	21,621.000
Csehek	7,500.000	2.8 ²⁾	9,918.800
Szerbek	7,000.000	15.5 ³⁾	32,591.500
Horvátok	3,500.000	8.4 ⁴⁾	8,077.400
Tótok	2,500.000	10.0 ⁵⁾	6,759.857

Hasonlítsuk össze mindenekelőtt a magyarság létszámát a szomszéd népekével, mindig a Dunavölgyben egy tömegben élő népi tömegeket véve számításba. A népi statisztika egészen pontos adatokkal nem rendelkezik, de kikerekített számaink nagyban egészben fedik a valóságot.

A magyarságnál, ha nem az államot tekintjük, hanem a magyar népet, számra Délkelet-Európában a románság nagyobb. A Kárpát-medencében egy tömegben kereken 14 millió román s 12 millió magyar él. De bár a két nép lélekszámában nincs nagy különbség, mégis az igazságot rútol megcsúfoló trianoni béke majdnem háromszor akkora területet mért ki a románok számára, mint amekkorát a magyarságnak meghagyott. A többi népek a

²⁾ Oltenia, Muntenia és Moldova, a három legrománabb vajdaság szaporodása.

³⁾ Csehország, Morvaország és Szilézia „cseh-szlovák“ népességének szaporodása.

⁴⁾ A drinai, moravai, vardari és zétai bánágok szaporodása.

⁵⁾ A szávai bánág szaporodása.

⁶⁾ Szlovákia cseh-szlovák népességének szaporodása.

magyarral szemben eltörpülnek, így a csehek száma 7 és félmillió, a szerbeké 7 millió, a horvátoké 3 és félmillió, a tótoké 2 és félmillió, a ruténeké félmillió. Ám ez csak a jelen képe, a jövőben lényeges eltoldásokat hozhat.

Vizsgáljuk meg, hogy a legutóbbi adatok szerint miként szaporodott a szomszéd népek lélekszáma. A szaporodási arányszámokat a legegységesebb népű tartományok (vajdaságok, bánóságok) — pl. a románság szaporodását Románia legrománabb vajdaságainak — szaporodása alapján állapítottuk meg. Az így nyert adatok szembeszökő eltéréseket mutatnak a dunavölgyi népek szaporodásában. Legszaporóbbak a szerbek: a volt Jugoszlávia leginkább szerb népességű vajdaságai közel 16 ezrelékes arányszámmal szaporodtak. Olyan erős szaporodás ez, amely úgyszólván példa nélkül áll. Utánuk a románság következik 14 ezrelékes szaporodással, amely szintén kivételesen magas arány a mai viszonyok között. A horvátok és tótok is 3—4 ponttal szárnyalják túl a magyarság 6 ezrelékes szaporodási arányát. Egyedül a csehek szaporodása marad a miénk mögött, mert a cseh tartományokban a szaporodás a 3 ezreléket sem érte el.

A magyarság tehát kettős veszedelemben forog. Egyrészt abban, hogy a túlszaporodó románság kelet felől mindjobban a germánság nyugati sziklafalához préseli, másrészt, hogy a szlávok északról és délről összecsapó hulláma nyeli el.

De nem közömbös szemlélnünk azt sem, hogy északkeleti szomszédunk, Oroszország 193 milliós népkolosszusa — amelyből a tiszta oroszok 100 millió felül vannak — egymagában kb. annyi gyermeket hoz a világra, mint Európa többi államai együttvéve. A legnagyobb állam, a legmagasabb szaporodással. A népmozgalmi adatokat évek óta nem publikálják, de minthogy a születési arány még a világháború után is 40-en felül mozgott, feltehető, hogy szaporodási arányuk ma is eléri a 14—15-öt. Bár rengeteg terület áll rendelkezésükre, mely kellő szervezéssel eltarthatja ezt az óriási néptömeget, kétségtelen, hogy az orosz népi erő irtóztos nyomással nehezedik Európára. Szempontunkból fontos közelségük, úgyszólván összetartozásuk rokonaikkal, a kisoroszokkal, vagy ruténnel, annál is inkább, mert a félmilliónyi ruténség 15 ezrelékes szaporodásával a legjobban szaporodó nemzetiségeink közé tartozik.

Másik nagy lélekszámú szomszédunknak, Németországnak hatalmas darabokkal gyarapodott területén egy tömegben 80 millió német él, amelyet még a szórványok növelnek. A német népet néhány évvel ezelőtt már a kihaló népek közt könyvelték el. A nemzeti szocializmus erőteljes népesedési és családvédelmi politikája, mely például szolgálhat nekünk is, ma immár 7 ezreléken felülre küzdötte fel a szaporodási arányt. A magyarországi németek szaporodási aránya általában a magyarságé mögött maradt.

Megkíséreltük azt is, hogy az utóbbi évekbeli szaporodást állandónak tételezve fel, a távol jövőbe pillantsunk be. A kamatos ka-

matszámítás képletét alkalmazva, arra az eredményre jutunk, hogy 100 év múlva a magyarság 21—22 milliós lélekszámával 56 milliónyi román s 33 milliónyi szerb tömeg állna szemben. E durva számítás, mint látni fogjuk, sok hibaforrást tartalmaz, mégis jó legalább intő jelnek, figyelmeztetésnek, hogy a szomszéd népekkel szemben a magyarság számaránya a népszaporodás ígymaradása esetén mindjobban el fog törpülni.

A statisztikusok, a népmozgalom megfigyelői, ma már jóval finomabb módszerekkel tudják mérni a születést és halálozást s ezek különböztetést, a természetes szaporodást. E módszerek ismeretetésébe nem bocsátkozom, hiszen nem célom a túlságos szakszerűség, de rá kell mutatnom arra, hogy a nyers szaporodási számok sokszor csalnak.

A nyers születési arányszám, amely az egész népességhez viszonyítja a születések számát s kimutatja például, hogy ezer lélekre hány születés esett, nem hű kifejezője a népesség propagatív erejének, amelyet a nemek aránya, a családi állapot, de különösen a kormegoszlás erősen befolyásol. Hiszen meglehet, hogy a vizsgált népességben csak azért születik aránylag sok gyermek, mert a kérdéses időben nagy volt az utódadásra alkalmas réteg, így különösen a 15 éven felüli és 50 éven aluli nő.

Helyesebb ezért a születések számát nem az egész népességhez, hanem csak a szülőképes korú nők számához viszonyítani. Ez a tiszta születési arány. Minthogy pedig a törvénytelen születések kivételes állapotot jelentenek s számuk viszonylag elenyésző, a szülőképes korú nők közül is döntően a házasságban élők jönnek figyelembe. Egy ilyen alapon történő viszonyítás tehát számot vet az újabb idők ama szomorú tünetével is, hogy ma a nők általában magasabb korban mennek férjhez.

De nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a szülőképes nők körében a különböző korosztályok milyen arányban vannak képviselve. Pl. ha a legtermékenyebb korcsoport, a 20—24 éves nőké, népes, a szaporodás egyébként kisebb vitalitású népességben is magas lehet.

Éppígy a halálozás nyers arányszáma is sokszor csak torz képe a valóságnak. Ha pl. a halálozásnak leginkább kitett csecsemők és aggastyánok korosztályai ritkábbak valamely népességben, a halálozási arány igen alacsony lehet, anélkül, hogy a halandóság tényleg kedvező volna.

Ha már most a születéseket és halálozást külön-külön is erősen befolyásolja a népesség kor szerinti tagozódása, mégjobban jelentkeznek a zavaró momentumok a természetes szaporodásnál, mely a két tényező különbsége. Tehát a hibaforrások összetevődnek.

A népesség kor szerinti tagozódásának fontosságát az igazi népi erő és életképesség megismerése szempontjából nem lehet eléggé hangsúlyozni.

A tudomány megtalálta e hibaforrások kiküszöbölésének

eszközeit is. Az u. n. standardizálás kétféle népességben számítás-művelettel a kormegoszlást közös nevezőre hozza, halandósági táblák alapján kutatni tudják a halandóság és az életkor közötti összefüggéseket stb.

E finom számításmódok alkalmazói kimutatják, hogy bár a nyers szaporodási arányszám szaporodást mutat, az európai népek javarésznél a szaporodás csak optikai csalódás, melynek oka a népesség rossz korösszetétele.

Állítják, hogy a fehér faj kiélte magát s annak is éppen a legkultúraltabb része kihalásra van ítélve. Csak a szlávtságban s kivételesen egyes latin népekben van még életerő. Burgdörfer szerint Nyugat- és Észak-Európa népei nagy biológiai válságon mennek keresztül. Népességük elöregeedett s a szaporodás számai mögött ma már fogyási tendencia lappang. Hasonló eredményre jut más számítással Kuczynski, keresvén, hogy mennyiben van meg valamely népességben az utódot pótolni tudás. Reprodukciós indexe azt mutatja, hogy a születések száma mennyire elég a ma élő generáció pótlására. Ha az index = 1-gyel, ez azt jelenti, hogy az utánpótlás éppen elegendő a népesség változatlan fennmaradására, vagyis 1 anyára 1 jövendő anya jut. Kuczynski szerint a jövendő anyák száma minden anyára átlagban a következő:

Oroszország	1.7	jövendő	anya
Bulgária	1.3	„	„
Szlovákia	1.3	„	„
Magyarország	1.2	„	„
Cseh tartományok	1.0	„	„
Ausztria	0.8	„	„

Ez 1929. körüli adatok szerint tehát Magyarország még önfenntartóképes volt, mert minden anya után 1.2 további anya maradt. Azóta a helyzet romlott.

Magyar statisztikusok¹⁾ is megállapítják, hogy az utóbbi években 6—7 ezrelék körül mozgó szaporodási arányunk, minthogy népességünk korösszetétele szenilis, valójában fogyást takar. E gondolatmenet szerint, bár halandóságunk jelentősen javult, a születések erős csökkenése miatt a mai szaporodás még a népesség meglévő állományának fenntartására sem elég. A népesség állagának pótlására elégséges születési számot, a „születési határszám“-ot, Barsy Gyula számításai szerint már jelenleg sem érjük el, Magyarország népesedési mérlege a valóságban 1932 óta passzív. A 6-7 ezrelékes természetes szaporulatunk a jövő szempontjából nem

¹⁾ Barsy Gyula: Nyers, standard és „tisztított“ népesedési mérlegünk; a születési határszám kérdése. Magyar Stat. Szemle 1938. 5—6. szám. Lásd még a cikkben érintett kérdésekről Földes Béla; Kenéz Béla, Thirring Gusztáv, Kovács Alajos, Laky Dezső, Balás Károly, Schneller Károly, Doros Gábor, Szél Tivadar, Thirring Lajos, Petrilla Aladár stb. tanulmányait.

vigasztaló, mert a jövőben csak az idősebb korosztályokban áll be növekedés. A ma aránylag nagy lélekszámú produktív korú rétegek fokozatosan kikapcsolódnak az utódadásból, öreg korba érnek s egyre többen halnak meg, anélkül, hogy a felnövő nemzedék kellő produktívkorú utánpótlást tudna helyettük adni. Figyelembe kell még venni azt is, hogy az utóbbi években került szülőképes korba, illetve mostanában házasodik meg a világháború idején született gyér nemzedék. Úgyhogy még éveken keresztül Magyarország s vele együtt a világháborúban résztvett több ország korpíramisán mutatkozó ez a beszűkülés is érezteti hatását.

Sajnos azokat a finomabb tisztító módszereket, amelyekkel a szaporodást a maga valóságában tudnók mérni, vizsgálódásunknál nem igen alkalmazhatjuk. E számítások feltételezik a korösszetétel, a kihalási rend ismeretét, ezekkel az adatokkal azonban éppen a minket leginkább érdeklő szomszéd országokról nem rendelkezünk, még kevésbé vannak ilyen adatok nemzetiségi részletezéssel.

Itt tehát ama tényezőket, amelyek az ismertetett nyers számítást befolyásolják, legfeljebb becslésszerűen vethetjük latra.

Ebből a szempontból fürkészve a népek számarányában következőkzhető változások jövőndő képét, ráknézve igen hátrányos körülmény, hogy kormegoszlásunk előregedetebb, mint általában a szomszéd népeké, amelyeknél magasabb lévén a születési arány, a gyermekek s az ifjú korban lévő rétege, tehát a legközelebbi generáció világrahozóinak korosztálya is szélesebb. Hogy csak egy példát említsünk: Romániában az 1930. évi népszámlálás szerint az 5 éven aluliak korcsoportja 14.4 százalékot, míg nálunk csak 10.1 százalékot (az 5—9 éves korúaké Romániában 12.0, nálunk 10.3 százalékot) tett. Ennekfolytán szomszédainknál a népesség jóval nagyobb csoportja jut vagy jutott máris az utódállításra képes korba, mint nálunk, ahol a produktív réteg erősen sorvad, összefügg ez azzal, hogy olyan alacsony szaporodási aránynak, mint aminő a miénk, hosszabb időre való állandósulása elképzelhetetlen. Ez a tényező úgyszólván felborítja a jövőre vonatkozó számításunkat, amely csak akkor állhatna meg, ha mostani születési többletünk évenként tényleg létrejönne. Ehhez azonban jobb kormegoszlás elérése volna szükséges, pedig, ha szaporodásunk kedvezőbb irányt nem vesz, a kormegoszlás is tovább romlik.

Csak valamelyest szolgál hátrányunkra, hogy a kultúrában, közegészségügy terén hátramaradottabb szomszédaink idővel halálózási arányukat valamivel nagyobb mértékben javíthatják meg, mint mi, mert a halandóság bizonyos ponton alul nem szorítható; nálunk tehát a halálózási index további lemorzsolódása előrelátóan lassúbb ütemű lesz.

De vannak a mi előnyünkre szolgáló körülmények is. A művelődés terjedése, tehát ugyanaz a tényező, amely a halálózást javítja, rontja a születési arányt. A kultúra általános fejlődésével tehát az e téren visszamaradottabb keleti és balkáni népeknél a szü-

letési arány — *ceteris paribus* — inkább fog csökkenni, mint nálunk. Következésképpen minél jobban felemelkednek e szomszéd népek a nyugateurópai civilizáció magaslatára, annál jobban meglassúdik szaporodásuk. Magyarországot éppen magasabb kultúrája s a születések ezzel járó korlátozása hozta válságos helyzetbe szomszédaival szemben. Ezzel persze korántsem azt akarjuk mondani, hogy a ma fennálló kulturális különbség kiegyenlítődése volna az ára annak, hogy a szaporodásban szomszédaink mögött el ne maradjunk. De figyelmeztetni kell arra, hogy a kultúra terjedése s a kényelem növekedése az egyiket inkább előmozdítja, mint hátráltatja, tehát csak az a nemzet jut a regeneráció útjára, amely a szaporodás fontosságát céltudatosan nemzeti programjává teszi.

Végül nagy mértékben előnyünkre szolgál az is, hogy míg több szomszédunk élettere a közelmúlt eseményei folytán összeszűkült, ami szaporodásukra is kihat, Magyarország a területgyarapodások után politikailag és gazdaságilag megerősödve, talán egész Délkelet-Európában lelkileg is legdiszponáltabb egy népesedési akcióra. A történelem kereke fordult egyet, nemzeti felemelkedésünk kedvező időpont arra, hogy a népesedéspolitikának a nemzet egyik legfőbb feladatává tételével a még szebb magyar jövődőt megalapozzuk.

Nem feladatomból bővebben szólni arról, hogy mi hát a teendő. Nálam illetékesebbek nemcsak a szaporodás csökkenésének okait derítették fel, de ellenszereit, a hivatalos és társadalmi terápiát is rendszerbe foglalták.

Tudjuk, hogy az egyke és egyse mögött leginkább gazdasági okok rejlenek, de sajnos, a kultúra terjedése is növeli a gyermektől való irtózást. A nincstelenség nem kell a gyermek, mert nem tudja eltartani, a kisbirtokos birtokát nem akarja elaprózni, a tisztviselő, a középosztály s a kereső nő is, ma alig tud felnevelni gyermeket. A gazdag kényelmét, jólétét, sok asszony fiatalságát, szépségét félti a gyermekáldástól. A vallásos hit hanyatlása, a városi egészségtelen, természetellenes életmód szintén hatalmas réseket óit a bölcsők sorában.

A születéscsökkenés tehát nem orvosolható egyszerűen a nyomor enyhítésével, minthogy a gazdag talán még jobban kerüli a gyermekáldást, mint a szegény s míg pl. a baranyai elég módos paraszt egykéző, a gyermek Szabolcs mezőgazdasági proletárjánál a leggyakoribb.

Az egyke elleni tervszerű hadjárat elkezdődik már a házasságkötés megkönnyítésén. Javasolják pl. az állami házasságközvetítés bevezetését, kölcsön nyújtását, mely lehetővé teszi a családalapítást. Számos módja van az áldott állapotban lévő anya megsegítésének. Adókedvezmény a többgyermekes családok részére, az agglégénységet büntető adópolitika, az örökösödési jognak, a lakáspolitikának, a földreformnak és telepítésnek a szaporodás szolgálatába állítása, a családi pótlék felemelése, a családi munkabér, tanítási kedvezmények s végül a közvetlen segélyezés a legtöbbször.

szőr követelt s részben megvalósult módjai a születéscsökkenés akadályozásának, illetve a szaporodás előmozdításának. Nem említem itt azokat a drákói javaslatokat, melyek odáig mennek, hogy a gyermektelenséget a vagyonszereléssel felérő adókkal kívánják sújtani, vagy azt követelik, hogy a gyermektelen családok vagyona szálljon vissza a Szent Koronára. Am a probléma nemcsak az anyagiakon múlik, hanem lelki tényezőkön is. A mai életfelfogást kell átformálni neveléssel, példaadással, felvilágosítással. Be kell lopni már a gyermek lelkébe az anyai hivatás iránti vonzódást. Demonstrálni szóban, írásban, művészetben, hogy a gyermektelen házasság sivár és értelem nélküli, hogy a gyermekáldás halogatása hány, később gyermek utáni vágyó anyát juttatott Simon Judit tragikus sorsára. S főképpen bele kell vinni a köztudatba, hogy a minél több gyermek nemcsak a családnak nagy öröm, de a nemzet fennmaradása szempontjából is a legfőbb feladat. Az egyéni önzésnek háttérbe kell szorulnia a közösség, a nemzet nagy érdekei mögött.

A magyarságnak okulnia kell a történelemből.

A honfoglalás után 80—90 százalékos volt a magyarság aránya hazánk népességében. A tatárjárás s az utána következett telepítések miatt 60 százalékra, a török hódoltság nyomán pedig 40 százalékon alulra szorult le a magyarság aránya, mert a mostoha végzet mindig a legmagyarabb vidékeket sújtotta s a folytonos harc legjobban a magyarságot sorvasztotta. A kipusztult magyarság helyére belopakodott, vagy vendégszeretetünk folytán nálunk menedéket talált sok mindenféle nép. Nemzetiségeink közül csak a tótság, aenakHs csak egy része volt korábbi betelepülő a honfoglaló magyarságnál. Azt is tudjuk, hogy a románok a 12. század végén, a szerbek csak a 14. században jelentek meg először hazánkban. A magyarság otthont és kultúrát adott az ellenség, a nyomor, sőt saját uraik szipolyozása elől idemenekült, nálunk jobb megélhetést kereső nemzetiségeknek. A vendégszeretetet és oltalommyujtást a befogadottak azzal hálálták meg, hogy igényt támasztottak ősi területünkre. A magyar elvázett hazája s a nyugati kultúra védelmében, de szolgálhat-e ez jogcímül a szapora jövevényeknek ezeréves tulajdonunk elbirtoklására? Trianon teljesítette a legigazságtalanabb követeléseket. A népi elvre hivatkozva osztották fel országunkat, de ennek az elvnek is — amely szerint azé a föld, aki azt lakja — velünk szemben éppen a fordítottját alkalmazták. Románok és szlávok a népi elv alapján rájuk eső területeket sokszorosán meghaladó hatalmas darabokat kaptak hazánk földjéből. A Dunavölgy népmozzáikjában azonban a népi elvnél erősebb a történelmi jog s a szentistváni eszme, mely szerint a Kárpát-medence ezer éve megszerzett, vér, könny és verejték hullásával megtartott, gazdaságilag és földrajzilag összetartozó terület, amelyet, ha a népi arányok a sok harcban el is tolódtak, az idők folyamán beszívárgott, alacsonyabb kultúrájú népek prédájául odadobni nem lehet. Ezt az iskolapéldászerű földrajzi egységet az Isten is arra

teremtette, hogy egyetlen nép vezetése alatt boldoguljon s valahányszor részekre szakadt, a természeti-gazdasági egybefüggés törvénye újból összekovácsolta.

Most is egy ilyen, Isten és a természet rendeléséből történő egybeforrás folyamatának vagyunk szemtanúi. Az utolsó négy esztendő mindegyikében az ezeréves hazának egy-egy darabja tért vissza az édesanyához, a központi területhez. Az igazságtétel még nem teljes s ahol nem érvényesült, leginkább ma is a népi elvre történik hivatkozás.

Rajtunk múlik, hogy a múlt meg ne ismétlődhessék s a jövőendő kiteljesüljön.

A török-tatár s a Habsburgok elleni küzdelemben megtépett magyarság alig tehetett róla, hogy nyakára nőtt a sok idegen nemzetiség. Ha nincs tatárvész, török-járom, örökös háború: a szlávok, románok erősebb szaporodását a magyarság asszimilációs ereje ellensúlyozni tudta volna. Talán, ha idejekorán okos népese-déspolitikai felvilágosította volna a magyarságot, a szaporodás téren is lépést tudtunk volna tartani a nemzetiségekkel. A szaporodás jelentőségét azonban nem ismertük fel s mire észretértünk, már el is érkezett a trianoni tragédia. Helyzetünk most is veszélyes, mert a szomszéd népek jóval erősebben szaporodnak, mint a magyarság. Hogy tehát soha be ne következhessek még egy Trianon — hogy úgy mondjam — versenyt kell szaporodnunk szomszédainkkal. Német, olasz példák igazolják sikeres népese-dési akció lehetőségét. Hála és elismerés illeti tehát azokat, akik az új magyar családvédelmi politika céljait kitűzve, végre kezükbe vették a magyarság jövőjének biztosítását.

Mert valóban itt az utolsó óra, hogy megtegyük nemzeti kötelességünket. Csak a bölcsők szaporodása s a koporsók gyűrülése vezethet el a magyarság teljes győzelméhez s a szomszéd népek feletti ősi hegemoniájának biztosításához.

Elekes Dezső dr.

ÁLLAM ÉS NEMZET A BALKÁN NÉPEI KÖZT.

A nemzetiségi kérdés régibb és újabb története egyformán azt bizonyítja, hogy „klasszikus“ közjogi és államjogi fogalmainkkal semmire sem jutunk ezen a területen. A közjogi terminológia szerint az állam elemei a terület, népesség és főhatalom, a nemzet pedig: az államilag szervezett nép. Mindehhez még hozzátehetjük a nemzetállamról szóló történetpolitikai nézeteket Ranke-tól Meinecke-ig, nem hagyva természetesen ki a nyugateurópai—atlanti óceáni peremvidékek nemzeti s állami fejlődése által nyújtott tanulságokat, melyek szerint a nemzetállam azt jelenti, hogy egyetlen állam határain belül egyetlen nemzetnek, egyetlen s egynyelvű népek kell élnie, vagyis a nemzet és állam fogalma egybeesők. Klasszikus közjogi fogalmaink és a nemzetállamról szóló nyugati

nézetek egy töröl születtek. Ezek a gondolatok nagyon alkalmasak arra, hogy a nyugati nemzetek fejlődését és állami-nemzeti mivoltát megmagyarázzák, ahol a történeti alakulás egyenes és töretlen s ahol a nemzeti és állami határok nagyjából azonosak; hasonlóképpen szükségesek ezek a nézetek, hogy megérthessük a német nép vívódását egységéért, mert hiszen az egyetemes német nép nemzeti-népi határai egészen napjainkig nem voltak azonosak az állami határokkal, a német népesség messzire túlterjedt a német állam s még elébb a népiét részállamok területén.

De Kelet-Középeurópa különleges helyzetében ezek a gondolatok nem alkalmasak arra, hogy velük megérthessük a történeti fejlődést. Bár ugyanekkor már eleve el kell ismernünk, hogy a 19-ik század első harmada óta a közjogi és nemzetállami terminológia hatása ott van az összes keletközépeurópai kisebb nemzetek nemzeti törekvéseiben. Ez az a korszak, mikor a nyugat-európai politikai és társadalmi eszmék megkezdik hódító útjukat a föld körül; első s legkorábbi állomásuk Kelet-Középeurópa. A keletközépeurópai kis nemzetek fájdalommal látják visszamaradottságukat Nyugat mögött s társadalmi, szellemi és politikai tekintetben egyformán arra törekszenek, hogy beérjék Nyugat-Európát, mely mostantól lép fel egyedüli példa, mintakép gyanánt Európa s a világ nemzetei között. Ilymódon a közjogi és nemzetállami gondolatok a keletközépeurópai népek közt egyre nagyobb hatást értek el. A nemzeti eszme egyenjogúságot hirdetett az itteni népeknek; a nemzeti eszme hozta el ide a francia forradalom demokratikus eredményeit, az arisztokratikus és történeti konstrukciókkal való gyökeres szakítást. Kelet-Középeurópában az „arisztokratikus“ princípiumot a magyar államiság képviselte s a magyarországi nemzetiségi törekvések — kívülről is támogatva — ennek az arisztokratikus konstrukciónak felbontására irányultak. Eötvös József érezte ezt a tendenciát s ennek akart gátat szabni a nemzetiségi kérdéstről szóló tanításaival, melyekben — ahogy ez Eötvösről szóló könyvében egy tudós szlovák hölgy, Alzbeta Göllnerová kimutatni törekszik — a nemzetiséget mintegy elválasztotta az egyéniségtől, a személyiségtől s miközben a személynek teljes egyéni szabadságot biztosított, felállította a „politikai magyar nemzet“ fogalmát, a régi Populus Werbóczianus-nak, a Gens Hungara nemesi értelmezésének folytatását jelentő modern formulát „hogy a magyar állam egységét így biztosítsa a nemzetiségi törekvések ellenében.

Eötvös Józsefnek ugyanis jól kellett látnia, hogy csak a „politikai magyar nemzet“ nemzetiségeken felüli egysége jelenthet biztosítékot az új nemzeti törekvésekkel szemben. A magyar politikai konstrukció tovább vitte évszázadok folytonosságát, csak-hogy a nemesi-rendi állam helyére most magyar népi-nemzet államot akart, ehhez viszont kevés volt a magyar népelem, hogy kitöltse a történelmi haza határait a Kárpátokig. A Kárpátokon belül már más tendenciák is csíráztak s kívülről jött hatások táp-

lálták azokat. Eötvös József talán az egyetlen volt, aki világosan látta, hogy a különböző nemzetiségi tendenciák számára nincsen megállás; a nemzetiségi kérdés a század itt uralkodó szellemének megfelelően kezdetben nyelvi-kulturális, majd népi-demokratikus, utóbb pedig kifejezetten autonomista, majd uralmi jellegű irányba fejlődött. Tulajdonképp tehát a magyar nemzeti-népi és magyar nyelvű nemzeti állam és a nemzetiségi törekvések közt nem lehetett kompromisszum a 19-ik század nemzetállami és közjogi tanításai szerint, mert hiszen mindkettő a másik rovására teljes kizárólagosságra törekedett; a „politikai magyar nemzet“ formulája is eléggé későn érkezett... A magyarországi nemzetiségek nem is mulasztották el soha, hogy szembe ne állítsák a maguk népi-természetjogi álláspontját a magyar állami és közjogi történelmi („arisztokratikus“) állásponttal; Eötvös formulájára a „politikai magyar nemzetről“ csak tagadás lehetett a válasz a nemzetiségek részéről, mert hiszen ezeknek népi, irodalmi és anyanyelvi-politikai szándékai mögött már kitartóan ott lappangott a külön terület és a külön államiság követelése.

1848 a határ, a korjelző, mikor sírjába száll az egységes nemesi-rendi-történelmi Magyarország; nyomban utána már megjelennek a román, illetve a szerb, a szlovák külön területi igények. 1848-ban és 1861-ben a szlovákok külön koronatarományt kívánnak s a szerbek sohasem szűnnek meg visszagondolni külön vajdaságuk, illetve a határőrvidéki igazgatás korszakára. Eötvösnek válaszolván, egy különben Magyarországgal rokonszenvező szerb publicista, Popovic Milos, a Vidov Dan szerkesztője, 1865-ben azt írja, hogy első pillantásra szembetűnő a különbség a magyarországi népek népi-természetjogi álláspontja és Eötvös és a magyarok történelmi jogi folytonossági elmélete között. Mindezt pedig bele kell állítanunk azokba az összefüggésekbe, melyek a keletközép-európai rendezés felől már ekkor készen állottak. A trianoni rendezés nem új keletű; Masaryk és a kisántánt politikusai nem maguk hozták elsőnek ezt a területi s politikai átalakítást; Masaryknak az Új Európáról szóló nagyhatású munkája 1917-ből csak erős és új visszfénye a híres Danilevszkij munkájának „Oroszországról és Európáról“, ahol felvázolja azokat a „pánszláv“ megoldási lehetőségeket, melyek szerint Magyarország és környéke át lenne alakítandó. Magyarországnak nemzetiségi felosztása, a későbbi kisántánt konstrukciója és területi gyarapodása már elemi része e munkának, mely 1868-ban, alig egy évvel a magyar-osztrák kiegyezés után jelent meg, egy évben Eötvös—Deák nemzetiségi törvényével... Masaryk csak Nyugat-Európa előjelével valósította meg ezt a konstrukciót, mely bár tele van az orosz szlavofil gondolatnak demokráciaellenes megnyilatkozásaival, mégis pontosan követi a magyarországi nemzetiségi mozgalmak „demokratikus“ átrendezési követelményeit.

Magyarország politikája végig mereven kitartott a közjogi egység és a magyar nemzetállami gondolat mellett. Ellene a nem-

zetiségek részéről az volt az érv, hogy hiszen Magyarország nem nemzetállam, ahol egyik állam és nemzet határai, hanem nemzetiségi állam, ahol a határokat mindenütt az államnemzettől elütő nemzetiségek övezik; a magyar nyelvűség, a magyar népi-nemzeti ismérv pedig folytatása a régi nemesi-rendi konstrukciónak modern köntösben. Miközben tehát a század nacionalista ideológiáját a magyarosítás nagy művét be nem fejezhetett Magyarország ellen alkalmazták, ugyanekkor viszont állandó volt a követelés a Magyarországon élő és a Magyarországot körítő népek nemzeti egysége, egyesülése iránt, még pedig ugyancsak a nemzetállami ideológia alapján. A délszláv egységmozgalmak is ezt a nemzetállami ideológiát követték s bennök is ott van részben a közjogi-államjogi elem, amennyiben bizonyos délszláv népiségű területek Magyarországgal, a magyar állammal és közjoggal voltak kapcsolatosak. A kiindulópont a délszláv egységet illető tanításoknál mégis a népi-nemzeti gondolat, amely azonban rövid úton a nyelvi-irodalmi-kulturális szférából a politikai szférákig jutott és állami integrációt követelt magának; ebbe a követelésbe pedig utóbb beleterkollottak a magyarországi vonatkozású közjogi-nemzetállami hatások is.

Állam és nemzet a Balkán félsziget népei között nem jelenthettek azonos fogalmat. Ennek oka nemcsak a török uralom volt, mely teljesen felbontotta, összezavarta a Balkán állami, nemzeti és területi viszonyait. Lényeges és igen ősi ok volt az is, hogy a Balkánt népesítő szláv népek nyelve nem állott egymástól olyan távol, hogy kiindulópontja lehetett volna valamely külön-külön alakulásnak. A szláv népek nyelvi kapcsolatai sokkal szorosabbak, mint a nyugati népekéi. A Balkánon ez különösen érezhető, hiszen szerb, bosnyák, horvát, szlovén között még a dialektális különbségek is elenyészőek. Ilymódon az állami alakulások magva sokkal inkább a félsziget változatos területi alkatában, mindennemű szeparatizmusnak igen kedvező hegyes mivoltában s ezzel a természettől adott szeparatizmussal párosult törzsi szerkezetben keresendő. Az állam itt nem szilárd, végleges és biztos fogalom, nem is egy határozott területtel kapcsolatos, hanem a szűkebb területen uralkodó törzs és urai hatóképességétől függő és attól feltételezett, ahogy e[^]ít akár a szerb, akár a bosnyák államalakulások kezdetei bizonyítják. Sőt maga az államfogalom területi változásokra is kész s e tekintetben rendkívül rugalmas valami.

Területi változás alatt itt azt értjük, hogy a balkáni szláv államfogalom nem helyhez, tájhoz, hanem inkább néphez s törzshöz kötött. A horvát állam fogalma is így toldott fel a török nyomása alatt északabbra eredeti adriai otthonából s így ült bele a régi Szlavónia helyére, míg Szlavónia fogalma kilendült helyéről és a régi magyar megyék területére, a Dráva-Száva közére települt át. Per analogiam; hasonló hatást figyelhetnénk meg a török nyomás alatt a magyar állami szuverenitás vándorlásáról a török hódoltság korában, mikor ez Budáról kilendülve Pozsonyban és a Felvidék

hosszan elnyúló nyugat-keleti hegyes karéján keresett menedéket. Csakhogy ez az analógia, melyet szláv szerzők szívesen hangoztatnak, helytelen, mivel a magyar közjogi-területi gondolat soha sem adta fel jogfolytonossági igényeit a török hódoltsági területekre, míg viszont a horvát részállamisággal, tartományi helyzettel ez történt. így tehát a török hódoltság másfél százada alatt a magyar államiság a maga jogi folytonosságával nagyobb ellenállást tanúsított, mint a szláv balkáni alakulások.

Ugyanezt látjuk a szerb államiság kérdésénél is. A történelmi szerb állam mélyen benn volt a Balkán hegyei között. A későbbi, modern Szerbia, Belgrád környéke, Sumadia erdőöve a középkorban az Árpádoktól Mohácsig magyar határőrvidék volt vegyes szláv-magyar népességgel, közvetlen magyar vezetés alatt; ez volt a régi Branicsevo végvidéke, a Macsói Bánság. De mivel a 19-ik század elején itt tört ki a törökök elleni szerb népi forradalom, illetve e forradalom itt érte el legnagyobb sikereit, nem utolsó sorban a közeli osztrák határőrvidéki, illetve a dunai oláh területtől jött orosz támogatások révén, ezért Belgrád, Sumadia, a Macsói Bánság földje lett az új szerb állam magjává; s különben is a déli szerb területekről a török nyomás századról-századra errefelé terelte a szerb nemzeti élet súlypontját. Nem utolsó sorban az is közrehatott ebben az eltolódásban, hogy a Duna nem elválasztó vonal, hanem összekötő kapocs a 17-ik századvégre Magyarországon letelepült szerbek s az anyaországiak között. F.z a 17-ik századvégi délmagyarországi szerb település állami és közjogi szempontból különben is nagy figyelemre érdemes. Figyelmünk most nem abból a szempontból szól e területnek, hogy azok jogállását magyar közjogi szempontból annyian olyan sokat vizsgálták és vitatták. A nemzetiségi kérdés szempontjából az a szempont, ahogy például a múlt század hatvanas éveiben a nagy jogtudós és történetíró, Szalay László szolt a magyarországi szerb települések jogállásáról, bennünket most, midőn a tényekkel számolunk, kevésbé érdekelhet. Szalay László szempontjai különben is jellegzetesen magyar jogfolytonossági szempontok, melyek már a 18-ik század elejétől ott vannak a magyar országgyűléseknek a délmagyarországi szerb település elleni panaszaiiban; nagyon figyelemreméltó, hogy ezeknek a településeknek az I. Lipót és Csernovics Arzén pátriárka közti megegyezés eredményeként kiadott diplomában lefektetett jogállását a magyar országgyűlések sohasem ismerték el. A magyarországi szerb telepek ügye — ahogy ezt a 17-ik század végén igen találóan kifejezték — jellegzetesen „austriaco-politicum“ s ez az ügy így lett része a magyar-osztrák vitáknak és ellentéteknek; az osztrák-magyar viták lényege e vonatkozásban a terület és a főhatalom kérdése és mikéntje volt. Tulajdonképpen szerb szempontból, belső szerb népi-nemzeti szempontból tekintve a kérdést, a délmagyarországi szerbek helyzete és a magyarországi területekre vonatkozó délszláv irredenta igények mikéntje világos következése a török korszak ál-

lapotainak. Hiszen a délmagyarországi beköltözés is a töröktől való félelem miatt történt; hasonlóképpen a török az oka — ahogy ezt Szekfü Gyula történetírása olyan világosan kimutatta (a 16- és 17-ik századról szóló kötetekben) — Dél-Magyarország régi magyar népi területei elnéptelenedésének, illetve délszláv betelepítésének. Igen paradox dolog azonban, hogy a Magyarországra és részbeni a Horvátországra vonatkozó szerb népi-állami igények éppen abból a korszakból valók, mikor nem is volt szerb állam és a szerb népiség szolgáskorban élt. A szerb állami és nemzeti energiák a török előtt keletre, Bizánc és abulgárok felé irányultak. Bizánc olyan szerepet játszott a balkáni szlávok politikai vágyaiban, mint Róma a középkori német császári politikában. Most, a török korszakban ez az irány bezárult s a szerb népnek egyetlen szelepe a világ felé északra nyílt. A szerbek északi — tehát magyarországi — és nyugati — tehát horvátországi — törekvéseinek nyitja a török korszak. A szerb népiség már a középkorból, Szent Száva idejéből, a 13-ik századból szorosán azonosult az ortodoxiával. Szent Száva ideje a bizánci latin császárság szomorú kora, mikor az előretörő latinitás s katolicizmus elől a görög ortodoxia részben Ázsiában, részben a Balkán hegyei közt keresett menedéket; így talált Bizánc új életet Száva révén a szerbek között. A török korban a vallás és a szerb nemzetiség azonos volt. Emellett a szerbek hamar megtanulták a törökkel való egyezkedés útjait. Renegát fiaik szívesen siettek ortodox testvéreik segítségére. Így szerezte meg a 16-ik század végén a maga kiváltságait az ipeki patriarkátus, mely a szerb népnek egyetlen vallási és politikai szerve volt. Az ipeki patriarkátus délszerbiai, illetve montenegrói székhelye a maga joghatóságát az északra és nyugatra kiterjedő — a török hódoltság vonalát követő — szerbek révén messzire, egészen Szentendréig, a Duna könyökéig, nyugatra meg Zágráb kapuiig kiterjesztette. A 19-ik század szerb irredentizmusa ebből a forrásból táplálkozik; Ipek a szerb államgondolattal vált egyenlővé. Magyar vonatkozásban is ez a helyzet, még inkább horvát vonatkozásokban. A horvátok elvéreztek a török hódítás nyomán. A menekülő, kipusztult horvát lakosság helyére ortodox szerbek és vlachok költöztek. Néha maguk az osztrák-magyar-horvát katonai hatóságok is hívták őket. Így alakult ki a horvát határőrvidék, melynek népe azonban messzire beszivárgott. A történelmi horvát területek így itatódtak át ortodox szerb elemekkel, ami annál lényegesebb kérdés volt, mivel a horvát népelem egyenlő volt a katolicizmussal.

Boszniában is ugyanezt a népi-állami válságot látjuk a török korszak eredményeként. A középkori Bosznia komor története sehol se nyújt valami biztos támaszpontot, ahol állami, nemzeti és politikai kifejeződést kereshetünk. A déli velencei és az északi magyar hatalmi törekvések között Bosznia sorsa folytonos bizonytalanság, háborúskodás. A középkori horvát déli részeknek a központi magyar főhatalom elleni törekvései mindenkoron szövetségest találtak Boszniában. A mai horvát nézetek azt tartják,

hogy miután Horvátország Szent Lászlónak és Kálmánnak meghódolt, Bosznia lett a horvát nemzeti szellem középpontja. Tagadhatatlan, hogy a délszláv egységtörekvések éppen úgy itt veszik legelső történelmi kezdeteiket, mint ahogy a bosnyák különállás úgy a szerbek, mint a katolikus magyarok, horvátok s olaszok felé a bogumil eretnekségnek államvallássá való emelkedésében is dokumentálódott. A török korszak kezdetén a történelmi bosnyák nemesség, a magyar királyokkal folytonosan harcoló bogumil urak utódai felvették a török hitet; a boszniai mohamedánok a történelmi bosnyák rétegek leszármazottai; közülük kerültek ki a török korban a magyarok legnagyobb ellenségei, a legkiválóbb török hódítók. Az ortodox szerbek mint jövevények jöttek a bosnyák földre; ma övük a relatív többség. A katolikusok, vagyis a horvátok a régi jobbágyok leszármazottai, akik szomorú sorban éltek előbb a bogumil nagyurak, utóbb a bégek uralma alatt. A boszniai mohamedánok éppen úgy a szerb-horvát nyelvet használják, mint az ország egyéb lakói.

Íme, nemzet és állam, nemzet és vallás, nemzet és anyanyelv kérdései mennyire bonyolultak a Balkán délszláv nemzetei között. A külön-külön történelmi sors és a külön-külön társadalmi rétegződés másfajtajúvá formálta az egyes rokonnépek arculatát. A Balkán délszláv népeinek külön jelleme, nemzetisége elsősorban is történelmi és szociológiai alapfeltételezettségű s e kialakulásban sokkal kevesebb szerepet játszik az anyanyelv, mint egyebütt, lévén itt az anyanyelv nem elválasztó vonal, ellenkezőleg, az egyesítő közeg. A középkori fejlődés és a török korszak a horvátokat nagyjából a magyar nemesi alkotmány példájára alakította; ezt a fejlődést csak a 19-ik század terelte másfelé, demokratikus irányokba, mikor a horvát közéletben többé már nem a régi magyar-horvát kapcsolat, hanem a nyelvi alapon kibontakozó délszláv egység szelleme uralkodott. A szerbek, akárcsak a bolgárok, a török korszakban teljesen elfelejtették régi középkori múltjukat, erősen tagozott bizánci társadalmi rendjüket s így lettek az a multtalan parasztnép, az a merkantil jellegű népesség, ahogy a legújabb fejlődésben jelentkeztek, anélkül azonban, hogy régi katonai érenyeikből s bizánci-balkáni harci módszereikből, melyekre a török korban is annyira szükségük volt, valamit feledtek volna. Ilymódon társadalom és történelmi fejlődés csak szétválasztaná a balkáni szláv népeket. A hagyományos magyar-horvát politika is ezt a történelmi és társadalmi külön hagyományt hangsúlyozta volna a horvát kérdés megoldására irányuló kísérleteiben, akkor azonban a szerbek irányából jött nyelvi egység délszláv gondolata erősebb volt, mint a történelmi múlt. A boszniai magyar politika, ahogy ezt Kállay Béni, vagy Thallóczy Lajos korszakában látjuk, kiemelte a történelmi bosnyák hagyományt s a mohamedán rétegekre támaszkodott, nem egyszer felhasználván a szerbek segítségét is, mivel a nagyhorvát megoldás, melybe Bosznia is bevonatott volna káros hatással lehetett volna a dogmaként számító dualizmus

egyensúlyára. Hasonlóképpen a horvát belpolitikában is a szerbek támogatását vette igénybe a Budapeستől függő báni kormányzat, mivel ez a történetellenes elem ellene volt a végleges horvát államjog maradéktalan érvényesítésének. A horvát államjog a teljes horvát különállást követelte, ezt pedig nem engedhette meg sem a dualizmus, sem az 1868-as kiegyezés szelleme. Ilymódon az 1848, illetve az 1868 utáni korszakban is a legnagyobb kuszáltság fogad a Balkán dolgaiban.

Ami belső szláv érdekből a bonyolult délszláv viszonylatok megoldásának kínálkozott, az a délszláv nyelvi egység gondolata volt. A 19-ik század elejétől egyre jobban elhanyaglik a régi rendi világ és véle együtt a magyar-horvát viszonylatok rendi-nemesi korszaka is.

A II. József-féle reformok ellenhatásaként a horvát rendek szorosabban akarnak csatlakozni Magyarországhoz; Magyarország viszont, melyben már ébren él a népi-anyanyelvi-nemzeti szellem, ezt az egységet a nemzeti-nyelvi magyarosítás megoldása felé tereli. Ez ellen ássák ki a horvát rendek, egyelőre csak tartományi külön helyzetük féltésében, a régi horvát közjogi különállás és a kizárólagos magyar-horvát perszonális unió gondolatát. A szláv egység gondolata demokratikus gondolat; ekkor kezdődik a régi horvát rendiség bomlása s az új horvát demokratikus paraszti-kispolgári társadalom kialakulása, amelyre nemcsak a közeli osztrák társadalom hat erősen, hanem még erősebben hatnak a horvát-szerb testvériesülés hirdetői s az egységes délszláv népiesség hitvallói.

Hogyan omolhatott össze 1790-től rövid negyven-ötven év alatt évszázadok közjogi építménye? Mert hiszen nyilvánvaló, hogy a magyar-horvát közjogi kapcsolatnak nem 1848, vagy 1918 adta meg a halálos döfést, hanem a délszláv nemzetegység. A horvát folyamat igen hasonlít ahhoz, amit osztrák-cseh vonatkozásban tapasztalunk. A II. József-féle központosítás ellenhatásaként feltámad a régi cseh haza gondolata, majd meg a haza gondolatának dajkálása közben a cseh intellektuális réteg hamar felfedezi, hogy e haza népe és múltja egészen más, mint a környező osztrák-német népiesség. Így tehát kézenfekvő, hogy a kor szelleme jegyében s a történelmi, legősibb múlt értelmében új közösség után kell néznie; így jut el a cseh tudat a szláv közösség gondolatához. Hasonlóképp a horvátok is a magyar-horvát nemesi-rendi közösség bomlásakor megtalálják a szláv szolidaritás gondolatát. Ezt a szláv szolidaritást északról, Pestről hozza nekik nagy nemzeti ébresztőjük, Gáj Lajos. Gáj át van itatva a cseh-szlovák közösség lángoló hirdetőjének. Kollár Jánosnak tanításaival a szláv kölcsönösségről; Kollár Jánostól megtanulta azt is, hogy a kisebb szláv nemzetek saját érdekükben jobban teszik, ha a nagyobb testvérekhez csatlakoznak. Így akarja egyesíteni Kollár is szlovák népét a csehekkkel; Gáj Lajos így egyesíti a szerb táji hatásokkal átszőtt

egységes délszláv irodalmi nyelv révén a horvátokat, szlovéneket és szerbeket a 19-ik századi romantika tanításai szellemében.

Ahogy a magyar közjog, a magyar nemzetállam ellen a nemzetiségek részéről a nemzeti-anyanyelvi kérdést vetették szembe, úgy vált az anyanyelv egysége és irodalmi fokra emelése a délszláv egység megvalósítójává, anélkül azonban, hogy a társadalmi és történelmi különbségeket szerbek és horvátok között feledtette volna. A 19-ik század második fele tele van a szerbek és horvátok belső villongásaival; a horvátok állandóan aggódnak a szerbeknek Horvátországban való előretörése miatt s a báni politikát is azzal vádolják, hogy kedvez a szerbeknek a külön horvát államjogi törekvések ellenében. Ugyanakkor a báni politika nem ismeri fel a szerb nemzetegységi törekvések veszedemeit, ahogy Kállay Béni is csak későn ismerte fel ezek boszniai jelentőségét; Tisza István pedig még 1918 végén is méltányolta volna a szerb-horvát koalíciót, melynek akkora szerepe volt Stárcevic-ék jogpártja ellenében a báni politikában; Rauch Levin, majd Khuen-Héderváry politikai öröksége merev dogmatizmussal nehezedett Tisza szemléletére, amint az egész 1867-es magyar politikában magyar délvidéki s horvát vonatkozásban egyaránt félreismerhetetlen bizonyos rokonszenv a szerbek irányában. A dualizmus korának magyar politikája vonakodott a horvát kérdésnek szubdualisztikus megoldásától. Holott akár Bajza Józsefnek tudományos munkásságából, akár Tisza István 1918-as horvátországi és boszniai útjának tanulságaiból (1. Nádasdy Béla és Sarkotic vezérezredes feljegyzéseit) világosan látható, hogy a magyar-osztrák-német érdek az lett volna, hogy a horvát törekvéseknek a háromgy királyság területén, illetve Boszniában szabadkéz adatik; ez esetben hatástalan lett volna akár a szerb értelmezésű délszláv nyelvi-nemzeti egység, melyet Kollártól, Safariktól, Gájtól örökölték a szerbek és horvátok, akár pedig a nyugati hatalmakra támaszkodó szerb előretörés. Az 1918-as összeomlás, a délszláv nyelvi egység szerb értelmezése szerint oldotta meg a Balkán kérdéseit s hogy ez a megoldás állam, nemzet, hagyomány s külön politikai szellem értelmében nem lehetett végleges, azt igazolják az 1941-es délszláv összeomlás tanulságai.

A délszláv egység 1918 utáni vajúdásai azt bizonyítják, hogy a kizárólag nyelvi megoldás, a nyelvi közösségen alapuló politikai egység nem jelenthet végleges megnyugvást délszláv és balkáni viszonylatokban. A külön állami és népi létnek ezen a területen mások az ismérvei, mint Európa egyéb tájain. Itt a nyelvi közelség nem elegendő politikai hatóerő. Nemcsak a szerb-horvát kérdésre vonatkozik ez, hanem ugyanez áll más vonatkozásokban a szerb-bolgár-macedón problémára is. Vájjon hol a nyelvi határ a szerbek és bolgárok között? Ha a bolgár-szláv nyelvnek kétségtelenül vannak olyan jellegzetességei, melyek élesen megkülönböztetik a többi szláv nyelvektől s jelesül a közeli szerbtől, Macedónia területén¹, azon a területen, mely valaha a középkori bolgár nagy-

hatalomnak része volt, ezek a különbségek elmosódnak, összefolynak, nem is említve, hogy a macedon-bolgár népi-nemzeti érzés ébredt fel a legkésőbbben s a szerb állami és egyházi befolyásnak — éppen a nyelvi rokonság révén és által — bőven volt ideje, hogy a maga javára alakítsa ezt a még öntudatlan és jellegtelen szláv népiséget. A Balkánon tehát a nyelvi ismérv nem egyedül mérvadó állam és nemzet dolgaiban. Ha Nyugaton és Középeurópában a nemzet ismérve nagyrészt a nyelv, ha a nyelv a nemzeti összetartozás és műveltség legnagyobb közösségképző ereje, balkáni-délszláv vonatkozásban ez az elv meg nem állhat. Talán nem alaptalanul állította egy történetpolitikai írásában ifj. gróf Andrássy Gyula, hogy megfigyelései szerint a délszláv probléma politikai mozgatóereje nem is annyira a nemzeti egység utáni törekvés, hanem sokkal inkább a függetlenségi vágy; mert amint megvan a délszlávok között a vélt vagy óhajtott függetlenség, a régi törzsi-táji különbségek rögtön felélednek s a délszlávok évezredes történelmi szeparatizmusa újra érvényesül, ahogy az idegen nyomás elvonult fejük felől. A szerb népnek szinte legősibb ága, a középkori szerb tradíciók fenntartója, Montenegró kicsiny fejedelemsége volt; egészen 1918-ig ez a fejedelemség, bár erélyes szerb-szláv politikát folytatott, sohasem akart tudni a szerb állammal való egyesülésről; olyan erős volt táji és törzsi szeparatizmusa, mely 1941 hatásaira és olasz ösztönzésekre újra feléledt. A horvát nacionalizmus sem jár többé az illír-mozgalom útján. Gáj Lajos illír-mozgalma a horvát helyesírást a cseh példára reformálta és a horvát irodalmi nyelvet a szerbhez hozta közelebb, azokat a dalmáciai dialektusokat vévén alapul — mert hiszen a dalmata-horvát tájnyelv a szerb-tájnyelvel igen közeli rokon, csak a latin-katolikus kultúrhatás ad neki külön színt, — melyek leginkább munkálhatták a szerb-horvát közeledést. A szerb-horvátinak nevezett irodalmi nyelv már megszületésekor ellenhatást keltett maguk közt a szerbek között; a szerb irodalom és nyelv nagy reformátora, Karadzics St. Vük ellensége volt s végig kitarott a külön szerb jelleg mellett. A délszláv gondolatot a szerbek és horvátok másként értelmezték. A szerbek nagyszerb államot akartak már a 70-es évektől; Szerbia legnagyobb sérelme volt, hogy nem egyesülhetett a Monarchia által okkupált Boszniával. A horvátok viszont maguk akarták a szerbek feje fölött, saját vezetésük alatt megvalósítani a délszláv gondolatot. Strossmayer püspök a szerbek unitálásán dolgozott s miközben Bécs és Budapest felé nagy délszlávnak tetszett, nagyhorvát terveit ellenszenv kísérte munkáját a szerbek között, akik mindig ellene voltak a horvát vezetésnek. A horvát jogpárt 1878-tól 1918-ig Horvátországnak igényelte Bosznia-Hercegovinát, mint régi külön horvát történelmi-népi területet, viszont a szerbek a maguk relatív többségére hivatkoztak s szerbnek tartották a két tartományt. így lehetne folytatnunk az államra és nemzetre vonatkozó belső délszláv problémák felsorolását.

A mai horvát nemzeti gondolkozás azt tartja, hogy az 1840-es évek illírizmusa feláldozta a horvát nemzeti egyéniségét e szerbek javára. S bár a horvát nemzeti irodalom megtartotta Gáj Lajos és Stanko Vráz szerb-horvát irodalmi nyelvét — nem utolsósorban azért is, mert ennek segítségével jobban közeledhetett Bosznia és Dalmácia népe felé, — a külön horvát politikai gondolat egészen másként fejlődött, mint a szerb. Ha 1848-ban végleg el is szakadtak a régi magyar-horvát rendi kötelékek, a horvát nemzeti egyéniség annál élesebben kidomborodott. Úgy hogy ez az erős nemzeti egyéniség képesnek hitte magát, hogy az 1900-as évekből, Ferenc Ferdinánd korszakában a horvát vezetés alatt álló nyugati délszláv-katolikus államblokk követelményét mint a Monarchia óhajtott harmadik tagállamát szerepeltesse. Ugyancsak ezek a trialisztikus-nagyhorvát tervek hatottak közre akkor, mikor 1914 után Szerbia megszállásakor bizonyos osztrák-horvát katonai körök — melyekben a ma szereplő Kvatemik tábornoknak is érdekes szerepe volt — azzal a gondolattal lépjenek fel, hogy Szerbia horvát uralom alatt annektáltassék s ilyen módon lépjen be a Monarchia kötelékébe, vagyis a horvát-délszláv gondolat kiterjessze uralmát a szerbek fölé s az egész délszláv terv a Habsburgok jogára alatt valósíttassék meg. 1918 után ennek ellenkezője történt. De a trialisztikus-nagyhorvát tervek emléke tovább él; nyomaik ott vannak a mai horvát államalakulás jelenségeiben.

Ä külön horvát történelmi, kulturális, politikai fejlődés is azt igazolja, hogy a Balkánon nem a nyelv az egyedüli döntő tényezője az államalkotásnak. Sokkal inkább politikai tényező itt a tradíció. A balkáni néprajz nagy tudósa, a prágai német egyetem tanára, legutóbb a belgrádi német Balkán-Intézet vezetője, Gerhard Gesemann, nem ok nélkül hangoztatja a hagyomány óriási fontosságát a Balkán népei között. A hagyomány, a történelmi-népi örökség óriási lelőhelye, konzerválója a Balkán ma is, az industrializált, hagyományait vesztett Európa peremén. Itt a régi törzsi és történelmi emlékek tovább élnek, mint egybűtt. A latin s a bizánci kutúrkör éppen olyan élesen elválasztja a népeket egymástól, mint a vallás és főképp a külön-külön történelmi nevelés. A történelmi hagyomány külön ereje nyilatkozott a horvát függetlenségi és szeparatista törekvésekben is, melyeknek 1941 tavaszának jelenségei annyira kedveztek.

Gogolák Lajos dr.

A HORVÁTORSZÁGI MAGYAR SZÓRVÁNYOK HELYZETE.

A horvátországi magyar szórványok történelmi küldetését — a magyar és horvát nép közötti összekötő szerepét — hivatottak teljesíteni azon a földön, melyet mintegy második — de vitán felül jogos -- honfoglalással vettek birtokukba. Helyzetük vizsgálatánál a sok változáson átment Horvát-Szlavonországnak a dualizmus korabeli területét tekintjük, szorosabban azonban csak az ú. n. „ősi magyar megyék“, Pozsega, Szerem és Verőce magyarságával foglalkozunk. E megyéket 1465-ben jórészt magyarok lakták, de a török megszállás alatt a régi lakosság teljesen kipusztult, a községek közül alig egy-kettőnek maradt meg a magyar neve. Ilyen elszlávosodott nevű és nyelvű helységek: Monosló—Moslavina, Újlak—Ilok, Erdővég—Érd évik, Kamonc—Kamenic, Károm—Karlovic, Belcsény—Beocin, Erdőd—Erdut, Nekse—Nasic, Dombro—Dubrava, Gerzence—Garesnica, Berkeszó—Berkasovo, Maradék—Maradik, Andrásfalva—Andriasevec, Apáti—Opatovac, stb. Az 1697. összeírásnál a régi magyar helyek sokszor csak mint „pagus desertus“ vannak elkönyvelve és a csekély protestáns magyar lakosság mellett egyre nőtt a görög-keleti szerbek száma.

A legrégebb magyar telepek a Vuka folyó mentén találhatók Szerem és Verőce megye határmegyéjén. A folyó ugyanis szabályozása előtt a Palacsza mocsártól volt körülveve és ennek nádasaiban talált menedéket a mohi csata után a tatárok elől menekülő magyarság és e telepések alapították Kórogy, Szent László, Haraszt, Tárd (Tordinci) és Anthin (Ant) falvakat. Az utóbbi kettő névleg és nyelvileg is részben elszlávosodott, míg a többi földrajzi helyzeténél fogva, az idegen befolyástól ment maradt, mivel a szlávokkal alig érintkeztek. Ennek eredményeként nyelvük is egészen sajátos irányban fejlődött, megőrizve az általunk már csak a kódexekből ismert régi szóképzéseket és kifejezéseket. Külön szívolok Kórogyról, melynek első neve Kuelges (Kölgyes), a mai elnevezését viszont nem a tőle nem messze fekvő Koroghvártól vette, hanem a Kórogyi család révén jutott hozzá. Szent László (Laslovo) az Apor család birtokában volt, míg Tárd egykori tiszta magyar lakossága teljesen elszlávosodott, a nép azonban hű maradt hitéhez és itt található a világ egyedüli horvát református ekléziája. Lakói az 1910-es népszámlálási adatok szerint: 159 magyar, 902 horvát és 285 német, míg 770 katolikus mellett 577 református vallású akadt. A magyarság letelepedése nagyobb méreteket a határőrvidék felosztása után ölt. A grancsárok t. i. nem kedvelvén az agrár életmódot, a kielégítésül kapott földet potom pénzen elvesztegették s mivel óriási volt a kínálat, egy hold föld 15—20. legfeljebb 50 forintba került, mire az anyaországi törpebirtokosok, a somogyi, bácskai és ba-

ranyai magyar gazdák eladták otthoni 2—3 holdjukat és itt az idegenben 20—30 holdas kisbirtokosok lettek. Gyakran az egész falu kitelepedett ilymódon, eleinte még a határhoz közel, később mindig beljebb, egészen a Száváig. A bácskaiak inkább a Szerém ségben, a dunántúliak pedig Belovár, Pozsega és Verőce földjén kerestek új hajlékot. A letelepedés 4 főirányban és több főrajban történt Szerém, Verőce, Pozsega és Belovár vármegyék felé. Nehéz körülmények közé jutott itt a magyarság, sorsa ettől kezdve jóformán állandóan a küzdés és szenvedés lett.

Nemzeti öntudatának ébrentartása és a szláv asszimilációtól való megmentése érdekében hatalmas munkát végzett 1904—1918 között a Julián-egyesület. Az adott célt kulturális és gazdasági eszközökkel kívánták elérni és hogy ennek jelentőségét könnyebben áttekinthessük, három csoportra oszthatjuk e szórványokat.

1. A somogymezei magyarság közvetlen nyúlványa Verőce vármegye nyugati és Belovár-Kőrös vármegye keleti részén, mely dél felé ugyan elvékonyodik, de azért lenyúlik Pozsegába, sőt egyes csoportok Sziszek fölé érnek. A telepek nem alkotnak szorosán összefüggő tömböt, mégis elég sűrűn fekszenek egymás mellett. 2. Az Eszék alatt elterülő magyar nyelvsziget alkotja e csoportot és magában foglalja a már említett Vuka-menti tiszta magyar falvakat is. 3. E csoportba a szerémmegyei népes magyar szórványokat foglalhatjuk. Az itt élő magyar gyermekek és felnőttek kulturális megmentése érdekében végzett munka sikerét legszebben a számok mutatják. 1914-ben már 75 Julián-iskolában folyt magyarnyelvű tanítás 144 tanerővel, akik közel 8.000 növendéket oktattak. Nagy gondot fordított az Egyesület a felnőttek iskolán kívüli népművelésére is, írástudatlanok számára esti tanfolyamokat rendezett, valamint évenként kinyomatta az 1912-ben már 27.000 példányban szétosztásra került Julián-naptárakat, amelyek kivált a mezőgazdasággal foglalkozó népréteg számára tartalmaztak hasznos tudnivalókat. Ezenkívül, ahol csak lehetett, könyvtárakat létesített és biztosította a falusi magyarságnak olvasnivalóval való ellátását. Alkalmazottai gyermekei részére külön iskolát szervezett helyenkint az Államvasutak vezetősége is. Más helyeken, ahol a magyar elem nagyobb számban található, a nép a szülőföld és anyanyelv szeretetétől ösztönözve, a maga erejéből állított gyermekei számára iskolát, így Lacházán, Opatovácon, Cabunán, stb. A protestáns lakosságú falvakban pedig (Nikince, Haraszt, Szent László, Kórogy, stb.) az eklézsia lelkészei és tanítói részesítették a gyermekeket magyar oktatásban. Mind ez azonban korántsem volt elegendő, mert míg a század elején az anyaországban minden .1627 horvatra jutott egy nemzetiségi iskola, addig a horvátországi magyarságnál 3757: 1 volt az arány. De úgy látszott mégis, hogy a régi viszonyok újulnak meg ismét, a magyar elfoglalta a helyét a Dráva—Száva közén, ahol mint a kereszténység védőbástyája, hullatta vérért a horvátokkal a török elleni harcokban.

Jött azonban a világháború, melynek tragikus befejeztével gyűlölködő, elvakult és tudatlan elleneink darabokra tépték a magyar birodalmat. A horvátországi magyarság kisebbségi helyzetbe került, melynek helyzetét az akkori S. H. S. állam által aláírt kisebbségi szerződések biztosították volna, de a hatalom urai már az aláírás percében el voltak tökélve, hogy az egyezménynek egyetlen szavát sem fogják megtartani.

A szórványok eloszlása a három utolsó népszámlálás szerint az 1914-es megyebeosztás alapján a következő (ö = összesen, m = ebből magyar):

		1910	1921	1931
1. Belovár-Kőrös vm.	ö.	332.592	330.994	362.768
	m.	14.224	10.625	10.145
2. Lika-Krbava vm.	ö.	204.710	199.539	187.873
	m.	22	29	83
3. Modrus-Fiume vm.	ö.	231.654	220.865	229.271
	m.	399	164	131
4. Pozsega vm.	ö.	265.272	260.089	288.140
	m.	16.462	9.305	8.249
5. Szerém vm.	ö.	397.103	389.098	412.877
	m.	27.523	19.829	19.749
6. Varasd vm.	ö.	293.612	291.168	304.812
	m.	624	181	135
7. Verőce vm.	ö.	241.042	242.597	283.803
	m.	33.927	25.349	21.120
8. Zágráb vm.	ö.	515.014	504.694	555.788
	m.	2.040	644	784
9. Eszék thjv.	ö.	31.388	34.485	40.337
	m.	3.729	2.106	2.839
10. Varasd thjv.	ö.	13.398	13.647	14.612
	m.	471	133	124
11. Zágráb thjv.	ö.	79.038	108.674	185.581
	m.	4.028	1.206	2.210
12. Zimony thjv.	ö.	17.131	18.528	28.076
	m.	1.999	45	772
Együtt	ö.	2.621.954	2.614.378	2.893.938
	m.	105.948	70.022	66.341

Lélekszám szempontjából a legerősebb a magyarság, az utolsó adatokat véve alapul, Verőce megyében, majd sorrendben Szeréin, Belovár-Kőrös és Pozsega következik. A magyarság 1910. évi 4.1 százalékos arányszáma 1931-ben lecsökkent 2.3 százalékra. 1921-ben Horvát-Szlavonországra vonatkozólag a délszláv népszámlálás 70.555 magyart mutat ki, az eltérés onnét adódik, hogy ők a Muraközét is ide számították. Ugyanezen a területen (Horvát-Szlavonország és a Muraköze) az 1910. évi magyar népszámlálás 112.001 magyar anyanyelvűt talált.

A magyarság számának nagymérvű megfogyását, ami sok esetben nagyon valószínűtlenül hangzik, érthetővé teszi az a körülmény, hogy nem a családfő, hanem a számlálóbiztos bemondása szerint töltötték ki az összeírási lapokat. Ha a szülők egyike a délszlávok valamelyik ágához tartozott, az egész családot szlávnak jegyezték be, még ha nem is beszéltek az illető nyelvet. Némileg talán magyarázható az apadás a világháborút követő visszavándorlásokkal, ami főleg köztisztviselőkre, vasutasokra vonatkozik. 30—35 százalékra azonban ez a szám semmiesetre sem rúg. Sőt: a visszavándorlások befejeztével 1921-ben kimutatott 70.022 főnyi magyarságnak a természetes szaporodás alapján, 1931-re jelentősen gyarapodnia kellett volna, holott a hivatalos kimutatás szerint 1921—1931 között a magyarság lélekszama közel 4.000 fővel fogyott.

A magyarság gazdasági téren fontos szerepet nem játszott, de meglévő erejét, melyhez agrár foglalkozásuk szolgált alapul, a szerb földreform a végsőkig igyekezett kiszípolozni. A szerbek a délmagyarországi és Dráva—Száva közti részeken a háborúban résztvevő valamennyi dobrovoljacnak 5 hektár földet jutattak. Horvátországban a magyar nemzetiségű jugoszláv állampolgárok birtokaiból kisajátítottak tizenegyet. Magyarok és németek a földosztásban nem részesültek, mert őket 1922-ig „kéttes“ állampolgárokként kezelték. Setyerov bevallása szerint elsősorban nacionális és csak másodsorban szociális szempontok figyelembevételével végezték a földreformot, amit a tények is hűen bizonyítanak.

A művelődési helyzet vizsgálatánál kiinduló pontul Zágrábot választjuk. A Horvátbánsági Magyar Közművelődési Közösség mellett, melyről utóbb szólunk, a Zágrábi Magyar Egyetemi Hallgatók Kultúregyesülete volt itt 1932—1940 között a legszámbottevőbb tényező, persze szervezeténél fogva meghatározott körre szorítva működését. 1932 előtt a Horvátországban élő magyarság egyáltalában nem szervezkedhetett kulturális téren. A délszláv kormány 1920-ban államosította a magyar iskolákat és ennek a Julián-egyesület 75 iskolája is áldozatul esett. Ettől kezdve a legalább 87.000 főre becsült magyarságnak nem volt egyetlenegy, legalább névlegesen magyar tannyelvű elemi iskolai tagozata sem. A cél az „integrális nemzeti egység“ volt és ennek megvalósítása érdekében a magyar nemzetiségű kisebbséget erkölcsi és anyagi végromlásba akarták dönteni. Az egyetemi hallgatók kultur munkája mellett Zágrábban magyar Olvasókör is volt, többfelé pedig Közművelődési Egyesületek alakultak.

Térjünk most vissza a Vuka-menti magyar települések vizsgálatára. Az 1800-as évek elején Szarvas Gábor és Balassa József tanulmányozta nyelvüket. Kifejezéseik sok esetben az irodalomtörténeti halotti beszédhez hasonlítanak. Az o betűt nem nagyon ismerik, helyette többnyire au-t mondanak. Nyelvjárásuk egészen sajátos irányban fejlődött, a szláv hatás nem túlnyomó, de azért

sajnos, érezteti befolyását. „Oda voltam a nagy blatában (sárban), eltörött a tocakom (talyigám), jedva tri dana (mintegy három napja)“. Ma is őriznek a régi „öregektől“ átvett, apáról fiúra szálló történeteket. Eredeti kiejtés szerint bemutatjuk az egyiket: „Éccor nyárameletkor meg (megint) csak ejttek aom a törökök. De egyöm a harasziak eszre vették, hugv jönnek, oszta mind kimemtek a földekre belé a vízbe (t. i. a Vuka mocsarainak vizébe), de úgy egyöm hugy még a feje búbja se laócott egynek se. Oszta naócsévön (nádcsovön) szedték a levegőt. Jöttek a törökök, de maó csak a puszta haószakat tanaóлтаók. E mentek úgy’ ahucson jöttek.“ — Megmaradtak nyelvükben a régi magyar beszédben kedvelt kicsinyítőképzők, akárcsak a csángóknál. Pl.: *csa—cse*; „A csikocsa nyerítőz“, „Jó időcse van“; *ó, ő* mint kicsinyítőképző: „egy kutvó ölt a kereszt’úton“; *ika—ike*, „van ott mindöfélike“; a határozószókat is kicsinyítőképzővel látják el: „ejttem ere lassikaóban, ot lakik erépcsebb (errébb)“. Nagyszámban használnak a mai magyar nyelvből már kiveszett szavakat, így megcsókol helyett „megapol“, zuhan helyett ma is ily értelemben a „zörren“ szót, tűz helyett pedig a „szén“ kifejezést kedvelik. Állandóan előfordul beszédükben az „egyöm“ szócska, használata szerintük a megszokás eredménye, mivel értelmes je lentését ők maguk sem ismerik. Igen figyelemreméltó a népdalköltészetük is. Dalaik szerelmi, betyár- és pásztornóták. íme Barna Pétör balladájának egy töredéke:

„Mikor Barna Pétör a lovaót nyargalta,
 Romani szép laónya taóvorru siratta.
 Zöldellik az erdő, viraógzik a mező,
 Ugye draóga kincsom, múlik az esztendő?
 Zöld erdő zugaósa, vadgalamb szolaósa,
 Szegém Barna Pétör szaója mosoigaósa.
 Naólung a holtakra haórmát harangoznak,
 De Barna Pétörre egyyecse kongatnak.
 Megindult a böggő tennap élőt kettő,
 Volt neköm szeretóm naty Korógyba kettő.
 Mind a kettő szév vót, mint az ólai vessző,
 Csókja oi édös volt, mint a majorszóló.“

A szórvány-helyzet, a sajátnyelvű fajtól való teljes elzárkózás, de azért az idegen tengerben is a beolvasztás ellen a sokszoros túlerővel vívott szívós küzdelem eredményeként maradt fenn e szórványok ajkán az anyaországban a fejlődés folytán már feledésbe ment régi magyar nyelv. Hogy ennek az „elfelejtett“ magyar népszízetnek a teljes feledéstől való megmentése, felkutatása és megismerése komoly kötelesség, azt ezek a mármár veszni induló kincsek is bizonyítják.

A felekezeti statisztikák alapján népmozgalmi adatokhoz is

juthatunk. Az 1922-es adatok szerint Horvátországban 39 református magyar egyház volt, 36.040 hívővel. A református családok száma 11.206, azaz a népesség hattized része él házasságban (36.000-ből 22.000), ami nagyjából megfelel az anyaországi átlagnak. A tankötelesek száma ugyanezen kimutatás szerint 3.478 és 1.036 születéssel szemben 872 haláleset fordult elő, vagyis a természetes szaporodás 4.5 ezrelékes aránya nem éri el az anyaországi átlagot, ugyanekkor azonban ne felejtjük el, hogy ez csak a református felekezetre vonatkozik, az összmagyarság természetes szaporodása valószínűleg kedvezőbb.

A népeket gúzsbakötni törekvő párizskörnyéki békeparancsokra 1939-ben Európában megindul a fegyveres ellenhatás. Kétségtelen volt, hogy a belsőleg ingatag Jugoszlávia sem zárkózhatott el bizonyos kívánságok teljesítése elől és így jött létre 1939 aug. 26-án a szerb-horvát megegyezés, melynek fontos kihatásai voltak a horvátországi, ekkor a Horvát Bánságba került magyar szórványok helyzetére. A horvátság, amint ismét némi önállósághoz jutott, nem feledkezett meg a közte élő, vele jóban-rosszban a közös elnyomó ellen küzdő szórvány-magyarságról. A horvát bán 1940 áprilisában jóváhagyta a Horvátbánsági Magyar Közösség célja a horvátbánsági magyar kisebbség szellemi, esztétikai, erkölcsi és társadalmi kultúrájának ápolása és nemesítése, valamint anyagi és szociális helyzetének javítására való törekvés. A Közösség a kisebbségi magyar ifjúságot vallás-erkölcsi szellemenben neveli, tudatosítva benne az állam és a horvát nemzet iránti kötelességeit. Ennek érdekében ápolja a magyar nyelvet, a magyar hagyományokat és a népviseletet. A népművelést könyvek és folyóiratok kiadásával, filmek forgalombahozásával, könyvtárak, olvasóköri létesítésével, zenei és műkedvelői előadások rendezésével mozdítja elő. Megszervezi a magán- és önszegélyt, a földműves népréteg szakműveltségének emelésére pedig tanfolyamokon ismerteti előtűk az időszerű kérdéseket. Az ifjúság részére inas- és diákotthonokat létesít, ösztöndíjakat, segélyeket folyósít, valamint testnevelési egyesületeket alapít és igazgat. A 4. §. hangsúlyozza, hogy a szövetség politikával nem foglalkozik és munkakörén belül mindennemű politikai ténykedés tilos. Működéséhez anyagi alapot a tagdíjak, adományok és előadások jövedelmei nyújtanak. Tag lehet korra és nemre való tekintet nélkül minden magyar nemzetiségű délszláv állampolgár, aki a Horvát Bánság területén lakik. A 32. §. a fiókegyesületekről intézkedik. Ha valamely helységben a Szövetségnek legalább 20 tagja lakik, ezek fiókegyesületet alakíthatnak, melyek központi irányítás alatt állnak. A munka azonnal megindult és szép sikerrel folyt a délszláv állam összeomlásáig. A zágrábi központi szervezkedés mellett főcél volt a fiókegyesületek létesítése, valamint a magyar tannyelvű elemi iskolai tagozatoknak elég eredményes

szorgalmazása. 1940 nyarán felhívást intéztek a helyi szervezetekhez a magyar tankötelesek összeírására. Ha ugyanis — mondja a horvát bán idevonatkozó rendelete — valamely helységben 30, de legalább 25 kisebbségi tanköteles van, kérhetik a párhuzamos népiskolai tagozat felállítását az anyanyelven történő oktatás céljából. Törölte e báni rendelet a széltében-hosszában divott névelemzéseket, utalván arra, hogy mindenki olyan nemzetiségű, amilyenek vallja magát. Időrendben a Közösség nevezetes eseményei voltak: Júliusban fiókegyesület alakult Beocinban, Jamaricán, augusztusban Alsó-Miholjácon. Szeptemberben folyt le a Közösség első reprezentatív közgyűlése, ahol Molnár Sándort választották elnökké, alelnök Dudás Tibor lett. A kulturumunka sikeres megindulásához minél több könyvtárat kívántak szervezni és ezért felhívást intéztek a magyar társadalomhoz, hogy adakozzék a nemes célra. További fiókok a következő helyen létesültek: Eszék, Gyakov. Szelei, Grubisnolie. Grabovac. Fedenik, Vei. Szredáste, Haraszti, Szent László és Kórogy. Február 9-én a zágrábi magyar egyetemi hallgatók, mivel korábbi szép múltra visszatekintő egyesületüket a horvát bán feloszlatta, új egyesületet alakítottak, amelynek elnökül Dávav Lajos orvostanhallgatót választották. A Közösség központjában, Zágrábban, műkedvelő társaság, ének- és zenekar, valamint sakk- és turistaszakosztály alakult. A szervezkedést a zágrábi A NÉP így jellemzi: Évek munkája hetek alatt -----

Mindez ma már a múlté. 1941 április 9-én a horvát nemzet kikiáltotta függetlenségét, amelyet Magyarország azonnal elismert és ezzel a szórvány-magyarság is egészen új körülmények közé jutott. Bizton számítunk arra, hogy a Közművelődési Közösség megkezdett munkája szélesebb alapokon tovább fog folyni és a sokat szenvedett magyarságra a horvát államban szebb napok fognak virradni.

Karl János.

A DÉLVIDÉK ANYANYELVI ÉS VALLÁSI VISZONYAI.

A közelmúltban megszűnt Jugoszláviát sokféle nép alkotta. Míg a Balkán-háborúk előtti nemzeti Szerbia 48.303 km² területén a népesség 93.5%-a volt az államalkotó szerb, addig a világháború után Szerbiának — a későbbi Jugoszláviának — ítelt 248.665 km² területen 1931-ben az összlakosságnak csak 47.7%-a volt szerb anyanyelvű és 48.7%-a görög keleti államvallású.

Égész Jugoszlávia népességének anyanyelve az 1931. évi jugoszláv népszámlálás szerint a következő megoszlást mutatta:

KISEBBSÉGVÉDELEM

Anyanyelv	Absz. szám	%
Szerb	6,646.529	47.7
Horvát	3,239.262	23.3
Szlovén	1,221.996	8.8
Albán	759.282	5.6
Német	495.509	3.6
Macedón	478.640	3.4
Magyar	465.800	3.3
Török-tatár	165.062	1.1
Román	134.514	1.0
Zsidó (jiddis)	44.996	0.3
Bolgár	6.173	0.0

A hivatalos jugoszláv népszámlálás szerint is a nemzeti kisebbségek — mert, hogy a horvátok és szlovének is azok voltak, azt a jelenlegi események eléggé bizonyítják — az össznépeségnek 52.3%-át képezték. Ha figyelembe vesszük a népszámlálás tendenciózus szerbesítő beállítottságát, akkor túlzás nélkül 60%-ra tehetjük a kisebbségek együttes arányszámát. Ezek a Jugoszláviát alkotó különféle népek sohasem tudtak és nem is akartak a „jugoszláv“ szó mögött rejlő szerb hegemonia jármába betörni s így az egykori jugoszláviai kisebbségek — nem utolsó sorban a magyarság is — a maguk életlehetőségéért, mondhatni, keményebb harcot folytattak, mint bármely más utódállam nemzeti kisebbsége.

A tulaj donképeni Magyarország testéből a trianoni gyászbékében a szerbek számára 20.551 km² területet hasítottak ki, amely területrészenként így tevődött össze:

I. Nyugatmagyarországi rész (Vas és Zala vm)	1.669 km ²
II. Baranyai háromszög	1.173 km ²
III. Duna-Tisza köze (Bács- Bodrog és Csongrád vm.)	8.151 km ²
IV. Bánát (Torontál, Temes és Krassó-Szörény vm.)	9.558 km ²
Magyarországtól elcsatolva	20.551 km ²

Az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint ezen a területen 1,512.464 lélek élt. A relativ többséget a magyar anyanyelvűek képezték (29.7%), majd ezután következtek a szerbek (25.2%), németek (20.1%), horvátok (6.1%), románok (5.0%), szlovákok (3.1%), rutének (0.7%) és egyéb anyanyelvűek (10.1%). A területrészenkénti anyanyelvi megoszlást a tábla mutatja.

		1910	1921	1931
1. Belovár-Kőrös vm.	ö.	332.592	330.994	362.768
	m.	14.224	10.625	10.145
2. Lika-Krbava vm.	ö.	204.710	199.539	187.873
	m.	22	29	53
3. Modrus-Fiume vm.	ö.	231.654	220.865	229.271
	m.	399	164	131
4. Pozsega vm.	ö.	265.272	260.089	288.140
	m.	16.462	9.305	8.249
5. Szerém vm.	ö.	397.103	389.098	412.877
	m.	27.523	19.829	19.749
6. Varasd vm.	ö.	293.612	291.168	304.812
	m.	624	181	135
7. Verőce vm.	ö.	241.042	242.597	283.803
	m.	33.927	25.349	21.120
8. Zágráb vm.	ö.	515.014	504.694	555.788
	m.	2.040	644	784
9. Eszék thjv.	ö.	31.388	34.485	40.337
	m.	3.729	2.106	2.839
10. Varasd thjv.	ö.	13.398	13.647	14.612
	m.	471	133	124
11. Zágráb thjv.	ö.	79.038	108.674	185.581
	m.	4.028	1.206	2.210
12. Zimony thjv.	ö.	17.131	18.528	28.076
	m.	1.999	45	772
Együtt	ö.	2.621.954	2.614.378	2.893.938
	m.	105.948	70.022	66.341

A magyar anyaországból jugoszláv impérium alá került egész területen a szlávok száma együttevén is alig haladta meg az össznépesség egyharmadát. Nyelvileg legtisztább a nyugatmagyarországi rész, ahol a Muraköz lakossága 91.7%-ban horvát, a Muramelléké 63.5%-ban vend.⁸⁾ A magyarság arányszáma a Duna-Tisza között a legnagyobb, a szerbeké a Bánátban.

A népesség 1910. évi vallási megoszlásáról a következő tábla nyújt képet:

Vallás	Vallás 1910-ben.					
	Nyugatmagyarország	Baranyai háromszög	Duna-Tisza köze	Torontál vm.	Temes és Krassó-Szörény vm.	Összesen
	A b s z o l ú t s z á m b a n					
Róm. kat	155.975	35.780	436.027	169.217	43.501	840.500
Gör. kat.	28	43	11.629	1.099	384	13.183
Református	1.114	6.602	29.123	10.977	1.150	48.966
Evangelikus	24.562	1.008	69.799	24.251	3.331	122.951
Gör. kel.	41	6.488	144.886	226.504	81.609	459.528
Unitárius	7	3	63	62	19	154
Izraelita	2.069	564	15.010	4.781	1.143	23.567
Egyéb	—	309	1.738	1.137	431	3.615
Összesen	183.796	50.797	708.275	438.028	131.568	1.512.464

1) Községi részletezés szerint összeállítva.

2) Vendégek és cigányok.

3) Sokácok és cigányok.

4) Bunyevácok, sokácok, olaszok és cigányok.

5) Bolgárok, csehek, spanyolok és cigányok.

6) Csehek, krassovánok, bolgárok, lengyelek, spanyolok, olaszok és cigányok.

7) Ebből 66.880 vend, 67.444 bunyevác és 168 olasz.

8) V. ö.: *Buday László: A megcsonkított Magyarország.* Budapest, 1921. 23. old.

S z á z a l é k b a n

Róm. kat.	84.9	70.4	61.6	38.6	33.1	55.6
Görög. kat.	0.0	0.1	1.6	0.3	0.3	0.9
Református	0.6	13.0	4.1	2.5	0.9	3.2
Evangélikus	13.4	2.0	9.9	5.5	2.5	8.1
Gör. kel.	0.0	12.8	20.5	51.7	62.0	30.4
Unitárius	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Izraelita	1.1	1.1	2.1	1.1	0.9	1.6
Egyéb	—	0.6	0.2	0.3	0.3	0.2

A római katolikus vallásúak csaknem kizárólag magyarok, németek, horvátok, vendek, bunyevácok, sokácok és szlovákok. A reformátusoknak több mint kétharmada magyar, a többi német és kis számban horvát. Az evangélikusok németek, szlovákok vendek és magyarok. A görög katolikusok legnagyobb tömege rutén, csekély számban szlovák. A görög keletiek majdnem kivétel nélkül szerbek és románok. Az unitáriusok magyar anyanyelvűek. Végül az izraeliták 1910-ben főleg magyar és német anyanyelvűeknek vallották magukat.

A Szerb-Horvát-Szlovén állam első népszámlálását 1921-ben tartották. A Magyarországtól elcsatolt területen élő népesség anyanyelvi megoszlását alanti összeállításban ismertetjük.

Anyanyelv 1921-ben.

Anyanyelv	Nyugatma- gyarország	Baranyai háromszög	Duna-Tisza köze	Torontál vm.	Temes és Krassó-Szö- rény vm.	Ossze- sen
	A b s z o l ú t s z á m b a n					
Magyar	16.235	16.576	263.720	92.413	9.361	398.305
Német	2.391	16.262	173.575	103.576	34.760	330.564
Román	58	481	1.241	47.476	24.901	74.157
Horvát és szerb ⁹⁾	94.764	15.637	256.536	186.460	55.491	608.888
Szlovén ¹⁰⁾	75.064	134	5.615	1.840	360	83.013
Egyéb szláv ¹¹⁾	138	223	45.682	18.772	3.209	68.024
Olasz	—	49	134	72	30	298
Egyéb ¹²⁾	662	93	1.951	2.847	972	6.525
Osszesen	189.361	49.419	748.454	453.456	129.084	1,569.774

S z á z a l é k b a n

Magyar	8.6	33.2	35.2	20.5	7.3	25.4
Német	1.3	32.9	23.2	22.8	26.9	21.1
Román	0.0	1.0	0.2	10.5	19.3	4.7
Horvát és szerb	50.0	31.6	34.3	41.1	43.0	38.8
Szlovén	39.6	0.3	0.7	0.4	0.3	5.3
Egyéb szláv	0.1	0.5	6.1	4.1	2.5	4.3
Olasz	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Egyéb	0.4	0.2	0.3	0.6	0.7	0.4

⁹⁾ Bunyeváccal és sokáccal együtt.

¹⁰⁾ Vend.

¹¹⁾ Szlovák, rutén, bolgár, cseh és lengyel.

¹²⁾ Főleg cigányok, krassovánok és spanyolok.

A szerbek és horvátok együttes kimutatásából első pillanatra szembeütnek a jugoszláv adatok tendenciózus beállítása. Ez egyébként megnyilvánul abból is, hogy a bunyevácokat és sokácokat is a szerbekkel és horvátokkal együtt mutatták ki, míg a szlovákokat és ruténeket az „egyéb szláv“ rovatba vették. Mondani sem kell, hogy a magyarságnak 1910-től 1921-ig bekövetkezett 11.4%-os fogyása javarészt a szerb statisztika mesterkedéseinek következménye. Azonban minden mesterkedés ellenére, ha a szerbek és horvátok arányszámából leszámítjuk a horvátok, bunyevácok és sokácok arányszámát, a szerbek gyenge relativ többsége alig haladja meg a magyarság számát.

A Magyarországtól elcsatolt egész területen egy évtized alatt a népesség 3.8%-kal növekedett az 1910. évi magyar népszámlálás adataihoz viszonyítva. A szaporodás üteme a Duna-Tisza közén volt a legerősebb (5.7%), míg pl. a baranyai háromszögben 2.7%-os, Temes és Krassó-Szörény vármegyék jugoszláv megszállás alá került részein pedig 1.9%-os fogyás észlelhető. A Duna-Tisza közének erősebb szaporulata részben csak látszólagos, mert 1921-ben a később szerb uralom alól felszabadult és Kelebia, Tompa, valamint Felsőcsikéira néven Magyarországhoz visszakerült három szabadkai külterület 1921-ben még szerb megszállás alatt volt. Ugyanez a helyzet állt fenn Horgos községnél is, amelynek lélekszámahoz a szerbek hozzászámították az 1921-ben még szerb megszállás alatt állt délszegedi tanyákat.¹³⁾

Mint már láttuk az 1910. évi magyar népszámlálás felekezeti adatainak vizsgálatánál, a vallás sok esetben fényt vet az anyanyelvre is. Tegyük most vizsgálat tárgyává az 1921. évi jugoszláv népszámlálásnak a tárgyalat területre vonatkozó vallási adatait.

<i>Vallás 1921-ben.</i>						
Vallás	Nyugatmagyarország	Baranyai háromszög	Duna-Tisza köze	Torontál vm.	Temes és Krassó-Szörény vm.	Összesen
A b s z o l ú t s z á m b a n						
Róm. kat.	160.921	35.144	460.844	181.423	42.805	881.227
Gör. kat.	38	56	12.359	777	977	14.207
Protestáns ¹⁴⁾	25.228	6.600	93.438	29.899	3.949	159.114
Gör. kel.	1.574	6.802	159.713	229.621	79.349	477.059
Izraelita	1.378	367	13.788	3.836	786	20.155
Egyéb	222	450	8.312	7.900	1.128	18.012
Összesen	189.361	49.419	748.454	453.456	129.084	1.569.774
S z á z a l é k b a n						
Róm. kat.	85.0	71.1	61.6	40.0	33.2	56.2
Gör. kat.	0.0	0.1	1.7	0.2	0.8	0.9
Protestáns	13.3	13.4	12.5	6.6	3.1	10.1
Gör. kel.	0.8	13.8	21.3	50.6	61.5	30.4
Izraelita	0.7	0.7	1.8	0.8	0.6	1.3
Egyéb	0.2	0.9	1.1	1.8	0.8	1.1

Ez a tábla érdekes megfigyelésekre nyújt módot. Mint már az 1910. évi népszámlálás vallási megoszlásának vizsgálatánál említettük, a Magyarországtól Jugoszláviához csatolt területen élő görög keletiek szinte kivétel nélkül szerbek és románok (csak 2.5—3 ezer bolgár még görög keleti). Fenti összeállítás szerint arányszámuk 1921-ben ugyanaz volt, mint 1910-ben. Ha a görög keletiek számából levonjuk a románság számát, akkor a szerbek arányszáma 25.7% lesz, vagyis csupán 0.5%-kal több, mint 1910-ben volt. A szerb statisztika fogása a protestáns felekezeti népesség együttes kimutatása is, hogy ne lehessen következtetni a magyar protestánsok számára, tekintettel arra, hogy különösen az evangélikusok között sok nem magyarajkú is van.

Jugoszláviában a második és egyben utolsó népszámlálást 1931-ben tartották. Jóllehet azóta tíz esztendő telt el, a jugoszláv kormányzat mindezideig nem közölte — nyilván „technikai okból” — a népesség községenkénti anyanyelvi megoszlását. Egy magánforrásból származó összeállításból sikerült az anyanyelvi adatokat összegyűjteni, azonban, sajnos, ezek az adatok nem teljesek, mert a nyugatmagyarországi rész és a baranyai háromszög két községének adatai nem állnak rendelkezésre. Ennélfogva összesítést sem adhatunk.

Anyanyelv	<i>Anyanyelv 1931-ben.</i>			
	Baranyai háromszög ¹⁵⁾	Duna-Tisza köze	Torontál vm.	Temes és Krassó- Szörény vm
	A b s z o l ú t s z á m b a n			
Magyar	13.138	259.351	85.398	9.316
Német	15.548	178.849	92.746	31.989
Szerb, horvát és egyéb délszláv	20.114	294.281	211.308	61.746
Egyéb	725	52.415	67.161	27.258
Összesen	49.525	784.896	456.613	130.309
S z á z a l é k b a n				
Magyar	26.5	33.0	18.7	7.1
Német	31.4	22.8	20.3	24.6
Szerb, horvát és egyéb délszláv	40.6	37.5	46.3	47.4
Egyéb	1.5	6.7	14.7	20.9

A délszlávok száma aránytalanul magas. Ennek oka főleg az, hogy 1921 és 1931 között erre a területre nagyszámú szerb dobrovoljácot és csetniket telepítettek. Természetesen a magyarság számarányát a szerb statisztika ismét csökkentette. A valóságos helyzetről tisztább képet kapunk, ha figyelembe vesszük a vallási megoszlást is, amely az egész elcsatolt területről rendelkezésre áll.

¹⁵⁾ Kopács és Vörösmart adatai nélkül.

Vallás 1931-ben.

Vallás	Nyugatmagyarország	Baranyai háromszög	Duna-Tisza köze	Torontál vm.	Temes és Krassó-Szörényvm	Összesen
Abszolút számban.						
Róm. kat.	168.357	35.135	459.610	163.330	39.712	866.144
Protestáns	23.419	5.745	95.792	35.657	4.665	165.278
Gör. kel.	556	11.314	196.103	249.957	83.866	541.796
Egyéb	1.308	652	33.391	7.669	2.066	45.086
Összesen	193.640	52.846	784.896	456.613	130.309	1,618.304
Százalékban						
Róm. kat.	86.9	66.5	58.6	35.8	30.5	53.5
Protestáns	12.1	10.9	12.2	7.8	3.6	10.2
Gör. kel.	0.3	21.4	25.0	54.7	64.3	33.5
Egyéb	0.7	1.2	4.2	1.7	1.6	2.8

anyanyelvűek becslésszerű számát levonjuk, úgy az ezen a területen 1931-ben megszámlált szerbek az összlakosságnak mintegy 28—28.5%-át képezik. E'z a sokféle erőszakos beavatkozás ellenére is (kiutasítások, telepítések, erőszakos szerbesítés, stb.) csak 3%-kai több az 1910. évi magyar népszámlálás alapján kiszámított arányszámuknál.

Ruh György.

IRODALOM.

A magyar-szlovák nyelvhatár.

Branislav Varsik: Die slowakisch-magyarische ethnische

Grenze in den letzten zwei Jahrhunderten.

Schriften der Slowakischen Gelehrten Gesellschaft, Bd. 1/a. Bratislava-Pressburg. 1940. 107 l. + 2 térképmelléklet.

Gr. Révay István: A belvederei magyar-szlovák határ.

A Magyar Statisztikai Társaság kiadványai, 14. szám. Budapest, 1941. 66 l. + 3 térképmelléklet.

A bécsi döntések újból felhívták a figyelmet a dunavölgyi nyelvhatárok jelentőségére. A nemzetiségi település adottságai döntő befolyással voltak az új politikai határok megvonására. Természetesen oly megoldást, melynél a dunavölgyi népek egymástól „maradék nélkül” elválaszthatók lennének, nem lehetett találni. Ezért maradtak még magyarok Szlovákiában és kerültek szlovákok mihozzánk is. A *Szlovák Tudományos Társaság* első kötetét, melynek szlovák címe: Národnostná hranica slovensko-madarská v ostatných dvoch storoch, a magyar-szlovák nyelvhatár, illetve az első bécsi döntés igazságossága felülvizsgálatának szenteli. *Br. Varsik* ezt az egyébként már sokak által alaposan megvizsgált kérdést politikai propagandára használta fel. *Révay István gróf*, Varsik tévedéseit, módszertani botlásait és szándékos ferdtéseit kimutatta, leleplezte és könyvalakban közzétette. Révay munkájának gondolatmenete Varsikéhoz igazodik, mert hamis tételeinek megcáfolására ír-

nyúl. Egyébként Révay István gróf polémiákba nem bocsátkozik, adatszérű tárgyilagossággal állítja szembe Varsik tételeit és az eredeti forrás anyagát.

Varsik beosztása a következő: az első három fejezetben az érsekújvári, kassai és ungvári vidéket mint a szlovákság részére visszakövetelendő területet ismerteti. A negyedik fejezet az egész határ mentén lévő elszórt szlovák területekről és községekről szól. Az ötödikben felállítja eddigi kutatásának mérlegét: a döntőbírósi ítélettel Magyarországhoz került területen szlovák abszolút többséggel rendelkező (érsekújvári, verebélyi, kassai, szobranci és elszórtan még más) járások is vannak. A bécsi döntőbírósi ítélet tehát nem érte el célját, mert az összefüggő nemzettestből tiszta szlovák területeket is odaitélt Magyarországnak. Szerinte a magyarok Bécsben hamis adatokkal dolgoztak (93. old.). A magyar statisztikáról tudományos műhöz nem méltó nyelven nyilatkozik.

Nem tényleg ki a nemzetiségi megosztásnak községenként való részletezésére. Révay István gróf, e kérdésnek legkiválóbb ismerője, szigorú tudományos módszerrel nyomon követi Varsik minden egyes tételét és kimutatja azok helyességét vagy hamisságát.

Csak pár jellemzőbb esetet ragadunk ki Varsik *propagandamunkájából*. Legrégibb használt forrása az 1773-ból való „*Lexicon*”, ezenkívül kb. 10—30 éves időközökben megjelent művekből merít. Losoncról és hasonlóan a többi határvárosról azt mondja, hogy már Fényes szerint (1830) is magyar-szlovák vegyes lakosságú város, de elhallgatja, hogy a nagyobb autoritás, a *Lexicon* kizárólag magyarnak mondja, tehát azóta elszlovákosodott városról van szó. (V. ö. 13., 88., 87. és 88. 1.) Varsik azt állítja, hogy „szabály szerint” a katolikusokat és evangélikusokat szlovákoknak, a reformátusokat magyaroknak kell tekinteni: ilyen „szabály” azonban csak módszertani fogás, az igazi helyzet leplezésére. Varsik kerüli a szabatos meghatározásokat és így érvelése többnyire értéktelen szófiabeszéd.

De hogy elkerüljük az ellen-propaganda vagy a nemzeti elfogultság vádját, lássunk néhány idézetet nem érdekelt kutatók munkáiból.

Petrov orosz demográfus több munkájában foglalkozott a magyar-szlovák (és rutén) nyelvhatárral. Kutatásai alapján írta, hogy 1773 óta, a megváltozott nemzetiségű (kisebbségből lett többség és megfordítva) községek közül 6.4%-ban fordult elő magyarosodás és 19.3%-ban elszlovákosodás. Tehát: a szlovákság ezen az egész határvonalon nyereséget számlázhat el magának. Varsik pedig még szlovák revíziót is követel!

Novák Rudolf, a „*Der künstliche Staat*” szerzője ebben a kérdésben *Petrov* nézetét osztja. Szerinte a magyarosodás főleg a városokban folyt le, de itt sem lehetett olyan nagyarányú, mert magas hivatalokat öntudatos szlovákok is betölthettek. Megemlíti *Tuka Béla* egyetemi tanár, *Dvortschak* levéltáros, *Jelicska* professzor és a többi esetét.

Az „ezeréves elnyomás”, melyről Varsik könyve is tanúbizonyságot akart tenni, szertefoszló vádaskodás.

Varsik kísérletéről legutóbb a *Deutsches Jahrbuch für die Geschichte Osteuropas* is lesújtó bírálatot mondott. Ez tehát közvetve Révay szép dolgozatának elismerését is jelenti.

G. J. L.

Franz Riedl: Das Deutschtum zwischen Pressburg und Bartfeld.

Hgb. vom Deutschen Ausland-Institut Stuttgart. Berlin, 1940. Volk und Reich kiad. 81 l. + térkép.

A Pozsonytól Bártfáig elterülő, lazán összefüggő német nyelvszigetek képeskönyve fekszik előttünk. Szerző — jelenleg is több német napilapnak magyarországi tudósítója — e tájakat utoljára 1939 őszén, a Lengyelország ellen felvonuló német hadsereggel együtt járta be.

A felvidéki németiséget négy, településileg elhatárolható egységben mutatja be. A pozsonyi vidéken 47.927, a körmöcbánya-prónai vidéken 41.225, a Szepességben 38.303 és egyéb városokban, szórványosan 13.602 német él. Ezek még az 1930-as cseh-szlovák adatok; szerző az első szlovák népösszeírást s a félhivatalos becsléseket nem vette figyelembe.

A bevándorolt németiség kultúrtelejesítményeiről való beszámoló kapcsán a magyar művelődéspolitikai eredményeiről kevés szó esik.

Halasy Nagy József: Mai politikai rendszerek.

Budapest. (1940.) Franklin-Társulat. 146 1.

A bevezető a politika lényegét ismerteti és helyesen utal arra, hogy a politika végső céljában igazi kultúrateremtő tevékenység, mert elsősorban intézményeket létesít, munkát szervez és az ember szellemi képességeit fejleszti. Szerző szerint „a politikában az alkotó ember legősibb típusa ölt testet, aki magát az emberi életet választja alkotása, formálása tárgyául.“ Sorra veszi a politikai rendszereket: a demokráciát, bolsevizmust, a fasizmust és nemzeti szocializmust, felfedi mindegyik elvi alapját és felsorolja a mellettük és ellenük szóló érveket. A demokráciát a totális rendszerrel állítja szembe A katolikus egyház tanításainak s a rendiségnek is, melynek Platónótól Salazarig sok híve volt és van. figyelmet szentel. Az utolsó fejezetben a magyar politika kérdésére is kitér. Ennek uralkodó gondolata: „1. megőrizni veszélyeztetett magyarságunkat: 2. áttörni a trianoni gyűrűt, mely megfojtással fenyeget.“ Feladataink szerző szerint: helyreállítani a történeti terület és a magyarság életének összefüggését; megoldani a földkérdést: új gazdasági rendszert kiépíteni és végül egy új vezetőréteg nevelése.

Carl Düssel: Europa und die Achse.

Essen, 1940. Essener Verlagsanstalt. 125 1.

Az európai államrendszer, mint modern politikai alakulat, csak azóta van a történelem színpadján, amióta nagyhatalmak és kisállamok „kiegyensúlyozott rendben“ megférnek egymás mellett. Ezt csak a westfáliai béke (1648) óta láthatjuk; ekkor érvényesült a „balance of power“ elve először. Azelőtt ugyanis egy a kis államok és kis népek fölött álló birodalom volt a kontinens politikai gerince.

Ilyen mély történelempolitikai távlatba állítja be szerző a Tengely szerepét Európában. Az ellenséges angol rendszert, főleg *Sceley* és *Trevelyan* munkáiból vett idézetek alapján ismerteti. Anglia győzelmét annak köszönhetette, hogy szárazföldi versenytársát megfizetett szövetségével háborúba keverte. Míg tehát ezek egymást gyöngítették, addig Anglia, szigetfekvése (splendid isolation) következtében, minden erejét hadi és kereskedelmi flottájára fordíthatta. E mesterségesen fenntartott állapot biztosította a világtengerek fölötti uralmat is.

A Tengely e helyzet felismerésének az eredménye, az európai népek öntudatra ébredésének jele. A Tengely szerepét, szerző szerint, a régi birodalmakéhoz hasonlíthatjuk olyan értelemben, hogy a kisállamok csoportja megint egy vezető államhoz szegődik. Az egyensúlyrendszer helyébe fokozatos szerkezetű államszövetség lép.

Kárpátmedence.

Gazdaságpolitikai Szemle. Főszerkesztő: Juhász István. Szerkesztők dr. Szabó Miklós és Schubert József. Budapest. Megjelenik havonta.

A nagyszámú és hasonló tárgyú magyar folyóirat mellett ez az új folyóirat elsősorban gazdaságpolitikai kérdésekkel foglalkozik. Célkitűzése a magyar életér megvalósítása.

S Z E M L E .

A bukovinai székelyek hazatelepítése.

A madéfalvi veszedelem idejében (1762—64), illetőleg az osztrák sorozások és kegyetlenkedés elől Bukovinába menekült székelyek utódait a magyar kormányok már 1880-ban vissza akarták telepíteni, A visszatelepítési akció sikeresen indult, de végül is anyagi erő hiányában és a politikai helyzet változása miatt abbanmaradt. Múlt év őszén, a keleti és erdélyi országrészek visszacsatolása után ismét felvetődött a bukovinai székelyek hazatelepítésének gondolata, de végleges formát csak a bácskai terület visszafoglalása után nyert. A szerb uralom az agrárreform során a Bácskában 192.000 kat. hold területet vett el a magyar földbirtokosoktól, amelyből 53.000 kat. holdat juttatott a dobrovoljácoknak, akik itt 62 telepes községet létesítettek. A magyar kormány úgy döntött, hogy a bukovinai székelységet ezen az 53.000 kát. hold területen telepíti le. A román kormánnyal ez év tavaszán indultak meg a tárgyalások. A román kormány hozzájárult ahhoz, hogy a visszatelepülők állatállományukat szabad kézből adják el, bútoraikat és ingóságait magukkal vigyék. A visszatelepítést irányító magyar hatóságok pontosan számbavették és felbecsülték a hazatelepülők ház- és földbirtokát, amelynek ellenértékét a román állam megfizetni tartozik.

Az előmunkálatok befejezése után 1941 május elején indult meg a bukovinai tartomány Hadikfalva, Józseffalva, Andrásfalva. Fogadjisten és Istensegits községeiből a székely lakosság hazatelepítése. A Bácskába költöző székelyek vasúton tették meg az utat; naponta egy szerelvény hagyta el a visszatelepülőkkel a romániai Florin határállomást és érkezett a magyar Kosna határállomásra. Az utolsó csoport június 17-én érkezett 1.400 visszatelepülővel. A visszatelepülők — számszerint 13.006-an — Szegeden át folytatták utiukat a bácskai területre, ahol letelepítésük a volt dobrovoljác telepes községekbe már meg is történt. Ezek a községek mint Bácsjózseffalva, Józsefháza, Hadikszállás. Hadikliget, Bács-hadikfalva, Istenföldje, Istenáldás. Istenkeze, Bácsandrásfalva, Andrásföldje. Istenhozott, Istenvelünk, Bácsistensegits stb. kerülnek a magyar térképekre.

A nemzetiségi környezetben élő magyar gyermekek magyar-nyelvű népiskolai oktatása.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a közeljövőben rendeletet bocsát ki, amely előírja, hogy az 1941/42. tanévtől kezdve a nemzetiségi községekben szórványosan élő magyar gyermekek mindenütt magyar népiskolai oktatásban részesüljenek. Ez a rendelkezés egyfelől külön magyar osztályok, illetőleg tagozatok létesítésével, másfelől pedig a kisebb szórványok gyermekeinek internátusba vagy magyar családi nevelésbe való beutalásával biztosítja majd az ország minden részében a magyar-nyelvű oktatás lehetőségét a magyar gyermekek számára. Azokban a községekben, ahol 15 vagy ennél több magyar gyermek él nemzetiségi környezetben, számukra külön magyar tannyelvű osztályt kell létesíteni. A trianoni és felvidéki terület magyar szórványosaiban élő gyermekek magyar-nyelvű oktatása tekintetében már határozott intézkedések is történtek. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban most készítik elő azt a tervezetet, amelynek alapján Erdélyben, a keleti részeken és Kárpátalján a trianoni és felvidéki országrészekkel egyidőben kezdődjék meg a román és rutén falvakban élő magyar gyermekek magyar-nyelvű népiskolai oktatása. Ugyanez a rendelet gondoskodni fog a magyar állampolgár kötelező tantárgyként való tanításáról az egész országban.

Az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga kisebbségi szakosztályának pályázata.

Az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga kisebbségi szakosztálya, pályázatot tűzött ki az ország határain kívül élő magyarság sorsának és az utódállamok helyzetének ismertetésére. A pályázaton résztvehetnek az egyetemek és főiskolák hallgatói, szigorlók is. A pályamunkák terjedelme nem lehet 2½—3 nyomtatott ívnél kisebb. A használt forrásmunkákat meg kell jelölni. A pályázatokra 5 drb 300, 8 drb 200, 9 drb 100 pengős pályadíj van kitűzve, ezenkívül a Liga szorgalomdíjakat is oszt ki. A gépirásos pályamunkákat a borítékon „Pályázat” jelzéssel jelzés levéllel ellátva 1941. nov. 1-ig kell¹ beküldeni az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga Kisebbségi Szakosztályának címezve (IV., Gróf Károlyi-u. 22.).

A liga minden egyes pályadíjra több tételt is jelölt ki, melyek közül a pályázó szabadon választhat. Ezek a következők:

A romániai magyar kisebbség és Románia ismertetésére vonatkozó tételek:

1. Magyar szórványok Dél-Erdélyben és a Bánságban.
2. Bukaresti magyarok helyzete.
3. Orvosképzés Erdélyben a román uralom alatt különös tekintettel a magyarságra.
4. A húsz éves román asszimilációs politika hatása az erdélyi magyarságra.
5. Erdélyi románok és regáti románok.
6. A népiség kutatása a román egyetemeken különös tekintettel a Gusti-féle falukutató módszereire.

A felvidéki magyarság és Szlovákia ismertetésére vonatkozó tételek:

1. Szórványmagyarság Kárpátalján.
 2. A magyarság helyzete Szlovákiában.
 3. A nyelvi probléma Kárpátalján.
 4. A szlovákság bel- és külpolitikai útja 1918-tól.
 5. A nyugati és keleti szlovákság egymásközi viszonya.
- A jugoszláviai magyar kisebbség és Jugoszlávia ismertetésére vonatkozó tételek:
1. A magyar parasztság helyzete Jugoszláviában.
 2. Magyar hatások a szerb kultúrában.
 3. A jugoszláviai magyarság közegészségügyi helyzete.
 4. Jugoszláv földreform.
 5. A jugoszláviai szövetkezetek, különös tekintettel a magyar és német kisebbségi szövetkezeti mozgalomra.
 6. Bunyevác kérdés.

Gazdasági tételek.

1. Dél-Erdély gazdasági erőforrásai (bányászat).
2. A Duna gazdaságpolitikai jelentősége a dékeleteurópai államokkal kapcsolatban.
3. Magyar kereskedelem a Dunamedencében.
4. Agrár együttműködés lehetősége a Dunamedencében.
5. Ipari együttműködés kilátásai a Dunamedencében.

Műszaki tételek:

1. Műszaki alkotások az elcsatolt területeken 1920 és 1940 között.
2. Technikai oktatás az utódállamokban összehasonlítva a magyar technikai oktatással.

Egyéb tételek:

1. Új feladatok a kisebbségvédelem terén.
2. Kisebbség, — vagy népcsoport?
3. A kölcsönösség jelentősége Magyarország és a délkeleteurópai államok idegenforgalmában.

4. Az erdélyi idegenforgalom fejlesztésének jelentősége közgazdasági érdekeink szempontjából.

5. Honvédelmi előképzés Magyarországon és Romániában vagy Jugoszláviában vagy Csehszlovákiában.

6. Van-e jelentősége a nemzeti kisebbséghez tartozásnak a hadkötelezettség és a honvédelmi érdekű közköteleések teljesítése szempontjából.

Faji, anyanyelvi és vallási viszonyok az Egyesült Államokban.

Az Egyesült Államok népessége 1930-ban 122,775.046 lélek volt¹⁾. Ebből a hatalmas lélekszámból — amely 7%-a a földkerekség össz népességének — az évszázadokkal ezelőtt megtelepedett angolok utódai és az azóta bevándorolt angol anyanyelvűek, valamint a több generáción át amerikaiasodott más anyanyelvű bevándorlók utódai együttvéve 61 %-ot tesznek ki és ezek képezik az uralkodó angolszász elemet. A fennmaradó 39%-ot, amely színes fajisága miatt egyáltalán nem, vagy újkeletű bevándorlása miatt még nem (első és második generáció) asszimilálódhatott, faji vagy anyanyelvi szempontból kisebbségnek kell tekintenünk. Itt jegyezzük meg, hogy az Egyesült Államok törvényei (állampolgársági törvények) és az iskolák intenzív amerikai szellemű nevelése nagyon elősegítik az asszimilációt. Az Egyesült Államok népessége *fajok szerint* 1930-ban következőképpen oszlott meg:

Fajok	Absz. szám	%
Fehér	108,864.207	88.7
Néger	11,891.143	9.7
Mexikói	1,422.533	1.2
Indián	332.397	0.3
Japán	138.834	0.1
Kínai	74.954	0.0
Filippinó	45.208	0.0
Hindu	3.130	0.0
Kóreai	1.860	0.0
Hawaii	660	0.0
Maláji	96	0.0
Sziámi	18	0.0
Szamoai	6	0.0
Összesen:	122,775.046	100.0

Az erősebb Űtemű bevándorlás az Egyesült Államokba a napóleoni háborúk után indult meg. Bevándorlási statisztika 1821 óta készül. E kimutatások szerint 1821-től 1938-ig 38,136.689 személy vándorolt be külföldről az Unióba. *Anyanyelvi* statisztikát csak a külföldi születésű, tehát bevándorolt fehér népességről vezetnek.²⁾ 1930-ban a külföldi születésű fehér népesség anyanyelv szerint így oszlott meg:

¹⁾ Az 1940-ben megtartott népszámlálás végleges eredménye 131,669.275. (Population Index, Princeton University, USA, 1941. évf., 1. sz.)

²⁾ Anyanyelv vagy születési nyelv: a bevándorlás előtt otthon, vagy az országban rendszerint beszélt nyelv. L. Kisebbségvédelem, 1940. évf., 1—2. sz. 29. old.

Angol és kelta	3,097.021	Horvát	79.802
Német	2,188.006	Szlovén	77.671
Olasz	1,808.289	Arab	67.830
Zsidó (jiddis)	1,222.658	Ukrán	58.685
Lengyel	965.899	Román	56.964
Svéd	615.465	Örmény	51.741
Francia	523.297	Flamand	42.263
Norvég	345.522	Szerb	30.121
Orosz	313.721	Bolgár	12.128
Magyar	250.393	Török	10.457
Szlovák	240.196	Rutén	9.800
Cseh	201.138	Lett	7.590
Görög	189.066	Albán	7.586
Dán	178.944	Észt	2.809
Litván	165.053	Izlandi	2.714
Holland	133.142	Vend	1.372
Spanyol	126.288	Egyéb	3.352
Finn	124.994	Ismeretlen	42.233
Portugál	110.197		
		Összesen:	13.366.407

Aki maga, mindkét vagy legalább egyik szülője vándorolt be az Egyesült Államokba, külföldi származásúnak számít. 1930-ban 38,727.593 külföldi származású lakosa volt az Uniónak, a népesség 31.5%-a. Az összes népességnek 5.6%-a Németországból, 2.5%-a Írországból, 2.2%-a Oroszországból, 2.1%-a Angliából, 0.5%-a Magyarországból és 12.2%-a egyéb országokból származik.

Főbb *vallások* szerint a népesség az 1926. évi felekezeti összeírás időpontjában a következő megoszlást mutatta:

Protestáns egyházak	30,135.565
Ebből:	
Evangélikus	3,966.003
Református	617.551
Unitárius	60.152
Római katolikus	18,605.003
Görög keleti	259.394
Izraelita	4,081.242

Olyan asszimilált bevándorló család származására, amely anyanyelvről lemondott és minden kapcsolatot megszüntetett származási országával, gyakran a felekezeti hovatartozás nyújt támpontot. R. Gy.

KISEBBSÉGI SORS.

Románia.

Magyar népközösség.

A Romániai Magyar Népközösség jelenlegi vezetőségi tagjai a következők: Elnök: Gyárfás Elemér. Alelnökök: Bethlen Bálint gróf, Jakabffy Elemér és Szász Pál. A nagyenyedi központi iroda vezetői: Müller Jenő, Meskó Miklós és Parecz György. Az alsófehérmegyei tagozat vezetője Müller Jenő, az aradmegyei Palágyi Jenő, a bányászati tagozat vezetője Martzy Mihály, a brassómegyei Szabó Béni, a hunyadmegyei Meskó Miklós, a zsilvölgyi altagozaté Veress Béla, a kisküküllőmegyei Petri

Géza, a nagyküllőmegyeyeié Apáthy Gyula, a szebenmegyeié szurdoki Krcs Kornél, a szörénymegyeyeié Arató Andor, a tordamegyeyei tagozatá Gál Miklós.

A magyar népközösség bánsági tagozata egészségügyi szolgálatot szervezett Temesváron. A magyar szolidaritásra jellemző a temesvári magyar orvosok vállalkozása arra, hogy a népközösség rendelkezésére álljanak. Nagy könnyítést jelent az egészségügyi ellátás terén, hogy a népközösség szegény tagjai az előjáróknál vagy körzetvezetőknél beteglapot kapnak s ennek alapján ingyen orvosi kezelésben részesülnek és a szükséges gyógyszerekhez jutnak.

A további népközöségi szervezkedés felé tett lépés a Magyar Népközösség központi irodájának felszabadulása. Az irodahelyiséget még folyó év január 24-én hatóságilag leárták. Gyárfás Elemér országos elnök ismételt közbelépésére azután felsőbb rendeletre a nagyenyedi rendőrpáncsnokság f. év március 29-én a Népközösség rendelkezésére bocsátotta az irodahelyiséget.

A Romániai Magyar Népközösség hivatalos lapjaként jelenik meg Temesváron f. év március 19. óta a Déli Hírlap. A lap egyúttal Dél-Erdély magyarságának egyetlen magyarírányzatú napilapja is.

Egyházi élet és közoktatás.

A piarista rend jogi személyiségének legutóbbi elismerése bizonyára döntő fontosságú lesz a temesvári piarista rendház immár évek óta húzódo ingatlanpereinek likvidálásánál. A rend ellen megindított peres eljárások egyik ürügye ugyanis az volt, hogy mivel a rendnek nincs jogi személyisége, nem is birtokolhat ingatlant

Egy folyó év február 22-én megjelent közoktatásügyi rendelet törvény megengedi a kisebbségi iskoláknak, hogy a keresztény felekezetek alsó- és középfokú iskolái faji különbség nélkül vehetnek fel keresztény növendékeket. A rendelet 2. szakasza értelmében az alsó- és középfokú magániskolákba, a zsidó iskolák kivételével, román eredetű és keresztény növendékeken kívül zsidókkal kötött vegyesházasságból származó gyermekeket is fel lehet venni. A 3. szakasz értelmében az államvezetőnek joga van az állami iskolákhoz nem román eredetű tanszemélyzetet is ki nevezni. Az eddigiek alapján természetesen igen valószínűtlen, hogy ez a lehetőség magyar viszonylatban akár csak szörványosan is gyakorlati alkalmazást nyerjen.

Az elmúlt évi területváltozáskor a 900 éves gyulafehérvári róm. kath. egyházmegyének 16 kerülete, főesperessége volt, 249 plébániával, 394.094 hívővel. A bécsi döntéssel Magyarországhoz került 163 plébánia 308.955 hívővel, míg Dél-Erdélyben maradt 86 plébánia 85.938 hívővel. A lelkészek száma ugyanitt 105.

Érdemes a gyulafehérvári egyházmegye oktatásügyi viszonyait is röviden áttekinteni. Az egyházmegye iskoláiban az 1939—40. tanévben összesen 689 tanerő működött. Óvodába járt 470 gyermek, róm. kát. elemi népiskolába 15.929 és középiskolába járt 3.237 tanuló. A bécsi döntés után a 207 róm. kát. iskolából Dél-Erdélyben maradt 44 elemi iskola, 3 óvoda, 5 leánygimnázium, 2 fiúgimnázium és 1 gazdasági szakiskola, összesen tehát 55 a 207-ből. Az 1940—41-es tanévre a róm. kát. iskolákba 2.281 tanuló iratkozott be, az elmúlt tanév 15.929 tanulóival szemben.

A gyulafehérvári egyházmegye területén levő szerzetesrendek közül Dél-Erdélyben maradt a Ferenc-rend, összesen 13 rendházzal. A minoritáknak Nagyenyeden van rendházuk, míg a kegyesrendieknek és jezsuitáknak nem maradt a gyulafehérvári egyházmegye részében rendházuk.

Sérelmes a magyar lelkészekre a vallásügyi minisztérium egyik rendeleté, mely eltiltja az egyházak lelkészeit a szövetkezetek, népbankok és egyéb kereskedelmi jelleggel bíró társaságoknál tényleges tevékenység kifejtésétől. Az indokolás szerint ez azért mutatkozott szükségesnek, mert a lelkészek a gazdasági életbe való bekapcsolódásukat politikai irányú (vasgárdista) szervezkedésre használták fel. Természetesen ez csak a görögkeleti és görög-katolikus lelkészekre vonatkozhat, mert közismert tény, hogy a magyar egyházak lelkészei minden ilyen vasgárdista szervezkedéstől és mozgalomtól mindenkor távpartották magukat. Logikus lenne tehát, ha őket kivonnák a vonatkozó rendelkezés hatálya alól.

Dél-Erdély magyarságának amúgy is súlyos helyzetben levő oktatásügye az álláshalmozásról szóló törvény megváltoztatásával még súlyosabbá került. A lelkészi funkcióknak a tanítói állással való összekapcsolása nem volt általánosan elterjedt jelenség. Fennállott azonban ez a református egyháznál, ahol lévitatanítók töltötték be ezt a kettős funkciót.

A lévita-tanítói intézményt az a körülmény tette szükségessé, hogy elég sok volt azoknak az egyházközségeknek a száma, melyekben nem élt ugyan sok hívő, de az egyházközség a csekély létszám ellenére is iskolát akart fenntartani.

Erdély magyarsága eddig sem bővelkedett tanítókbán, de a bécsi döntés után annyi tanító távozott Magyarországra, hogy az egyházközségek vezetősége a kényszerhelyzetre való tekintettel, az iskolák fennmaradása érdekében, a tanítói állásoknál lelkészeket is alkalmazni volt kénytelen. A tanítói utánpótlás megoldása tehát Dél-Erdély felekezeti oktatásának egyik legfőbb problémája.

Türelmetlenség.

Az utóbbi időben szinte napirenden van a gazdasági élet románosításának problémája. Az eddigi eredményekkel a román sajtó nincs megelégedve és a tempó fokozását, illetve a tevékenységi terület kiszélesítését követeli.

Megállapítható, hogy míg kezdetben a románosítást főleg a zsidó kézben levő vállalatoknál követelték és hajtották végre, ez a követelés egy idő óta kiterjedt a magyar kézben, vagy magyar vezetés alatt álló vállalatokra is.

A cégtáblahasználattal kapcsolatban említésreméltó az aradi rendőrség intézkedése, mely szerint Aradon csak románnyelvű cégtáblákat használhatnak a kereskedők.

Egyidejűleg a temesvári főpolgármester a belügyminiszter 1.030/1940. sz. rendeletére hivatkozva elrendelte, hogy március 20-ától kezdve Temesvár egész területén minden magyarnyelvű feliratot és cégtáblát románnyelvű feliratokkal kell kicserélni. Kivételt csak az elsőosztályú vendéglők étlapjai képeznek, ezeken a román és német szöveg mellett a magyar is szerepelhet.

Német népcsoport.

A német népcsoport vezetősége elhatározta egy nemzetiségi kataszter elkészítését. A kataszterbe a népcsoport tagjait veszik fel. Fel fogják tüntetni a szülők és nagyszülők nemzetiségét is. Minden községben külön katasztert állítanak fel. A kataszter alapján a német népcsoporthoz tartozók bizonyítványt fognak kapni, amellyel bel- vagy külföldön nemzetiségi hovatartozásukat igazolni tudják. Ez az ú. n. Volkspass, melynek érvényessége 1943 december 31-én jár le, de újabb három évre lesz meghosszabbítható.

A népcsoport kataszterébe felvételt nyerhet:

1. Mindenki, aki több mint felerészben német, ha zsidó vér nincs ereiben és magatartása miatt nem zárták ki a német népcsoportból.

2. Ha felerészben német, zsidó vérkeveredés nélkül, ha ellene nem merült fel német vagy jellembeli szempontból kifogás.

3. Akiben felerészben kevesebb német vér van, zsidó vérkeveredés nélkül, ha magatartása és fajisága az ellenőrzés során nem esik kifogás alá.

4. Akiben legalább háromnegyed részben német vér van, de zsidó vérkeveredése is van, ha német vagy jellembeli magatartása nem esik kifogás alá.

5. Aki háromnegyed résznél kisebb mértékben, de legalább fele-részben német származású és zsidó vérkeveredése van, ha magatartása és fajisága ellen egyébként kifogás nem merül fel.

A Romániai Német népcsoport hivatalos orgánuma a Südostdeutsche Tageszeitung lett.

A Temesváron eddig megjelent Banater Deutsche Zeitung beszüntette megjelenését és helyette Temesváron a Südostdeutsche Tageszeitung, Ausgabe Banat jelenik meg.

A nagyszebeni Siebenbürgisch-Deutsche Tageblatt hasonlóképpen megszűnt és helyette Nagyszebenben a Südostdeutsche Tageszeitung, Ausgabe Siebenbürgen jelenik meg.

KISEBBSÉGVÉDELEM

NEMZETISÉGI SZEMLE

Budapest, 1941.

IV. évfolyam. 5—6. szám.

A NÉPSZÖVETSÉGI KISEBBSÉGVÉDELEM CSÖDJE.

1. A kisebbségi szerződések a kisebbségi kérdést nemzetközi ügyé tették.

Még mindannyiunk élénk emlékezetében van az, hogy az első világháború évében Wilson, az Északamerikai Egyesült Államok akkori elnöke, 14 pontban nyilvánosságra hozta azokat a feltételeket, amelyek szerint az igazságos világbékét meg kellene kötni. Ennek a 14 pontnak egyik legfontosabbika a népek önrendelkezési jogáról szól, s kimondja, hogy a népeket nem szabad egyik államból a másikba önkényesen áttolni, mint a sakkfigurákat a sakktáblán. Homlokegyenest ellentétben a népek önrendelkezési jogának wilsoni elvével, a trianoni békediktátum óriási területeket szakított le Magyarországtól és ajándékozott oda az utódállamoknak anélkül, hogy az átszaló területek lakosságát megkérdezték volna. Az az egy-két határozat, melyekre mint olyanokra szoktak hivatkozni, mintha azok által az érdekelt népesség az átszaló szentesítette volna, számba nem jöhet. Ezekben a határozatokban ugyanis nem a lakosságnak szervesen megnyilvánuló akarata jutott kifejezésre, hanem azok csupán a lakosság jelentéktelen töredékétől, mondhatni egyes mesterségesen összehozott csoportoktól eredtek, s különben is, a megszálló csapatok nyomása alatt keletkeztek. De megerőtlenítik, teljesen értéktelenné teszik ezeket a határozatokat a párhuzamosan, más néptöredékek által hozott ellenhatározatok is. Kétségtelen tehát, hogy a népek önrendelkezési jogát lábbal tiporták Magyarország önkényes feldarabolásával. Szó sem volt arról, hogy az átszaló által érintett lakosságot semleges csapatok védelme alatt megszavazzák. Hiszen a Millerand-féle kísérőlevél, amely kategorikusan elutasította a magyar békeküldöttségnek népszavazásra irányuló kérelmét, egész cinikusan kijelentette, hogy nincs szükség népszavazásra.

Bármily végzetesen elfogultak voltak is az antant főhatalmak Magyarország ellen és az utódállamok érdekében, mégis megvolt az az előrelátásuk, hogy azokat a nagy néprétegeket, amelyeket

a békeszerződések Magyarországtól erőszakkal elszakítottak, nem szolgáltatták ki korlátlanul az utódállamok önkényének és mohóságának, hanem az utódállamok hatalmas területi gyarapodásának egyenes feltételül tűzték ki azt, hogy a megkérdezősük nélkül átcsatolt néprétegek, mint kisebbségek, új államaik által való erőszakos elnyomástól meg legyenek oltalmazva. E célból a főhatalmak valamennyi utódállammal külön-külön szerződést kötöttek, amely szerződéseket kisebbségi szerződéseknek (szokás nevezni, s amelyekben pontosan körül vannak írva azok a jogok, melyekben az utódállamok a kisebbségeket részesíteni kötelesek. E szerződéses szabályozás folytán a kisebbségek jogait, valamint a felettes állami hatóságok viszonos kötelességeit tartalmazó rendelkezések olyan nemzetközi jogszabályokká lettek, melyek fölötté állanak az illető utódállamok törvényeinek és az illető utódállamok által sem nem mellőzhető, sem egyoldalúan meg nem változtathatók, sőt amelyekhez nemcsak a kisebbségek felettes államainak, hanem természetesen a szerződések keretein belül hozzászólásuk van azoknak a főhatalmaknak is, amelyek szintén aláírták a kisebbségi szerződéseket. Ezeknek a kisebbségi viszonyoknak nemzetközi jellegére utal az is, hogy a kisebbségi szerződésekben az utódállamok kötelezettséget vállaltak arra, hogy a szerződésileg szabályozott kisebbségi határozmányokat alaptörvényeik közé iktatják és hogy az ezekkel ellenkező mindennemű, akár törvényi, akár rendeleti intézkedés hatálytalan és semmis. Az utódállamok tehát ezekben a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeik megtartását szuverénításukra hivatkozással később sem tagadhatták meg és jogszerűen nem hivatkozhattak arra, hogy a rájuk rótt kötelezettségek szuverénításukat sértik, mert hiszen szuverénításuknak a kérdéses nemzetközi szerződésekben foglalt némi korlátozása saját hozzájárulásukkal történt. Ezenkívül elismerték az utódállamok azt is, hogy ezek a jogok nemzetközi védelem alá helyezettek, amely nemzetközi védelmet a népszövetség gyakorolja nagy részben tanácsa útján, bizonyos ügyekben pedig a hágai állandó nemzetközi bíróság útján.

Hogy a főhatalmak Magyarországra is kiterjesztették a kisebbségi szerződésekben foglalt határozmányokat, illetőleg, hogy ezeket belefoglalták a trianoni békeszerződésbe, annak az a magyarázata, hogy Magyarországot is az osztrák-magyar monarchiából keletkezett egyik utódállamnak tekintették. Azonban szükség erre nem volt, nemcsak azért, mert a trianoni szerződés kegyetlen rendelkezései Magyarországtól 3 és félmillió magyaron kívül szinte az összes nemzetiségi (kisebbségi) elemeket is elszakították, hanem főleg azért sem, mert Magyarország a nemzetiségek egyenjogúságáról alkotott 1868. 44. tc.-ben jelentékenyen több jogot adott nemzetiségeinek, mint amennyit a kisebbségi szerződések a kisebbségeknek nyújtanak. A kisebbségi szerződések határozmányainak Magyarországra is történt kiterjesztése tehát ki-

zárólag csak annyiban bír jelentőséggel, hogy az azelőtt állami törvénnyel szabályozott kisebbségi kérdés Magyarországot illetőleg is nemzetközi jellegűvé vált.

2. A kisebbségi szerződések végrehajthatlanul maradása.

Kétségtelen, hogy az anyagi kisebbségi jogok azon tartalma, mely a kisebbségi szerződésekben kodifikálva van, a kisebbségek szempontjából első perctől kezdve nem volt kielégítő. Mindazáltal egyelőre meg lehetett volna elégedni az ezen kisebbségi szerződésekben foglalt kisebbségi jogokkal is, ha az utódállamok azokat tiszteletben tartották volna. Teljesen meddő dolog lett volna a kisebbségi szerződésekben foglalt kisebbségi jogok kimélyítésére törekedni, mert hiszen az érvényben levő kisebbségi szerződések határozmányai is teljesen végrehajthatlanul maradtak az utódállamokban.

Sajnos, a kisebbségi szerződések nagyobbára csak papirosan maradtak, az utódállamok nem respektálták azokat, önkényesen elnyomták kisebbségeiket és ezt megtorlás nélkül tehették is mert nem voltak ellenőrizve. Hiába voltak megállapítva a kisebbségek jogai, hiába voltak kijelölve a kisebbségeken esett jogsérelmek orvoslására hivatott nemzetközi fórumok, mert a kisebbségi eljárás mereven elszigetelte a kisebbségeket a sérelmeik orvoslására hivatott nemzetközi fórumok, a népszövetségi tanács és a hágai állandó nemzetközi bíróság elöl, és járhatatlanná tette az útát, amely ezekhez a védőfórumokhoz vezetett volna.

Nyílt titok az is, hogy a népszövetségi tanács mindenkor a legnagyobb fogyatékossággal teljesítette kisebbségvédői hivatását. Noha a kisebbségi szerződések a kisebbségeket egyenesen a népszövetség tanácsának védelme alá helyezték, a tanács ezt a védelmet aképpen tette illúzióriussá, hogy bizonyos alaki jogszabályok sáncái mögé helyezkedve, a kisebbségi sérelmek tekintetében hozzáférhetetlenné tette úgy önmagát, mint az állandó nemzetközi bíróságot. A népszövetség tanácsa kisebbségi kérdésekben általában a be nem avatkozás álláspontjára helyezkedett, ami pedig homlokegyenest ellenkezik azzal a megbízatással, amelyet a kisebbségi nemzetközi szerződések reája ruháztak s amelyet a tanács annakidején magára vállalt.

Amidőn pedig az utódállamok elnyomott kisebbségei mind hangosabban és mind sűrűbben kezdtek panaszkodni a kisebbségi szerződések folytonos lábbaltiprása miatt, a kisantant ügyes taktikával más irányba igyekezett elterelni a figyelmet. Azt kezdte hangoztatni, hogy a kisebbségi szerződésekben körülírt kisebbségi jogokat ki kell terjeszteni olyan államokban lakó kisebbségekre is, amely államok ez idő szerint a kisebbségek védelmére nemzetközi szerződéssel kötelezve nincsenek. Az egyenlő elbánás elve követeli ezt a kiterjesztést — hangoztatták álszenteskedve — s nem méltányos, hogy amíg egyes államok, nevezete-

sen az utódállamok kötelezve vannak kisebbségeiknek jogokban részesítésére, addig más, kisebbségekkel szintén rendelkező államok, elsősorban a főhatalmak nincsenek ilyen kötelezettségekkel megterhelve. Az utódállamoknak tehát csak az fájt, hogy miért csak ők vannak kötelezve a kisebbségek védelmére s miért nincsenek a nagyhatalmak is ilyen szerződéses kötelezettségeknek alávetve. Azt remélték, hogy ilyen köntörfalazással, ilyen álszenteskedéssel elterelhetik a figyelmet szerződésszegéseikről, a kisebbségekkel szemben követett kíméletlen eljárásukról, arról a szertelen elnyomásról, melyben kisebbségeiket részesítették. A kisebbségi jogok kiterjesztésének akként való beállítása, mint-hogyha ez volna a legsürgősebb megoldást igénylő kisebbségi probléma, természetesen csak arra szolgált, hogy a figyelmet elvonja a főkérdéstől. a fennálló kisebbségi szerződések végrehajtásának biztosításától. Nem volt egyéb, mint rosszhiszemű halogatási igyekezet.

Egyébként pedig az utódállamok minden ellenőrzés hiányában bátorságot vettek maguknak arra, hogy a kisebbségek védelmére megalkotott és nemzetközi szerződésekbe foglalt rendelkezéseket lábbal tiporják és azokat az életben semmiesnek tekintsék. A kisebbségi szerződések ugyanis az ellenőrzés tekintetében semmi más intézkedést nem tartalmaznak, mint csupán azt, hogy a kisebbségek a népszövetség tanácsának védelme alá helyeztetnek. Sajnos, ez a védelem teljesen hatálytalannak bizonyult, noha kettős irányban is érvényesülhetett volna és kellett volna is érvényesülnie.

3. A népszövetség mulasztásai.

Elsősorban is a népszövetség tanácsának kötelessége lett volna hivatalból ellenőrizni az utódállamokat, vajjon megtartják-e a kisebbségi szerződésekben körvonalazott kötelezettségeiket? Hiszen maga a népszövetség tanácsa 1920-ban Tittoni javaslatára megállapította azokat az elveket, melyek szerint a kisebbségi jogok védelmét gyakorolni kívánja. Ebben a magyarázatban az foglaltatik, hogy a kisebbségi szerződéseknek az a kifejezése, hogy a kisebbségi jogok a népszövetség védelme alá utaltatnak, nemcsak jogokat ad a tanácsnak, hanem kötelességet is ró rá, azt a kötelességet, hogy ellenőrizze az utódállamokat abban, hogy vajjon megtartják-e a kisebbségi szerződésekben vállalt kötelezettségeiket? Hiába magyarázta azonban maga a tanács eképpen a kisebbségi szerződések rendelkezéseit, ennek ellenére sem történt soha a hivatalból való ellenőrzés tekintetében semmiféle hatályos intézkedés.

Lett volna még egy másik, igazán hatályos módja a védelem és az ellenőrzés gyakorlásának, t. i. az egyes konkrét kisebbségi panaszok megvizsgálása és megfelelő elintézése. Ebben a tekintetben azonban a népszövetség tanácsa a kisebbségi szerződések

vonatkozó szakaszait állandóan annyira szűkkeblűen és megszorítóan magyarázta, hogy nemhogy elősegítette volna a kisebbségi panaszoknak és sérelmeknek az orvoslásukra hivatott nemzetközi fórumok elé jutását, hanem szinte elszigetelte a kisebbségeket ezen fórumok elől. A kisebbségi szerződések ugyanis azt a rendelkezést tartalmazzák, hogy a népszövetség tanácsának minden tagja bír azzal a joggal, hogy a felettes államhatalmaknak a kisebbségekkel való bánásmód tekintetében fennálló kötelességei megszegésére, sőt már a megszegésnek veszélyére is felhívja a tanács figyelmét, hogy az azután megfelelően intézkedjék. Ezt a rendelkezést mindenkor aképpen magyarázta a népszövetség tanácsa, hogy a tanács csak valamely tanácstag kezdeményezésére foglalkozhatik a konkrét kisebbségi panaszokkal. Hiábavaló volt tehát minden feljajdulás a kisebbségek részéről, ha nem akadt pártfogójuk a tanácstagok között, mert ezeket a pártfogó nélkül maradt panaszokat egyszerűen irattárba helyezték.

4. A kisebbségi eljárás hiányai.

Különösen megnyilvánult a népszövetség tanácsának ez a szűkkeblű felfogása magában a kisebbségi eljárásban. Az volt ugyanis a szabály, hogy egy hármás bizottság (Comité des trois), mely az elnökből és az általa maga mellé vett két tanácstagból állott, időnként átnézze a kisebbségi panaszokat abból a szempontból, hogy vajjon van-e közöttük olyan, amely megérdemelné azt, hogy valamely tanácstag magáévá tegye a sérelmet és annak tárgyalását kívánja a népszövetség tanácsa előtt. A hármás bizottság mindenekelőtt azt vizsgálta, vajjon elfogadható-e a kisebbségi panasz? Az elfogadhatóságnak voltak olyan kritériumai, amelyek közül egyik-másik igazán komolytalan. Pl. ki volt mondva az, hogy csak akkor lehet elfogadni valamely kisebbségi panaszt, ha az tiszteletteljes hangon van tartva. Mintha bizony azoknak a kisebbségeknek, amelyeknek élete oly keserű, nem volna egyéb gondjuk, mint olyan síma diplomáciai hangot használni, hogy az a népszövetség tagjainak fülét ne sértse! Az elfogadhatóság további feltételei: hogy a panasz ne származzék rossz hírű forrásból (source mal établie), hogy ne tartalmazzon ismétlést és hogy ne irányuljon az államtól való elszakadásra.

Ennek a sommás átnézésnek következménye az volt, hogy az elfogadhatóknak talált panaszokat felvilágosítás végett kiadták a panaszolt kormányoknak. A panaszolt kormány megtette a maga egyoldalú felvilágosító nyilatkozatát, amely a panaszt természetesen alaptalannak minősítette. Az illető kormány nyilatkozatának tartalmáról a panaszt tevő soha sem értesült. A nyilatkozó kormány ezt nagyon jól tudta, éppen ezért rendszerint mennél kevesebbet foglalkozott az ügy érdemével, hanem nagyobbára a panasztevő kisebbségi egyén személyét kifogásolta, azt megbízhatatlannak tüntette fel, hogy ezzel magát az ügyet üsse agyon.

Szokás volt pl. azt jelenteni, hogy az illető ismert forradalmár, avagy kommunista propagandát üz, vagy pedig, hogy nincs megfelelő erkölcsi színvonalon, hogy múltja alapján nem hitelt érdemlő, hogy törvénytelen működést fejt ki, hogy a kormány iránt rosszindulattal viseltetik, hogy elferdítette a tényállást, hogy egy harmadik hatalom utasítására jár el, stb. Ezekről az inszINUÁCIÓKRÓL a panaszos sohasem értesült, hanem titkos eljárás során, titkos információ alapján temették el panaszát örökre. Ehhez járult, hogy a bepanaszolt kormány adóemeléssel, áthelyezéssel, útlevél elkobzással, a választók jegyzékéből való törléssel, sőt börtönnel torolta meg a panasztételben nyilvánuló illoyalitást, a panaszoson, ha azt elérhette, hozzátartozóin, ha a panaszost nem érthette el sújtó keze.

Így történt, hogy az 1929-től 1937-ig benyújtott 852 kisebbségi panasz közül eleve elutasítottak 381-et, mint elfogadhatatlant, 471-et pedig nyilatkozattételre kiadtak a bepanaszolt kormánynak. A 471 kiadott panasz közül a meghallgatott kormány nyilatkozatából kifolyólag 465-öt nem találtak alkalmasnak a tanács elé terjesztésre. Ez a formula a végleges elutasítást jelentette. S ezen stereotíp elutasító elintézés során a hármas albizottság az esetek jó részében nemcsak kiállította a bepanaszolt kormánynak az ártatlansági bizonyítványt, hanem — természetesen az illető kormány egyoldalú bemondása alapján — még külön meg is dicsérte azt kisebbségvédő politikájáért. Így lett a népszövetség egyenesen büntársává azoknak az államoknak, melyek állandóan tudatosan megszegték a kisebbségi szerződéseket. S így bátorította fel a népszövetség tanácsa a szerződésszegő kormányokat arra, hogy csak folytassák tovább a kisebbségek üldözését.

Tehát, az elmondottakból kitetszően, a panaszoknak egy százaléka sem jutott a panasz elintézésére hivatott nemzetközi fórum elé, több mint 99 %-a pedig vagy a limine visszautasítva, vagy pedig a bepanaszolt kormány egyoldalú, tehát érdekelt és az igazságot elhomályosító jelentése alapján nyert elutasítást. Ebben az 1 %-ban sem volt azonban semmi köszönet, mert a bepanaszolt kormánynak kisebb gondja is nagyobb volt annál, mint hogy az ilyen egészen kivételes esetekben a tanács részéről esetleg javasolt kiegyeztető elintézését végrehajtsa. Úgy is tudta, hogy mulasztásáért megtorlás sohasem fogja érni.

Az egész kisebbségi eljárás folyamán a kisebbség szóhoz sem jutott, sem azt nem közölték vele, hogy panaszja miért lett elutasítva, illetőleg miért nem bocsátkozott a tanács a panasz érdemleges tárgyalásába, sem nem adtak módot neki arra, hogy a bepanaszolt kormány észrevételeibe beletekinthessen, hogy azokra megjegyzéseit megtehesse és bizonyítékait előterjeszthesse. Ellenben a bepanaszolt kormány nemcsak írásban csűrhetette-csavarhatta a kérdést, ellenőrzés nélkül úgy, amint neki tetszett, hanem genfi képvisellete útján sűrűen, korlátlanul és teljes

szabadsággal informálhatta személyesen is a főtikárság kisebbségi osztályát és a tanácsstagokat is.

Egyenesen és intézményesen elriasztották tehát a kisebbségeket sérelmeik elpanaszolásától. Teljesen érthető ennél fogva, hogy a kisebbségek később mind ritkábban fordultak panaszaiikkal a népszövetség tanácsához, miután úgyis tudták, hogy ott nem hallgatják meg őket. Nem csoda, hogy 1937-ben már csak 8 kisebbségi panasz érkezett a népszövetség tanácsához s hogy azóta már egészen megszűnt a kérvényezés. Ezzel szemben a népszövetség kisebbségi osztályának költségvetése folyton nőtt, 1921-ben 175.000 svájci frankba került ennek az osztálynak kombinált semmittevése, 1929-ben már 333.218 sv. frankra dagadt ez a tétel. Azóta is folyton növekedett, ellenére annak, hogy soha az osztály egy tagja sem utazott ki a hely színére, hogy ott tanulmányozza a kisebbségek életét. Az osztályban alkalmazott egy-egy hivatalnok fizetése 12.000 sv. franktól 45.000 sv. frankig terjedt. Ehhez a budgethez természetesen Magyarország is hozzájárult megfelelő kvótával.

5. Mello Franco beolvasztási elmélete.

Az előadottakból kitűnik, hogy a népszövetség tanácsa a réarúházott magasztos hivatásnak semmiképpen sem felelt meg. sőt a kisebbségek hivatott védőjének megtisztelő szerepe helyett inkább a többségek hivatlan védőjének kétes értékű feladatát vette magára. Kisebbségi védelmi hivatásának tengelyét abban látta a tanács, hogy únos úntalan hangoztassa a kisebbségek hűségi kötelességét felettes államukkal szemben, amidőn azonban a kisebbségek elnyomatásáról, a kisebbségek sérelmeiről volt szó, mindenkor alibivel tündökölt. A kisebbségvédelmi hivatás ily rosszhiszemű értelmezésének csúcspontján, az 1925. évi mello-francoi kijelentések állanak. Ugyanis Mello Franco braziliai delegátus, a népszövetség tanácsának éveken keresztül volt kisebbségügyi előadója, az 1925. év december havi tanácsülésen szóról-szóra a következő programszerű kijelentéseket tette: „Azok, akik a kisebbségek védelmének rendszerét megalkották, nem arra gondoltak, hogy bizonyos államok keretében a lakosság egy részét úgy szervezzék meg, hogy az állandóan idegen maradjon a nemzet egyetemes szervezetében, hanem ellenkezőleg, oda törekedtek, hogy ezeket az elemeket a jogi védelem olyan statusába helyezték, amely az egyéni sérthetlenséget számukra minden esetre biztosítsa, és *fokozatosan előkészítse a teljes nemzeti egység megteremtésének előfeltételeit.*“

Ez a felfogás durva ellentétben áll a kisebbségi szerződésekkel, amelyek nem csupán személyi sérthetlenséget biztosítottak a kisebbségekhez tartozóknak, hanem garantálták a nyelvhasználat szabadságát, a vallás szabad gyakorlását, a nemzeti nyelv, irodalom és kultúra szabad művelését, szabad gazdasági

érvényesülést, a nemzeti egyéniség, a nemzeti sajátosságok szabad kifejtésének lehetőségét is. Éveken keresztül gyötrelmesen tapasztalták a kisebbségek, hogy a népszövetség tanácsa nem védője, hanem mostohája a kisebbségeknek, hogy a népszövetség tanácsához érkezett száz és száz kisebbségi panasz szomorú sorsa az irattárba való eltemetetés, hogy a tanács a kisebbségi szerződéseket folyton szűkítő, megszorító értelemben magyarázza. S mindezen előzmények után, amidőn a kisebbségek lelke keserűséggel telt meg a népszövetség tanácsának elzárkózó magatartása miatt: a tanács kisebbségügyi előadója érkezettnek látta az időt arra, hogy a kisebbségi nemzetközi szerződésekkel mereven ellenkező beolvasztás tragikumát jelentesse meg a kisebbségek szemei előtt, mint szükségkép elkövetkező szomorú jövőt. Mellofrancoi értelemben a kisebbségi szerződések csak ravasz mesterkedések és csak arra valók, hogy átmenetesen megnyugtassák a kisebbségeket, s elfedjék előlük az igazi végcél, mely nem egyéb, mint teljes beolvasztásuk a többségbe.

A legbántóbb pedig az esetben az, hogy Mello Franco szörnyűlött kijelentéseit három tanácsstag nem átalotta nyíltan helyeselni. Ezek a tanácsstagok: Austin Chabernain, a brit birodalom akkori külügyminisztere, Benes akkori cseh külügyminiszter, a magyar integritás sírásója, és Hymans belga delegátus. A népszövetség tanácsa azóta is mindvégig hű maradt a mellofrancoi fel fogáshoz.

Ez a helyzet a kisebbségekre valóságos terror gyanánt nehezedett. A kisebbségek a gyakorlatban védtelenül ki voltak szolgáltatva az akaratok ellenére reájuk kényszerített állami felsőbbség korlátlan önkényének és elnyomásának. Az utódállamok a kisebbségi szerződések egyetlen egy pontját sem tartották be, a kisebbségeket elnyomták, másodrendű állampolgárokká degradálták, birtokaikból agrárreform címe alatt erőszakosan kiforgatták, a nyelvhasználat körül nekik biztosított jogoktól megfosztották, iskoláikat bezárták vagy elnemzetlenítették, a kisebbségekhez tartozó egyéneket hivatalukból elmozdították, fizetésüket, nyugdíjukat megvonták, őket még a szabad orvosi, ügyvédi, mérnöki gyakorlatban is akadályozták, más államokban, főleg az anyaországban élő fajtestvéreikkel való szellemi és kulturális érintkezésüket lehetetlenné tették, hiszen — amint köztudomású — az utódállamok 1918 óta megjelent magyar nyomtatványokat nem engedtek be határaikon, sőt számos esetben a kisebbséghez tartozóknak még állampolgárságát sem ismerték el és őket tömegestől kiűldözték. így pl. Csehország századok óta a Felvidéken lakó tősgyökeres magyar családok tagjait nem ismerte el odavaló illetőségűeknek és odavaló állampolgároknak.

Sőt, mi több, az utódállamok nem elégedtek meg a magyarok üldözésével, hanem elnyomták az uralkodó fajtához nem tartozó többi kisebbségeket, ezek között saját fajrokonait is. így a csehek fajtestvéreiket, a szlovákokat, gazdaságilag tönkretették, ne-

vezetesen beszüntették a virágzó szlovákiai gyáripart, minthogy abban a cseh ipar versenytársát látták, a cseh uralom megszüntette a szlovákok mezőgazdasági munkaalkalmait is, mert nem engedte meg a szlovák arató munkásoknak a nyári időszakban való levonulását a magyar Alföldre, ahol régebben egész téli élelmüket megkeresték. Közhivatalokba is mindenütt cseheket alkalmaztak Szlovákiában és a szlovák nyelvet teljesen háttérbe szorították a cseh nyelv mögött. A szlovákoknak Pittsburgban megígért autonómiáról a cseh uralom hallani sem akart, s szőszegésének igazolására azt a rosszhiszemű mentséget hozta fel, hogy a pittsburgi szerződést vasárnap kötötték, már pedig az amerikai törvények szerint ünnepnapon kötött szerződések érvénytelenek. A ruthénség meg egyenesen éhhalállal küzdött a cseh uralom alatt, amely más oldalról a legvilágosabb szerződésszegést követte el azzal, hogy a főhatalmak és Csehország között létrejött kisebbségi szerződésben Ruszinszónak megígért országos autonómia létesítését cinikusan megtagadta azzal az álokoskodással, hogy előbb rá akarják nevelni a népet az autonómiára. Elégedetlenné lett az egész Bánát, amelyet kettészakítva, két külön — szerb és román — uralom alá rendelték s nyugati gazdasági összeköttetések megszüntetésével balkáni orientációra kényszerítettek. Még az erdélyi románok is súlyosan érezték a regát abszolutizmusát, amely egyébként a szászoktól és székelyektől is megtagadta azt a helyi és kulturális autonómiát, melynek megadására a kisebbségi szerződésben kötelezettséget vállalt. A délmagyarországi szerbek is megunták Belgrád diktatúráját, a horvátok pedig, akiknek legjobbjai börtönben sínylődtek, engesztelhetetlen gyűlöléssel teltek el a szerbek ellen, mindenáron menekülni akartak a szerb elnyomás alól és áhították, hogy újból a nyugateurópai civilizáció körébe juthassanak.

6. Az elmaradt reformok.

A Párizs-környéki békék uralmának ideje alatt Európában 40 millió lélek tartozott a nemzeti kisebbségek sorába. Égetően szükséges lett volna tehát segíteni a kisebbségek elnyomott helyzetén és mindent el kellett volna követni arra, hogy a kisebbségi szerződéseket a gyakorlatban végrehajtsák. S nem lett volna hozzá szükséges egyéb, mint a népszövetség tanácsának jóindulata és az az elhatározott akarata, hogy kisebbségvédő hivatásának megfeleljen. Nem is kellett volna semmit sem módosítani sem a népszövetségi paktumon, sem a kisebbségi szerződéseken. Csak annyi lett volna szükséges, hogy a kisebbségi eljárás ne gátolja, hanem előmozdítsa a kisebbségi szerződésekben megállapított kisebbségi anyagi jogszabályok érvényesülését.

Szükség lett volna nevezetesen a következőkre:

1. fel kellett volna állítani a népszövetség keretében egy állandó kisebbségi bizottságot.

2. teljes nyilvánosságot kellett volna biztosítani a kisebbségi eljárásban;

3. a kisebbségi eljárást kontradiktóriusná kellett volna tenni:

4. oda kellett volna hatni, hogy a kisebbségi sérelmeket tartalmazó panaszoknak kötelező letárgyaltatása ne csak a tanácsstagok privilégiuma legyen, hanem megillessen ez a jog a népszövetséghez tartozó valamennyi állam kormányát is, valamint magukat a kisebbségeket is, nevezetesen legalább azoknak egyetemes szervezeteit;

5. szükség lett volna arra, hogy a népszövetség tanácsa, mint a kisebbségek védője és garantálója, hivatalból is ellenőrizze, hogy a gyakorlatban tiszteletben tartják-e a kisebbségi jogokat, illetőleg, hogy a kisebbségi szerződések által e részben kötelezett állami hatóságok megfelelnek-e kötelességeiknek;

6. szükséges lett volna, hogy a hágai állandó nemzetközi bíróság, úgy is, mint a népszövetség tanácsának véleményező szerve, úgy is, mint a vitás kisebbségi ügyek döntő fóruma, megfelelően legyen foglalkoztatva vitás kisebbségi ügyekkel.

Lássuk ezeket az annyiszor sürgetett reformokat egyenkint:

1. Az *állandó kisebbségi bizottság megvalósítása* iránt az interparlamentáris konferencia és a népszövetségi ligák uniója is ismételten megkereste a népszövetséget. Az ad hoc hármass bizottság, amely a kisebbségi panaszos ügyek előkészítésével foglalkozott, egyáltalában nem végzett számbajövő munkát. Nem is végezhetett, mert egy évben alig négyszer jött össze a tanácsülések idejében, amidőn különben is más aktuális kérdések kötötték le a tanácsstagok idejét és figyelmét, s egyébként is ilyen műkedvelő foglalkozás révén nem lehet sem a kisebbségi kérdések szellemébe mélyebben behatolni, sem ezekben a kérdésekben gyakorlottságot szerezni. Szakértőkből álló és állandóan működő olyanszerű bizottságra lett volna szükség kisebbségi ügyekben is, aminőt a népszövetség más kérdésekben is, pl. a gyarmatügyi kérdésekben foglalkoztatott. Ennek a szakértőkből álló állandó kisebbségi bizottságnak feladatköre lett volna: tárgyalásra előkészíteni a beérkezett kisebbségi panaszokat, e végből érintkezni a felekkel, beszerezni a szükséges bizonyítékokat és megtartani a szükséges helyszíni vizsgálatokat, beszámolni a tanácsnak az összes beérkezett kérvényekről és panaszokról, általában tapasztalatairól jelentést tenni a tanácsnak és javaslatokat terjeszteni elébe.

2. A legteljesebb *nyilvánosság*, valamint a *kontradiktórius eljárás* olyan elemi követelmények, melyek hiányában nem lehet szó a kisebbségek komoly védelméről. Sajnos, a népszövetségi kisebbségi eljárásban mind a két nagy biztosíték hiányzott. Az eljárás titkos volt, a kisebbségek egyáltalában nem értesültek arról, hogy mi történik ügyükben. A kontradiktórius eljárásnak pedig elemei sem voltak meg az eljárásban, amely szerint csak a panaszos kormánynak volt megadva a mód, hogy eljárását

írásban igazolhassa, a panasztevő kisebbség azonban ezt az egyoldalú igazolást sohasem láthatta, ahhoz hozzászólnia nem állott módjában, bizonyítékainak előterjesztésére nem volt semmi lehetősége. Ennek aztán az volt az eredménye, hogy a bepanaszolt kormány igazolását vakon elfogadták, magát a panaszt pedu? még csak ki sem tűzték tárgyalásra.

3. Rendkívül nagyfontosságú az *aktorátus* kérdése. Valamennyi kisebbségi szerződésben ki van mondva, hogy a népszöveiség tanácsának minden egyes tagja rendelkezik azzal a joggal, hogy a kisebbségi szerződésekből folyó kötelezettségek valamelyikének megsértésére vagy megsértésének veszélyére felhívja a tanács figyelmét, és ebben az esetben a tanács olyképpen járhat el és oly intézkedéseket tehet, melyek az adott körülményekhez képest megfelelőeknek és hatásosaknak látszanak. Minthogy ezt a határozmányt a népszövetség tanácsa következetesen akkép magyarázta, hogy csakis a tanácstagok kiváltsága az, hogy valamely kisebbségi panaszt a tanács által kötelezően letárgyalthassanak. s a tanács csakis valamely tanácstag kezdeményezésére foglalkozhatok kisebbségi panaszokkal, — a kisebbségi védelem tényleg csak papiroson létezett. A tanácstagok ugyanis egyáltalában nem éltek a fentjelzett kiváltsággal, mert túlnyomó nagy részük minden kisebbségi védelemmel elvileg ellentétes álláspontot foglalt el, kisebb részük közömbös volt, azon nagyon kevesen pedig, akik érdeklődtek a kisebbségek sorsa és boldogulása iránt, a kezdeményező fellépéstől azért tartózkodtak, mert ezzel nem akarták a bepanaszolt állam kormányának neheztelését magukra vonni. Így azután nem volt gazdája a kisebbségi panaszoknak, s előállott az a szomorú helyzet, hogy az elnyomott kisebbségek nagyszámú panasz i közül egy évtized leforgása alatt mindössze ötöt méltatott a tanács arra, hogy velük érdemileg foglalkozzék. Nem természetes-e tehát, hogy a népszövetség tanácsát, a kisebbségek hivatott védőjét, a nagyközönség mindinkább a többségek önkéntes és főlöleges védőjének tekintette, s a kisebbségek, belátva küzdelmeik hiábavalóságát, később márcsak elvétve fordultak sérelmeikkel a tanácshoz, abban a biztos tudatban, hogy még legigazságosabb panaszuk is a tanács teljes részvétlensége folytán semmibe fül.

Legjobb meggyőződés szerint a kisebbségi szerződések ama rendelkezésének, amely a tanácstagoknak jogot biztosít arra, hogy a kisebbségi szerződésből folyó valamely kötelességnek megsértésére vagy a megsértés veszélyére felhívják a tanács figyelmét, nem volt helyes olyan értelmet tulajdonítani, hogy csak a tanácstagok valamelyikének kezdeményezése bírhat azzal a hatallyal, hogy a tanács tárgyalás alá vegyen valamely kisebbségi panaszt. Ugyanis a tanácsnak szabadságában állott volna ilyen felhívás nélkül is akár hivatalból foglalkozni a kisebbségi kérdésekkel, akár másnak is, mint valamely tanácstagnak kezdeményezésére tárgyalni kisebbségi ügyeket és kisebbségi panaszokat.

Szabadságában állott volna tehát a tanácsnak megállapítani önmagára azt a köteletséget, hogy nem csupán valamely tanácstag felhívására, hanem a népszövetségben képviselt bármely állam kormányának, vagy pedig a kisebbségeknek, legalább is a kisebbségek vallási, közművelődési és közgazdasági legfőbb szervezeteinek felhívására is foglalkozni fog konkrét kisebbségi panaszokkal. Ha jól fogta volna fel a tanács az általa vállalt kisebbségvédői hivatást, akkor feltétlenül eképp kellett volna értelmeznie a kisebbségi szerződéseket, mert azon rideg értelmezés mellett, amelyet állandóan alkalmazott, megszűnt minden nemzetközi ellenőrzés a tekintetben, hogy a kisebbségi szerződések által kötelezett államok megtartják-e ezekben a szerződésekben előírt köteleseiket, vagy nem? S így teljesen illuzóriussá váltak a kisebbségi jogok.

4. A népszövetség tanácsának kisebbségvédői hivatásából egyenesen folyt annak ellenőrzési kötelezettsége. Egyébként a tanács által határozattá emelt Tittoni-féle javaslatokban meg is van magyarázva, hogy mit jelent a népszövetségnek garanciája. Ez a védelem — a Tittoni-féle értelmezés szerint — jelenti első-sorban azt, hogy a kisebbségekre vonatkozó rendelkezések a kisebbségek elismert jogainak sérelmére nem módosíthatók és azokat csak a tanács többségének hozzájárulásával lehet megváltoztatni; másodsorban pedig jelenti azt, hogy a népszövetség köteles ellenőrizni, hogy a rendelkezéseket valóban végrehajtják-e, íme tehát, nem lett volna szükséges semmi egyéb, mint végrehajtani ezt a Tittoni-féle értelmezést, amelyet a tanács irányadóul már 1920-ban elfogadott ugyan, a gyakorlatban azonban sohasem alkalmazott.

Hogy csak néhány példát említsek: ellenőrizte-e valaha is a tanács azt, hogy vájjon eleget tettek-e az utódállamok azon köteletségüknek, hogy a kisebbségi szerződések határozmányait törvényeikbe beiktassák, s amennyiben ezt nem mulasztották el, híven teljesítik-e, s a hazai kodifikáció során nem forgatták-e ki ezen határozmányokat lényegükből? Vagy gyakorolt-e felügyeletet a tanács a tekintetben, hogy teljesítik-e az utódállamok azt a legelemibb köteletségüket, hogy a hozzájuk csatolt területek őslakosságát állampolgáraiknak elismerjék? Ha gyakorolta volna ezt a felügyeletet, akkor bizonyára nem történhetett volna meg az, hogy Csehország a hozzája csatolt területen évszázadok óta községi illetőséggel bíró egyének és családok odavaló polgárságát nem ismerte el és az illetőket seregestől kiutasította és honatlanokká tette. Azt sem vizsgálta soha a tanács, hogyan egyeztetették össze a kisebbségi szerződések rendelkezései az utódállamok azon eljárásával, hogy a magyarországi irodalom és hírlapirodalom termékeit nem engedték át határaikon és az uralmuk alá kényszerített negyedfélmillió magyart erőszakosan elzárták a magyar kultúrától. Arra sem terjesztette ki felügyeletét a tanács, miként forgatják ki az utódállamok agrárreform örve alatt

birtokaikból a magyar kisebbségeket. A nyelvhasználat, az iskola-állítást terén a kisebbségeket megillető jogok elkobzását, magyaroknak hivatalaikból erőszakos kiűldözését és számtalan, a kisebbségi szerződések rendelkezéseibe mereven beleütköző egyéb visszaélést, amelyek között nem utolsó az sem, hogy némelyik állam erőszakkal és büntető szankciókkal akadályozta meg azt, hogy a kisebbségek a sérelmeik orvoslására hivatott nemzetközi fórumokhoz forduljanak, sohasem tette vizsgálat tárgyává a tanács, noha kisebbségvédői hivatása mindezt kötelességévé tette.

Ha teljesítette volna a tanács ellenőrző kötelességét, amelyet pedig egy állandó kisebbségi bizottság rendszeresítése révén könnyen módjában állott volna teljesíteni, akkor bizonyára felhagytak volna az utódállamok a kisebbségi szerződések szabotá-lásával, és alkalmazkodtak volna azoknak rendelkezéseire.

5. A legnagyobb biztosítékot jogaik megoltalmazására abban látták a kisebbségek, hogy vitás ügyeik az állandó nemzetközi bíróság döntése alá kerülhessenek. A népszövetség tanácsa politikai testület, mely már ezen természeténél fogva sem alkalmas az elfogulatlan jogvédelemre, ellenben az állandó nemzetközi bíróság teljes mértékben rendelkezik a függetlenség, elfogulatlan-ság, befolyásolhatatlanság mindazon kellékeivel, amelyek azt a kisebbségi jogoltalom gyakorlására ideálisan alkalmassá teszik. Mind a paktum számos rendelkezése, mind a kisebbségi szerződések részben a nemzetközi vitás kérdésekben való döntést, részben az ilyen kérdésekben való véleményadást az állandó nemzetközi bíróság hatáskörébe utalják. Nem lett volna tehát szükség semmi új jogszabályra e tekintetben sem, csupán lelkiismeretesen kellett volna végrehajtani a fennálló rendelkezéseket és akkor biztosítva lett volna az állandó nemzetközi bíróság közbelépése, amely fórumnak minden eljárását a kisebbségek legnagyobb bizalma övezte és övezi most is. Különösen nem kellett volna fukarkodnia a tanácsnak az állandó nemzetközi bíróság véleményének kikérésével a vitás kisebbségi ügyekben, nevezetesen olyanokban, amelyek a kisebbségi szerződések magyarázatára vonatkoznak, s gondoskodnia kellett volna arról is, hogy azok a vitás esetek, amelyekben a döntés a paktum vagy a kisebbségi szerződések értelmében az állandó nemzetközi bíróság hatáskörébe tartozik, tényleg ez elé a fórum elé kerüljenek. Ha gondja lett volna minderre a tanácsnak, akkor a kisebbségi jogvédelem legnagyobb biztosítékát valószínűleg megvalósította volna meg.

A népszövetségi paktum bevezetésében a népszövetség egyik főfeladata gyanánt van megjelölve az, hogy a szervezett népek egymás közötti érintkezésében az igazság uralmát és minden-nemű szerződéses kötelezettségnek lelkiismeretes tiszteletben tartását biztosítsa. A kisebbségeknek tehát, melyeknek jogaik nemzetközi szerződésekben voltak megállapítva, tartozott volna a népszövetség azzal, hogy biztosítsa ezeknek a kisebbségi szerződéseknek lelkiismeretes tiszteletben tartását. Csak így lehetett

volna az akaratuk ellenére idegen uralom alá kényszerített kisebbségek helyzetét elviselhetővé tenni. Ennek hiányában vált mind komolyabbá a béke megzavarásának lehetősége, ami végeredményben a második világháborút vonta maga után. A történelem előtt felelős a népszövetség, hogy nagyrészen az ő mulasztásai folytán szakadt rá az emberiségre ez az újabb nagy veszedelem.

Lukács György.

SZÉCHENYI NEMZETISÉGI POLITIKÁJA.

I. A legnagyobb és leghívebb magyar a rendi Magyarország átalakulása és felemelése érdekében folytatott negyedfél évtizedes közéleti működésében a *közviszonyok minden vonatkozását* a haladás lencséje alá helyezte és hatalmas terjedelmű közírói működése ezekben a kérdésekben elfoglalt álláspontját a példát kereső hálás utókor számára híven meg is őrizte.

Ebben a nemzetépítő munkában a középhelyet mégis a gazdasági és nemzetnevelési problémák foglalják el, amelyek megoldása révén a nemzetet felemelni, vagy Széchenyi kifejezésével élve, a közviszonyokat csinosítani kívánta. A közélet szinte minden vonatkozásának javítására, reformjára irányuló széleskörű munkája folytán él Széchenyi a művelt közvélemény előtt a modern Magyarország szellemi megalapítójaként, vagy amiképp Kornis Gyula találóan, bár kétségtelenül kissé diminuálva elnevezte: a reformkor hőseként.¹⁾ Ebben a szinte minden közviszonyra kiterjedő reformmunkájában természetesen nem kerülheti el figyelmét a korában elsőízben és különös erővel jelentkező *nemzetiségi kérdés*, amelyre vonatkozólag a dolog természetéből folyóan állást is kellett foglalnia, véleményt és megoldási javaslatot kellett kiképeznie.

A *nemzetiségi kérdés* Széchenyi reformmunkálatainak sorában mégis *aránylag szűkebb teret foglal el*, hatalmas munkában nem száll e kérdés megoldásának síkjára és bár e probléma jóformán egész közéleti tevékenysége során foglalkoztatja, annak önállóan csak a Magyar Tudományos Akadémiában tartott egy nagyobb beszédet²⁾, valamint legfőbb műveiben rövidebb-hosszabb részleteket³⁾, hírlapi cikkeket, továbbá lelkiismereti vizsgálódásai és vívódásai lecsapódásaként létrejött naplóbeli feljegyzéseket szentelt.

¹⁾ Kornis Gyula: A magyar politika hősei, Bpest, 1940.

²⁾ 1842. november 27-i beszéd.

³⁾ Így különösen az 1834—35-ben készült, de csak 1858-ban kiadott *Hunniában*, az 1841-ben közzétett *Kelet Népében*, az 1842-ben írott, de csak ilöl 2-ben napfényre került Garat-ban, valamint a 40-es évek derekától jóformán a forradalomig Kossuth tal folytatott írói és hírlapírói vitájában.

Impozáns mértékű irodalmi működésében a nemzetiségi kérdésnek juttatott aránylag csekély és igen szétszórtan jelentkező kifejtés a magyarázata két ténynek; egyrészt annak, hogy Széchenyit a közvélemény *kisebb mértékben ismeri nemzetiségi politikusként*, mint pl. Eötvös Józsefet, Tisza Kálmánt, Bánffy Dezsőt, Apponyi Albertet (akiknek közéleti működésére elsősorban és jellemzően a nemzetiségi kérdéssel való foglalkozásuk ütötte rá a bélyegét), másrészt annak, hogy a Széchenyivel foglalkozó és szinte könyvtárakat megtöltő irodalomban Széchenyi nemzetiségi politikáját a szaktudomány részéről feldolgozó módszeres mű teljességgel hiányzik és Széchenyi ezirányú törekvéseivel a reformkor eszméibe bevilágító összefoglaló történeti munkákon³⁾, valamint Széchenyi eszméit általában kifejtő tanulmányokon⁴⁾ felül csak néhány lelkes, de kisebb igényű folyóiratcikk⁵⁾ és más kisebb tanulmány foglalkozik.

II. A közvélemény e szemléletével és a feldolgozó művek ezt alátámasztani látszó hiányával szemben *Széchenyi a nemzetiségi kérdés látnoki erejű* és ma is korszerű elmélyült bűvara, aki életművében a problémát és annak lényegét kortársait megelőzően híven felismeri, véleményét arról hosszas vizsgálódások és tépelődések közepette józanul kialakítja és ehhez a szilárd véleményhez és az abból folyó javaslatokhoz élete végéig hű marad.

A nemzetiségi kérdés jelentkezését igen korán, még közirói működése megkezdése előtt észleli, ami a fiatal huszártiszttel, ilyen bejegyzést irat naplójába:

„Jedes Jahr wächst die Population der in Ungern fremd angesiedelten Völker; der alte ungerische Stamm gehet nahe an die Sterilität. Der Adel ist moralisch und physisch krank.⁶⁾“

A korán felismert probléma behatóan és hosszú időn keresztül foglalkoztatja és abban mindinkább elmélyülve s igazi jelentőségét felismerve, azt rövidesen a magyar sors nagy kérdésének; *a lét vagy nem lét*⁷⁾ kérdésének tekinti.

³⁾ Lásd különösen a Hóman—Szekfü: Magyar történet *Szekfü* által szerkesztett V. kötetét, továbbá *Szekfü*: Három nemzedék, valamint Három nemzedék és ami utána következik c. műveit.

⁴⁾ így különösen *Gael* Jenő: Gr. Széchenyi István nemzeti politikája, Bp. 4903, U. a.: Gr. Széchenyi István nemzeti politikája és jövőnk, Bp. 1903; *Grünwald* Béla: Az új Magyarország. Gróf Széchenyi István. Bp. 1890.

⁵⁾ *Zsilinszky Mihály*: Széchenyi és a nemzetiségi kérdés, Ak. Ért. 1894., u. a.: Széchenyi István nemzetiségi politikája, M. I. árs. tud. Sz. 1913. *Várad* József: Széchenyi életlátása. A nemzetiségi kérdés. Széchenyi Zsebkönyvtár, Bp., 1938., *Csuka Zoltán*: Széchenyi és Magyarország nemzetiségei, Külügyi Szemle 1941. 6. sz. *Bédi Imre*: Széchenyi és a nemzetiségi kérdés. Kisebbségi körlevél, 1941. nov. sz., *Joó 7 ibor*: Széchenyi nemzetiségszemlélete. Láthatár, 1941. nov. sz.

⁶⁾ 1821. évi napló jegyzet, közölve *Szekfü* Gyula: A mai Széchenyi, Bp., 1935. 37. old.

⁷⁾ *Garat*, Bpest, 1912., 29. old.

Sokszor tölték — írja — legfeszültebb elmélkedésben napokat, éjeiket ez életkérdésnek tisztába hozatala iránt..... Kétkedtem, epedve habzottam, szigorúan veték magammal számot, hogy vájjon — mert vérem hidegebb, béketüremem több — tán nem szeretem annyira hazámat, mint kik mindig forrnak, lelkesedéstől egy húzómban áradoznak; vagy hogy tán nincs annyi bátorságom, mint azoknak, kik mindenben az oroszán szerepét játszani hajlandók; vagy hogy végre tán hiúsági viszketeg, különcödési szesz, vagy éppen megcsontosult makacsság homályosítják nézetemet, minélfogva nem tudnám helyeselni, sőt egyenesen kárthatni volnék kénytelen azon utat, melyen... hazánk némi legkitűnőbb kapacitásai buzgólkodnak közéleti azon célhoz, melynek elérése saját szívemnek is legforróbb vágya: fajtánknak t. i. nemcsak biztosítása, de egykori feldicsőítése is.⁸⁾

Ebben az életjelentőségű kérdésben rendkívüli fontosságú a fogalmak tisztázása, amelynek minden alanyi *elfogultság* és előj ítélet *nélkül*, a kölcsönös érdekekre méltányosan tekintettel lévő vizsgálódásokon kell alapulnia.

Tiszta fogalmakat terjeszteni, zavartakat pedig salakjaibul lehetőleg kitisztítani kötelesség tehát... hahogy a közélet mezején munkás részt venni bátorokodunk és több rosszat nem kívánunk életbe hozni, mint jót és ha ábránddal be nem érjük, de sikert óhajtunk.⁹⁾

Az elfogulatlanság, tárgyilagosság és méltányosság különösen megkívántainak e vizsgálódásokban, mert

... többé-kevésbé ki ne vetkeznék a kölcsönös méltányosság, sőt az igazság szabályaiból is némileg, ha nyelvünk s nemzetiségünk ügye kerül szőnyegre. Ily alkalommal a leghidegebb vérű elragadtatik, a legélesebb látású vaksággal van verve, és a különben legméltányosb, legigazságosb is hajlandó felejteni, az örök igazságnak soha nem változó még azon legelső szabályát is.. miszerint másnak soha olyast ne tégy, mit tőle sem fogadnál örömet. S annyira megy ez elfogultság, ezen felingerült állapot, mikép mindennapi eset.. épen azok kikelésit és gyanúsításait hallani legsértőbb változatokban... kik legcsiklandósabk saját nemzetiségük körül.. Bosszút lan egy hajszáit sem enged fején csak érinteni is, és ez helyes; ámde mást üstökénél ragadni hajlandó és ez is egyes viadalban... mikor ember áll ember ellen... felette helyes lehet; nemzetnek békés újjöszületési működésében azonban ha nem is gyávaság, valóban felette nagy bűn...¹⁰⁾

Bár a fenti vizsgálódási módokon a kérdéssel foglalkozni *rendkívül nehéz* és a nehézség magát Széchenyit is annak nyilvános beismerésére kényszeríti, hogy

Csüggedni érzem erőmet... és tehetségem parányiségának tudata görcsbe vonja keblem, midőn ezen oly felette kényes életkérd-

⁸⁾ *Akadémiai beszéd* 1842. november 27-én, közölve Beöthy Zsolt: gróf Széchenyi István válogatott munkái, Bpest, 1902. II. k. 258. old.

⁹⁾ I. m. u. o. 243. old.

¹⁰⁾ I. m. u. o. 257—258. old.

dés taglalásába bocsátkozom, mi már azelőtt is nem egy ízben történt, noha siker nélkül...¹¹⁾

és e nehézség még fokozódik azáltal, hogy a kérdés megítélésében Széchenyi korában *nem volt még egységes út*, sőt az ország vezető férfiai majdnem kivétel nélkül Széchenyitől eltérő politikai irányzatokat követtek, amit ugyancsak Széchenyi is megállapít, mondván

.. tapasztalni vagyok kénytelen, hogy hazánknak még leghűbb fiai s legkitűnőbb tehetségei közül is többen, *mintha nézetem csalódás volna, felette kevés kivétellel, mind más, csak épen ellenkező utakon járnak* azon cél felé, melynek eléréséhez szintúgy s oly őszintén kötöm én is fajtánk megmentését és egykori feldicsőítését, mint teljesen hiszem ők. Egyeztető közélet ez esetben pedig nem látok.¹²⁾

A nehezen vizsgálható és roppant kényes kérdés tanulmányozása azonban *nemzeti szükségyszerűség*, mert

.. *veszély, nagy veszély* fenyegeti még mindig, sőt növekedőleg fajtánk nyelvét, s ezáltal nemzetiségünket, minél drágább kincsünk nincs.¹³⁾

Sőt ez a *kötelesség egyenesen erénnyé* válik, annak következtében, hogy a nemzetiségi kérdés vizsgálata és megoldása révén mi magyarok hazánkat akarjuk megvédeni és nemzeti fennmaradásunkért küzdünk, ami az isteni elrendelés s gondviselés folytán létrejött nemzet, tehát az isteni elrendelés védelmét is szolgálja. A nemzetiségi kérdést *elhallgatni* vagy éppen ellene hatni viszont és mindezekből folyóan „meg nem bocsátható vétek“, mivel az ekként egy egész nemzet megsemmisítésére vezethet. Sőt még e kérdés megoldására irányuló magyar törekvések esetleges *túlzásai* is jobbakké a merő hallgatásnál, mert a problémát nem altatják el, s habár támadni látszanak is, megbocsáthatóak lesznek az ország fennmaradását vívó hazafias lelkesedésük miatt.

Mi magyarok, ha nemzeti fennmaradásunkért aggódunk s nyelvünk s sajtóságunk kifejtésében előhaladni törekedünk, egyenesen *csak elolvasztatásunk, megsemmisítetésünk ellen védelmezzük magunkat*; Magyarország *egyéb nemzetiségei ellenben*, ha nyelveiket, sajtóságukat törekednek terjeszteni honunkban, nem elolvasztatásuk, megsemmisítetésük ellen vívnak, minthogy nekik valóságos hazájuk künn van... s eképp fennmaradásuk záloga bizonyos; ők nem védelmezik sajátukat, létüket, de *minket magyarokat igyekeznek kiszorítani*, legszívtelenebb, legirgalmatlanabban, *elpusztult sajátunkban*, eltöröltött létünkben osztozandók; mert ha nincs Hunnia határi közt hazánk, egyebütt e földön többé seholl sincs.

Ha tehát mi Árpádiaknak e kincsükért, nemzeti létünk s becsületünk ezen legutolsó zálogáért küzdenünk kell, s mint végveszély

¹¹⁾ i. m. u. o. 255—256. old.

¹²⁾ i. m. u. o. 256. old.

¹³⁾ i. m. u. o. 243. old.

közi védelmünkben *nem ritkán támadókká látszunk válni*, ugyan emberséges lélekkel *ki kárhoztathat minket azért*, kinek szíve bőrré, s veleje csonttá nem fajult még? ...

Mert *ha a magyar veszi ügyét, veszi mindenét, veszi létét*; a többi pedig, ha ügyében nem sikerül, nem veszít semmit, de csak szárnya szegetik, körme vágatik, hogy másét ne ragadja. Amiből az foly, hogy *Hunniá határi közt józanul vívni magyarság mellett erény; ellene hatni viszont és üldözni azt, meg nem bocsátható vétek*, mint-hogy egy egész nemzetet megsemmisíteni Isten előtt bizonyosan még súlyosabb tett, mint egyes gyarló embernek rövidíteni aránylag csekély pályakörét.¹⁴⁾

III. Az új Magyarország megalapítója a fentiek szerint a nemzetiségi kérdés jelentkezését és annak a nemzetre kiható jelentőségét már korán és helyesen felismerve, annak vizsgálatát és megoldását az előzőkben ugyancsak vázolt kifogástalan, erkölcsi tartalmú módszerrel vette bonckés alá. E vizsgálódásai és az azok eredményeképpen létrejött tanításai a zseni intuícióján, a magyar úr Keletről hozott faji türelmességén, a mélyen vallásos hívő keresztényi szeretet-parancsán, a tisztességes államférfi mindenki irányában kötelező erkölcsi elvein, a racionalista filozófián csiszolt elme józan mérlegelésén és a világlátott utazó összehasonlító tárgyi tapasztalatain és széles látókörén alapszanak. Hiányzik azonban *e tényezők között a történeti szemlélet* és ebből folyóan a nemzetiségi kérdés történeti kialakulásának analízise és a probléma történeti mérlegelése, ami egyrészt Széchenyinek a magyar múltban tapasztalható kevesebb jártosságában, másrészt pedig a hagyományok iránti érzék hiányában keresendő. A történeti szemlélet hiánya teszi egyrészt, hogy Széchenyi nemzetiségi kutatásaiban és politikájában csak az *azidőszerinti tényleges helyzetre* és annak mérlegelésére *alapít*, másrészt, hogy a nemzetiségi kérdés felmerültében bizonyos mértékig *túlzott jelentőséget* tulajdonít *korabeli jelenségeknek*, mégpedig főleg olyan megnyilvánulásoknak, amelyek a magyarság részéről a magyar nyelv akkori köznyelvvé tételével kapcsolatban, a nemzetiségi kérdés kiélezése irányában je'entkeztek. Tekintettel éppen a rendszerben tapasztalható *e történetiszemléleti hiányosságra*, nemkülönben arra, hogy Széchenyi nemzetiségi politikájának ellenzői és kritikusai bírálataikban éppen *e történeti hiányosságokat* és az azokból folyó bizonyos egyoldalú következtetéseket illették, *mellőzhetetlennek* tűnik a nemzetiségek és a nemzetiségi kérdés történeti kialakulásának néhány szót szentelni.

IV. Figyelmen kívül alig hagyható történeti valóság, hogy Magyarország a közép Duna-medencében történt megalakulása pillanatától kezdve és azon túl is fennállásának szinte egész folyamán *nem azonos eredetűek* részére nyújtott állami szervezetet, hanem keretében *különböző fajú népeket* egyesített. Ennek következtében szinte soha nem volt a mai értelemben vett nemzetállamnak,

¹⁴⁾ *Hunniá*, Pest, 1838. 101—103. old.

hanem mindenkor vegyes népiségű államnak tekinthető. A különböző népekhez tartozók arányszáma ugyan koronkint változó képet mutatott, mindazonáltal és az akadályozó körülményeket figyelmen kívül hagyva, meg lehetett állapítani a magyarság népeket nem kényszerítő módon magához idomító, asszimiláló erejét.

Ami az egyes korszakokra vonatkozó *főbb népességi adatokat* illeti, e tekintetben a túlnyomórészt Fényes Elek kutatásaira és számításaira alapított és általában elfogadottnak tekinthető adatok vagy becslések szerint Magyarország népességi viszonyai a következőképpen alakultak.

Bár a közép Duna-medence honfoglaláskori népesedési adatai a múlt homályába vesznek, sőt a honfoglaló magyarság létszáma is bizonytalan, becslések szerint utóbbi 200 ezertől 500 ezer föig terjedhetett, az itt élő meghódított népek pedig talán még ennél is csekélyebb számúak voltak.¹⁵⁾

A meghódított népekhez járultak a rövidesen Nyugatról, Keletiől és Délről betelepülő *vendégnépek* különböző csoportjai, akik az *ország soknyelvűségét* még csak kiterjesztették. A honfoglaló magyarság és az itt talált, valamint betelepülő idegen népek közötti kezdeti, bizonyára elég *kedvezőtlen arányszám* azonban a birtokos magyar vezetőréteg, sőt a jobbbágyosba került magyarság részéről is természetes, de nem erőszakolt áthasonlítás folytán mihamar javuló irányt vett. Ezt még az a történeti tény sem tudta nagyobb mértékben fékezni, hogy Arpád házi királyaink a telepes vendégek egyes csoportjainak, így az erdélyi és szepesi szász közösségeknek, a bessenyőknek, kunoknak, oláhoknak stb *külön kiváltságokat* nyújtottak, amelyekkel lehetővé kívánták tenni e hazában is saját életformáik megőrizhetését. E kiváltságokkal ugyan Szent István és utódai nem nemzetiségi védelmet kívántak adni egyes népeknek, hanem csak az akkor érvényesülő univerzális keresztény felfogásnak tettek eleget, amely mindenki számára elismerte a személyi elvhez igazodó emberi jogait.¹⁶⁾

E kiváltságok ellenére is a királyság első századaiban a természetes asszimilálódás folytán a magyarság aránya egyre javult, olyannyira, hogy *Mátyás király* idejében egykorú összeírások szerint Magyarországnak körülbelül 4 millióra tehető lakosságából mintegy 75—80% volt magyarnak tekinthető.¹⁷⁾ Az ország magyarrá válása tehát kétségtelenül nagyrésztben és a nemzet életéhez képest aránylag rövid idő alatt megvalósult, bár ez örvendetes alakulásban nyilvánvalóan nagy szerepet játszhatott az a körülmény is, hogy a magyarosodott idegen népek jelentős része ebben az időben a magyarral rokon népek (kúnok, bessenyők) köréből került ki, amely körben a magyarrá válás a dolog természeténél fogva könnyűszerrel valósulhatott meg.

¹⁵⁾ *Jancsó* Benedek: *Defensio nationis Hungaricae*. Bpest, 1920. 43. o.

¹⁶⁾ *Hóman* Bálint: *Szent István*, Bpest, 1938. 256. s. köv. old.

¹⁷⁾ *Nagy* Iván: *Les Hongrois dans le inonde- Hungarians in Canada*. Pécs, 1938. 6. old.

Az aránylagos faji egységnek mindazonáltal hazánk csak igen rövid ideig örvendhetett. A Mátyás király halálával Magyarországra megnyílt *török terjeszkedés* több évszázados pusztításai-
val ezt a nagyrészt magyarrá vált népességet töredékeire tizedelte, majd pedig a kipusztult őslakosság helyébe az akkori idők anacionális felfogása szerint nem kifogásolható telepítések arányos megjelenésében rendkívüli mértékben visszaszorította. A török veszedelem elmúltával az 1715—1720 között végrehajtott népszámlálás Magyarországnak — Horvát-Szlavonországok nélkül számított — területén mindössze csak 2,580.000 ősszlakosságot talált, amelyből csupán 1,160.000, azaz 44.9% számított magyarnak.¹⁸⁾ E század végére azután az újabb telepítések ezt az alacsony népszámot olyanmire felduzzasztották, hogy az 1787-ben végrehajtott népszámlálás szerint az ország lakossága a mondott területen 8,003.000-re rúgott, amely számból 3,122.000, tehát már csak 39% volt magyarnak tekinthető. Ennek az arányszámnak is valójában már meg kellett haladnia a leszármazásbeli magyarság számát, minthogy nyilvánvaló, hogy alig két generáció alatt valamely nép száma aligha kettőzödhetik meg, s ekként a magyarságnak ebben az aránylag magas számában már számos olyan indigéna foglaltathatott, akik a magyarságba szinte azonnal beolvadtak, igen gyorsan asszimilálódtak. A magyarság e *természetesen asszimiláló ereje* bár lassan, de tovább érvényesül a nemzeti öntudatra ébredő XIX. század folyamán is, amelynek derekán, a szabadságharc lezajlása után, tehát a magyarságra legkedvezőtlenebb időszakban és körülmények között végrehajtott népszámlálás során a 11,554.000 főnyi lakosságból 4,818.000, azaz az ősszlakosság 41.6%-a volt magyar, — és mindez annak ellenére, hogy a közbeeső több, mint egy félszázad alatt bőven történtek még telepítések (különösen a Délvidéken) és nem állt meg a románság beszivárgása Erdélybe sem.¹⁹⁾

Mindezekből kitünőleg tehát a magyarság egyrészt a közép Duna-medencében történt honfoglalásakor sem töltötte ki már egymagában az ország területét, másrészt fennállása ideje alatt is állandóan helyet adott keretében idegen népfajoknak. Az országnak ez a *többnépűsége és sok nyelvűsége* azonban egészen a *XIX. századig komolyabb zavarokat nem okozott* és pedig nem abból az okból, mintha a magyarság és az egyes idegen nemzetiségek az ország területén faji és nemzetiségi sajátosságait levetkezték volna, vagyis nem lett volna sem a magyarban, sem az itt élő egyéb népekben fajtájuk szerint jelentkező és elkülönülő közösségi érzés,²⁰⁾ hanem a rendi magyar társadalom sajátos berendezkedése következtében. Ez a *rendi társadalom*, amelynek szervezete szerint az ország egészen az 1848-as reformokig élt, *nem ismert* és nem értékelt *nem-*

¹⁸⁾ Nagy Iván: i. m. 6. old.

¹⁹⁾ A népesedés történeti adatait lásd: Nagy Iván: i. m. 7. old.

²⁰⁾ *Szekfü* Gyula: Három nemzedék és ami utána következik, Bpest, 1938. 109. old.

zetiségi különbségeket és elkülönüléseket, hanem *csak rendi tagozódást*. Ebben a tagozódásban nem játszott szerepet a leszármazásbeli és faji különbség, hanem az egyes rendi társadalmi csoportokon belül az azonos társadalmi és gazdasági helyzet, az azonos érdekek és az ország egyéb rendi csoportjai irányában tanúsított azonos magatartás a különböző fajú egyedeket azonos nevezőre hozta.

A rendi szervezeten alapuló országban a *politikai jogok* és a *vezetés* szempontjából számottevő elem egyedül a nemesség és az azzal egy tekintet alá eső egyéb foglalkozásbeli csoportok (papok, később honoráciorok), e nemességen belül azonban nem volt különbség abból a szempontból, hogy a nemes mely népből származott és mely nyelvet beszélt. A nemességben tehát a leszármazásbeli magyar nemeseken felül egyesültek a nemességre emelt idegen fajtabéliek is és az ekként létrejövő politikailag jogosult rendi nemzet: *a natio Hungarica megbontatlan egysége volt a különböző fajtájú nemeseknek*. A nemesség keretében ezt az egységet rendkívül *előmozdította az* évszázadokon keresztül a nemesség körében élő nyelvként használatos *latin nyelv*, amely az érintkezést és megértést a külföldieken felül egyrészt az ország lakói között is biztosította, másrészt pedig nem adott alapot az elkülönülési törekvéseknek. A nemesség rendi egysége és a latin nyelv nemzeti és nemzetközi használata következtében külföldet járó fiatal német, oláh vagy szláv eredetű nemesaink is önként és büszkén vallották magukat „*Hungarus*“-*uak*.²¹⁾

A *rendi társadalomnak* a XVIII. század vége felé Európaszerte történt *felbomlása*, valamint ezzel egyidejűleg a *nemzeti érzés és mozgalmak jelentkezése* hazánk népének ezt az *egységét is veszélyeztetni* kezdte. Egyrészt a magyarság részéről a magyar nemzeti öntudat és nemzeti felemelkedési törekvések következtében, másrészt a vendégnépeknél is mihamar jelentkező kulturális és politikai mozgalmak folytán. A *nemzetiségi ellentéteket* az ország népei között ugyan *formailag a magyar nyelv* törvényhozási úton megvalósított kötelező bevezetése váltotta ki (1830: VIII., 1836: III., 1840: VI. és 1844: II. tc.-nek), anyagilag azonban a nemzetiségi kérdés éles jelentkezését *számos tényező* együttes hatása idézte elő. *Szekfü* e tényezők kiváltóját és együttes irányítóját a liberalizmusban látja, amely a rendi országból magyar nemzeti államot kívánt szerinte alkotni és azt magyar nemzetiséggel betölteni,²²⁾ ugyanakkor azonban a politikai jogok kiterjesztésével és a demokrata kormánysszellem magáévá tételével a magyar nemzet kizárólagos politikai szerepének véget is vetett. Ha mindez kétségtelenül helytálló is és eszmeileg a liberalizmus meghonosodása és a rendiség felbomlása idézte elő az ország rendi nemzeti egységének szétesését, abban kétségtelenül még egyéb körülmé-

²¹⁾ *Szekfü*: i. m. 210. old.

²²⁾ *Szekfü* Gyula: i. m. 109. s köv. old.

nyék is játszottak közre, amelyeket véleményünk szerint rendkívül találóan és tömören foglalt egybe *Eötvös József*. Szerinte²³⁾ a nemzetiségi kérdés kialakulásának öt összetevőjét lehet megállapítani: 1. a nemzetiségek haladását a civilizációban, 2. a faj rokon szomszéd népeknél keletkezett mozgalmakat, 3. a latin nyelv kiküszöbölését és a magyar nyelv államnyelvvé emelését, „mely által az ország magyarul szóló polgárai oly előnyben részesültek, mellyel előbb nem bírtak“, 4. az ellentétet a nemesség és az alkotmányon kívüli osztályok között, amely annak folytán, hogy a privilégizált osztályok túlnyomórészt magyarok voltak, magyarság és nemzetiség közti viszályá mélyült és végül 5. azt a befolyást, melyet a demokratikus átalakulás folytán a nemzetiségek a közügyekre nyertek.

Akár az előbbi, akár az utóbbi magyarázatát is fogadjuk el a nemzetiségi kérdés kialakulásának, mindkettő szerint abban *több tényező együttes hatása* jelentkezik, éspedig olyképen, hogy azok részben, éspedig *kisebb részben származnak a magyarság oldaláról*, nagyobb részben azonban elvi alapokból és a nemzetiségek részéről. *Széchenyi* azonban a történelmi szemlélet hiánya következtében sajnos, mindezeket a tényezőket nem ismeri fel és a *nemzetiségi kérdés legfőbb*, sőt egyedüli *mozgatóját a magyar nyelv túlzott terjesztésében* és ezzel kapcsolatban a magyarság részéről bekövetkezett egyes megfontolatlan és kíméletlen magyarosítási módban találja. A helyzetnek ez a megítélése adja szájába 1842. évi akadémiai beszédében a magyarság egyes részeinek magatartását súlyosan elítélő kijelentéseit, ami magyar részről számára népszerűtlenséget, a nemzetiségek köreiben pedig mozgalmak igazolását eredményezte.

Ha azonban *Széchenyinél* ekként a kérdés történeti szemléletében kétségtelenül bizonyos fogyatékoságok is jelentkeztek, a *kérdés kezelésére és jövő megoldására* nézve adott javaslatai *nem* szenvednek ebben az *egyoldalúságban*, sőt azonfelül, hogy a kérdés megoldását az egyetemes emberi érdekeknek és az osztó igazságosságnak megfelelően javasolják, *tiirelmességükben az ősi magyar utat* követik, amelyre *Széchenyi* így, ha nem is a hagyományok keresésével, de magyar lelke intuíciójával biztosan talált rá. A magyarosítás híveinek *túlzó elítélésében* emellett talán közrehatott nála reformtörekvéseiben állandóan érvényesített az a szempont is, hogy javaslatai elfogadása érdekében, tehát *propaganda céljából* sokszor folyamodott túlzásokhoz, miként ő maga is elismerte, volt

...sokszor kénytelen az ocsmányt még természetén túl is elrútítani, hogy az erény annál szebb világban emelkedjék ki.²⁴⁾

²³⁾ báró *Eötvös József*: A nemzetiségi kérdés. Pest, 4865. 24—25. old.

²⁴⁾ *Stádium*. *Berzeviczky Albert*: Gróf *Széchenyi István* munkáiból, Bpest.1903. I. k. 356. old.

V. Amennyire propagatív célokat szolgál a nemzetiségi kérdés jelentkezésében egyes tényezők kiemelése Széchenyi szemléletében, olyannyira *emelkedett az általános érvényű, a nemzetiség lényegére* kiképzett felfogása, valamint a kérdés megoldására tett javaslata. Nemzetiségpolitikai felfogásának *tengelyében a nemzetiség erkölcsi kategóriája áll*, amelyet nem leszármazásbeli egyszerű számbeli kisebbségnek, tehát relatívumnak, hanem mindenütt jelenlévő és azonos megítélést igénylő univerzális hatályú szellemerkölcsi fogalomnak, tehát *abszolútumnak* fog fel. A nemzetiség Széchenyi rendszerében közvetítő az egyén és a mindenség, az egyetemes emberiség között, amely az ember feladatait Istentől rendelt céljai megvalósítására nemzetiségenként bár más és más keretben és eltérő módokban, de az isteni elrendelésnek megfelelően meghatározza.

Az egész emberi nem nemzetekre, nemzetségekre... ágzik. S épen az, mi lélektelen testekben *attractio, repulsio.* az a nemzetekben a hon szeretete és védelme. *Mélyebben fekszik azért lelkiünkben,* mint sokan gondolnák, azon ki nem mondható édes aggodalom, mely anyaföldünkhöz vonz s mely a halandó port félistenné magasíthatja, s lelki rothanat jele, hol a természet szent törvényt ki vannak már dörzsölve...¹⁵⁾

Felfogásában ezek szerint a nemzetiség különállásra jutott, *öncélú kategória,* amely az egyedeket *leszármazásuknak* megfelelően *külön közösségbe* tömöríti, amelyben azok az isteni elrendelésnek megfelelően céljaikat betölthetik. *A személynek* a közösséghez, a *nemzetiséghez való viszonyára* nézve a szeretetet, becsület és hűség érzetei irányadók, amelyek úgy kötik össze a nemzetiség tagjait, mint a családi kötelékek a rokonokat.

Ha nemzeteket egyes személyekkel hasonlítunk össze, akkor a *nemzetiség* nem egyéb, *mint rokonok közötti szeretet, barátság,* s a familiabeli *becsület* fenntartását eszközlő *ébredés;* ha pedig *mélyebben* tekintjük .. „akkor az *emberi lény minden ereibe s lelke legbelsőbb rejtékibe szőtt természeti tulajdon,* melyet az önbecs megsemmisítése nélkül szinte oly lehetetlen kiirtani, mint bizonyos, hogy a szív kiszakíttatása után világunkon többé élni nem lehet...¹⁶⁾

A nemzetiség mindezek folytán a legnemesebb erkölcsi tartalommal telik meg, amely folytán *maga is erkölcsi fogalom* válik. A nemzetiségi kategóriának ebből az erkölcsi természetéből két következmény is folyik. Elsősorban *a nemzetiség* minden egyes tagját kötelező az az elv, hogy nemzetiségét az erkölcsi tulajdonok elmélyítésével értékesebbé, felsőbbrendűvé tegye, másrészt pedig az a tény, hogy a nemzetiség mint belső, erkölcsi tulajdon külső eszközökkel, s így különösen a nyelv átvételével nem terjeszhető.

Széchenyi nemzetiségszemlélete a fentiek szerint a *német* vagy

²⁵⁾ *Hitel*, Berzeviczy Albert i. m. I. kötet 110. old.

²⁶⁾ *Hitel*: i. m. 111. old.

ma ú. n. *népi nemzetfogalmon* alapszik; szerinte a nemzet és nemzetiség alapja az azonos leszármazás, nem pedig a politikai kötelek vagy az egy és azonos ősi területen évszázadokon keresztül eltöltött békés együttélés hagyományos kapcsolata. *Távol áll* tehát Széchenyitől az 1868. évi nemzetiségi töörvényünkben Deák politikai zsenije által megkonstruált *politikai magyar nemzetfogalom*, amely szerint a hon minden polgára bármely népfajhoz vagy nemzetiséghez tartozzék is, az egységes magyar nemzet tagja és ugyancsak ismeretlen előtte az *ősi magyar rendi nemzeti egység* eszméje is, amelyet ma a nacionalizmussal szemben *patriotizmusnak* neveznek, találóan utalván ez ősi magyar nemzetfogalom legfőbb elemére: a közös hazára.²⁷⁾ Az ősi magyar rendi nemzeti egység iránt Széchenyiben nincs megértés, sőt az talán ismeretlen is előtte, amire utalni látszik a Hunniának következő, a szakirodalom figyelmét, elkerült megállapítása:

A különbözőések, meghasonlások, szétirányzások (divergentiák) hazájában mi jót fog szülni azon gyűlöletes megkülönböztetés, mely a felingerlett tót vagy horvát indulatosság a „Magyar“ és „Ungar“ közt feltalált, és mit azon bagolyi befejezés, melyet egy igen sokban helyes és igaz tartalomhoz függesztett? Az „Ungar“ név alatt ezentúl honunk minden népe értessék, és „Ein Ungarn“ annyit jelentsen, mint „Ein Slowak, Raitze, Wallach etc., oder wer da nur will.“ „Ungarisch reden“ pedig annyit, mint „Slowakisch, Raitzisch reden, oder was man nur will“; a szegény „Magyaré, az Arpadier“ pedig azon bagoly legyen tán, mely ellen mindenki, és néhányan fellette okosan á névtelenség palástja alatt is, büntetlen huhoghassanak.²⁸⁾

Széchenyinek ez a lesújtó bírálata éppen a nemzetiségek részéről új formában megvalósítani kívánt Hungarus egység kategóriájáról nyilvánvalóvá teszi a rendi magyar egységes nemzetfogalom lebecsülését, sőt talán nem ismerését is. Az ő nemzetiségfogalma kizárólag a leszármazást veszi alapul és abban főleg erkölcsi mérlegelésekből egyenlő elbánást kíván e hon minden nemzetiségének.

Széchenyinek a nemzetiségek fogalmát illetően vallott ez a magas horizontról megnyitott és azonos távlatokat feltáró, bár kétségtelenül ahistorikus megítélése *determinálja* magatartását, *politikáját* a nemzetiségek irányában. Ez az erkölcsi kiindulópont teszi nemzetiségi politikájának *legfőbb elvévé a nemzetiség* és a nemzetiségi érzület *tiszteletét*, amely nála oly méreteket ölt, hogy a nemzetiség elhagyását elvben kárhoyatosnak tartja. Ugyanez határozza meg továbbá az esetleg mégis bekövetkező nemzetiségváltásoknak, tehát Magyarországon főleg a *magyarosításnak módját és mértékét is*, amely a nemzetiség tisztelete következtében egyrészt soha *nem lehet kényszerű*, a nemzetiség erkölcsi természete folytán pedig másrészt *külső körülmények-*

²⁷⁾ L. bővebben Joó Tibor: Magyar nacionalizmus, Bp. 1941.

²⁸⁾ *Hunnia*, 55—56. old.

ben, így különösen a nyelv átvételében *nem* található megvalósulásra.

Nemzetiségi politikáját azonban Széchenyi mint a rendi Magyarország ajtaján dörömbölő reformeszmék széles körének hazai propagátora és a nemzeti megújulás hatalmas hívő seregre szert tett apostola más reformeszméihez hasonlóan *nemcsak az erkölcsi elvek hangoztatásával* kívánja diadalra juttatni, hanem a *megoldás önhasznának hangsúlyozása révén is*. Közgazdasági reformjavaslataiban Smith Ádám tanainak alapul vételével *nem* győzi eleget hangoztatni a hasznosságnak minden emberi cselekedetet mozgató és irányító erejét. Ugyanígy kívánja előmozdítani nemzetiségi politikáját is, e tekintetben is az ajánlott út *hasznosságának, a mérlegelésnek, a józan taktikának* ismételt emlegetésével, mellyel az általa képviselt nemzetiségi politikát tartja egyedül észszerűnek és tálalja ezért megvalósításra honfitársai elé.

A nemzetiségek irányában való magatartás észszerűsége, a józan mérlegelés önmagában sem enged meg más politikát, mint az általa vallott és rendszerében mély erkölcsi megfontolásokon alapuló nemzetiségi szemlélet: a nemzetiségi szeretet, engesztelés, összefogás és megértés politikáját. Így tűzi ki nemzetiségi politikájának *főcélját*: a Duna-medencében élő népek *összefogását kölcsönös nemzetiségi türelem alapján*.

Ókéri Polzovics Iván dr.

(Folytatjuk)

A MAGYAR NEMZETESZME ÉS A KISEBBSÉGI KÉRDÉS.

Az állami berendezkedés kétséget kizárólag befolyással van valamennyi állam területén lakó emberre. Mivel e berendezkedés szorosan összefügg a lakosság nemzeti öntudatával, pontosabban mondván az egyesek lelkében élő és a törvényekben kifejeződésre jutó nemzeteszmeivel, azt mondhatjuk, hogy a kisebbségi kérdés kezelése is függ a nemzeteszmetől. Ahol nagyon szűkre fogják a nemzet fogalmát, ott igen sok lesz a nemzet kebeléből kiteszített ember és sok lesz a másodrangú, vagy még annál is mostohább sorsot elviselő, viszont a nemzeteszmeinek tágitása szélesebb rétegek számára teszi lehetővé a zavartalan életet és érvényesülést. Ugyancsak lényegesen módosítja az egyes emberek államban való helyzetét a nemzet fogalmának meghatározása, így igen nagy különbség, vajjon a vérbeli származást, nyelvet, a nemzettel való együttérzést stb. fogadják-e el döntő tényezőnek.

A tágabb értelmű nemzetfogalom — hacsak nem nyit túlságosan tárt kaput az újabban asszimiláltaknak és beszivárgottak (ami veszélyeztetheti a nemzeti tradíció megőrzését) — végeredményben véve a nemzet erejét növeli, színesebbé és szélesebb perspektívájúvá teszi a nemzetet, ami szellemi emelkedést biztosít, s az erkölcsi igazságérzetet is erősíti.

Ha a magyar nemzeteszmé fejlődését és időnként való módosulását vizsgáljuk, akkor azt vesszük észre, hogy Szent Istvántól kezdve mindig a szélesebb nemzeteszmé érvényesült. Ha időnként idegen befolyás alatt el is fordultunk ettől, mindmáig fennmaradt a hamisítatlan szentistváni állameszmé és olyan szorosan hozzátartozik a magyar lényegéhez, hogy ettől nem is tudnánk saját lényegünk megtagadása nélkül elszakadni.

Érdemes megvizsgálunk: 1. Mi a magyar nemzeteszmének lényege, 2. hogyan fogták fel a történelem folyamán, 3. milyen felfogás vált az országnak előnyére, illetve hátrányára.

Szent István előttről nem lehet a magyar nemzeteszmét származtatni, Szent István eszméje pedig ma is él, a folytonosság tehát megvan, ami azonban nem zárja ki azt, hogy átmenetileg ne szakadtak volna el tőle, vagy bizonyos intézkedésekben ne kerülhettek volna a szentistváni eszmével ellentétbe. A mai történettudomány fiatalabb művelői között egyike a legmélyebben gondolkodó magyar nacionalistáknak J^óo Tibor, aki két munkájában is („A magyar nemzeteszmé“, „Magyar nacionalizmus“) foglalkozott ezen fontos kérdéssel. J^óo Tibor sokféle nacionalizmussal foglalkozott, pl. az amerikaiat is vizsgálta, a nyugatit pedig szembeállította a magyarral. Érdemes tehát gondolatait kissé közelebből méltatunk — minthogy a magyar nemzeteszmét saját tradíciónk szem előtt tartásával részletezte, másrészt a magyar nemzeteszmé történeti fejlődését mérlegre tette, annak előnyös vonásait kidomborította, de ugyanakkor nem vonakodott annak ideiglenes eltévelyedéseit sem megbélyegezni.

A mai időkben sokan a fajjal igyekeznek a nemzetet azonosítani. J^óo Tibor szembeszáll ezzel a felfogással, hiszen: „Biológiailag, mai szóhasználatnál élve, fajilag már eredetileg keresztezett volt az a közösség, melyből a magyarság emberanyaga kikerült.“ (A magyar nemzeteszmé 48. lap.) De nemcsak a fajiság ilyen értelmű fennállását, hanem gyakorlati erejét is tagadja: „A magyar nemzetet nem a vér, nem a nyelv, nem az államiság teremtette meg, hanem egy merőben szellemi tényező.“ (54. lap.) Ezek azonban nagyrészt negatív megállapítások, melyek igazolhatók adatokkal, de nem elegendők a lényeg megállapításához. Ha nem a biológiai közösség, nem a faj volt az, ami a nemzetet ezer éven át fenntartotta, akkor kellett más erőtényezőnek lennie. Ezeket is megjelöli J^óo Tibor éppen magyar vonatkozásban. „Mind a népnek, mind a nemzetnek lényegét abban kell látnunk, amit szellemének, géniuszának szoktak nevezni s ami bizonyos alapvető, az egész szellemi életre, erkölcsre, művészetre, világszemléletre, vallásosságra kiterjedő magatartást jelent.“ (u. o. 180. lap.) Vagyis a vérrel szemben a szellem a döntő tényező, amit a gyakorlati tapasztalat is igazol. Ennek természetesen nem kell hangos kifejezést adni, ez csendes, állandó, de hű munkában is megnyilvánulhat. (Sőt sokszor a hangos hazafiaknak érzése nem számottévő, hanem magyarságukból előnyt szeretnének saját személyük részére biztosítani. (Negatív vonásként jelöli még meg J^óo Tibor a földet is a vér mellett, mely szintén nem részesíthető misztikus tiszteltben. (183. lap.) A népiség sem azonos e felfogás szerint a nemzettel, utóbbi magasabbrendű és öntudatos. Előbbi

hagyomány és teljesültség, utóbbi hivatás és feladat. (184. lap.) Nemzet akkor létesül, amikor már nemcsak az egyén, hanem a közösség is felelős. (189. lap.)

Ha az elmondottakban megragadtuk a magyar nemzeteszme lényegét, akkor nem kerülhetünk zsákutcába és tisztánlátásunkat nem fogják hamis elméletek elhomályosítani. Jóó Tibor szerint általában megvolt a történelem folyamán tisztánlátásunk, bizonyos időszakban azonban ez elhomályosult, ami ártalmunkra volt. Ennek megvilágítására szembeállítja a magyar nacionalizmust az újkori nyugati nacionalizmussal. Szent Ágoston „Civitas Dei“-jének tagja minden keresztény, benne az univerzalizmus túlszárnyalt mindenféle partikularizmust, majd az ezt felváltó racionalista kozmopolitizmussal szemben később jelentkezett a középkori szellemmel lényegesen szembenálló nacionalizmus. A magyar nacionalizmus bizonyos időszakban a rendhez volt kötve. Teljes beolvadás nélkül lettünk európaiak is, itt nincs rokonunk. (E helyen Jóó Tibor állítását kétségbe lehet vonni, különösen akkor, ha a Balti államokkal ápolt rokonságra gondolunk. Tény azonban, hogy az évszázados kulturális hatásokat nem rokon nemzetektől kaptuk.) A renaissance időtáján felébredt a szittya öntudat, Mátyás halála után azonban — a körülmények hatása folytán — nacionalizmusunk védekező jelleget öltött. A XVIII. században (amit Jóó Tibor „Magyar nacionalizmus“ című munkájában „Az idegen nacionalizmus Magyarországon“ fejezetben jegyez fel) olyan nacionalizmus jutott nálunk felszínre, melyben sem Szent István szelleme, sem az Aranybulla, sem Mátyás imperializmusa nem szerepelt. Ekkor oltották a bomlás csíráit a nemzetbe. Végigtekintve az egész történelmet pedig azt kell megállapítanunk, hogy Mohács jelentett választóvonalat a magyar életben, hiszen a Mohács előtti és utáni magyar egészen más. Ha az Árpádok nem halnak ki, előbb megvan Magyarországon a keret, melyet nyugaton csak erőszakos harcok árán hoztak létre. (Magyar nacionalizmus 316. lap.) Ez azonban már csak történeti emlék, az Árpádok további esetleges uralmának megítélésére hiányzik ma minden alap.

Az egész magyar nacionalizmusról szóló értékelést megtaláljuk Jóó Tibornál. Megállapítja, hogy az első évszázadok kalandozásai nem születtek jó vért, de a nemzet sietett ezt jóvátenni. A hódító ősmagyarból engedelmessé lett. (Ez lényegében véve nem más, mint: „A kard szerezte meg, de a kereszt tartotta fenn“ megállapítás.) Ezzel szemben a nyugati nacionalizmus befolyása káros, mely nem vált a magyarság előnyére. Amit sokan károsnak tartanak (t. i. földrajzi helyzetünket), azt előnyösnek mondja, azt hangsúlyozván, hogy akár nyugatabbra, akár keletebbre telepedtünk volna le, már régen beolvadtunk volna és ma nem lenne Magyarország. Mi védtük meg Európában a kereszténységet. Ha vállaljuk az ősi magyar nacionalista zászló kibontását (tehát nem a nyugatit!), Magyarország még virágzó időszak előtt áll.

A magyar nemzeteszme körülírása után pontosan megállapíthatjuk a magyar kisebbségi kérdés kezelésének módját is. E tekintetben Jóó Tibor is azon az úton halad, melyet Szent István eszméjének átértői már hosszabb időszak óta magukévá tettek. Két eszme ellenkezik Szent István szellemével: az erőszakos asszimilálás és az idegenek kiutasítása. Ha bármelyiket is huzamosabb ideig magáévá tette volna Magyarország, már elpusztultunk volna. Szent István a többnyelvű birodalmat tartotta szem előtt, a magyar korona szimbóluma is ebből indult ki, hiszen sosem kizárólag magyar nyelvűeket akart egyesíteni. Kiutasításokat sem látunk a magyar történelem folyamán, a múlt században és e század elején mutakozó tömeges kivándorlások inkább az elhibázott gazdaságpolitikának voltak megnyilvánulásai, amiben az idegen szellemnek is része volt, de nem fakadt gyűlöletből.

A kisebbségi kérdés nem nehezítheti meg Magyarország jövőjét. A trianoni Magyarország idején nem volt kisebbségi problémánk, most azonban e kérdés újból előtérbe lépett. Az országgyarapító *Teleki* Pál miniszterelnök azonnal felismerte, hogyan kell e kérdést kezelni. Mindig nyomatékosan hivatkozott Szent István szellemére, kiemelvén, hogy ez nem jelszó, aki pedig jelszónak használja, az megszenteltségteleníti.

Ha a háborús idők nem is alkalmasak a kisebbségi kérdés megoldására, már most kell tisztán látnunk e tekintetben, mert csak határozott célkitűzés esetén tudjuk a háború utánra megmenteni a magyar néprajzi határokat túlhaladó szentistváni többnyelvű birodalom egységét. A szentistváni birodalom lényege tulajdonképpen az, hogy magyar jelleggel, a magyar lélek felsőbbségével egyesítse a szent korona jogara alatt mindazokat, akik hűségüket a szentistváni birodalommal szemben kétségkívül bebizonyították. A koronán a kereszt is látható, a keresztény jelleg tehát hozzátartozik a szentistváni eszméhez, de természetesen meg kell őrizni az eredeti kettőskereszt jellegét mindenféle torzítással szemben.

Részletkérdések megoldása valóban nem várható a mai forrongó Európában. Új európai rend van kialakulóban. Az első világháború előtti Európa épen úgy a múlté, mint a páriszkörnyéki békék Európája. Hogy szellemét, gazdasági jellegét tekintve a jövő más lesz, mint a múlt, azt senki nem vonhatja kétségbe. Részletkérdéseket megoldani csak akkor lehet, ha egyszer a keret kialakult. A keretnek azonban olyannak kell lennie, hogy alkalmas legyen a részletkérdések megoldására.

Az új európai rendből tehát nem maradhat ki a szentistváni birodalom. Olyan ezeréves birodalomnak kell ennek lennie, mely megőrzi a szentistváni jelleget, magyar felsőbbséggel, keresztény szellőmben, de otthont és kenyeret nyújtva mindenkinek, aki Szent István országában élni akar és azt becsülettel akarja szolgálni. Ez a szellem jutott már akkor kifejeződésre, amikor Kárpátalja visszakerülésekor először nem magyar nyelvű lakosság került a magyar állam keretébe, ezt akarjuk minden nem magyar anyanyelvűvel szemben érvényesíteni. De kíméletlenül vissza kell minden olyan törekvést utasítanunk (ha magyar anyanyelvű és származású ember is propagálná), ami a szentistváni szellemmel ellenkezik, ami a magyar nemzeteszmével össze nem fér és végeredményben véve nemzetünknek ártalmára válik. E szellemben kívánunk tovább élni, kisebbségeinket megőrizni, a nyugodtabb időkben pedig politikai és gazdasági kérdéseinket úgy megoldani, hogy a megoldás a magyar szent korona szellemével ne ellenkezzék.

Sármánci Sándor dr.

A magyarság száma Szlovákiában.

A jelenlegi Szlovákia 38.055 km² területű.¹⁾ Ezen a területen az 1910. évi magyar és 1930. évi cseh-szlovák népszámlálás időpontjában 2,167.242 illetve 2,437.559, az 1938. dec. 31-i hevenyészett szlovák népösszeírás szerint 2,688.063 és az 1940. dec. 15-i szlovák népszámlálás előzetes adata értelmében 2,653.564 volt a népesség száma. A népesség az 1914—1918. évi világháború előtti magyar közigazgatási beosztás szerint 2 törvényhatósági jogú városban (Pozsony, Selmec- és Béalábánya), 29 rendezett tanácsú városban és 2.667 községben lakott. A törvényhatóságok így oszlottak meg:

Törvényhatóságok	Terület km ²	Tjv	Rtv		Községek
			s	z	
Abaúj-Torna vm	385	—	—		32
Árva vm	2.019	—	—		96
Bars vm	1.885	—	2		139
Gömör és Kishont vm	2.210	—	2		120
Hont vm	1.242	—	1		88
Selmec- és Béalábánya tjv	88	1	—		—
Liptó vm	2.246	—	1		109
Nógrád vm	1.191	—	—		80
Nyitra vm	4.801	—	2		377
Pozsony vm	2.640	—	4		141
Pozsony tjv	75	1	—		—
Sáros vm	3.646	—	3		375
Szepes vm	3.654	—	9		206
Trencsén vm	4.456	—	2		372
Túróc vm	1.123	—	—		94
Ung vm	404	—	—		35
Zemplén vm	3.204	—	—		279
Zólyom vm	2.634	—	3		124
Összesen:	37.903	2	29		2.667

E törvényhatóságok népességének anyanyelvi megoszlását ismereti a következő táblázat az 1910. évi magyar népszámlálás időpontjában.

¹⁾ A magyar adatok szerint 37.903 km².

**Szlovákia népességének anyanyelvi megoszlása 1910-ben
(törvényhatóságokként.²⁾)**

Törvényhatóságok	Összes népesség	Magyar	Német	Szlovák	Román	Rutén	Horvát és szerb	Egyéb
a z á m s z e r i n t								
Abaúj-Torna vm	17.022	4.867	2.752	8.612	21	46	5	719 ¹
Árva vm	78.745	2.000	1.518	59.096	8	1	2	16.120 ¹
Bars vm	115.358	12.499	16.894	85.102	9	91	10	753 ¹
Gömör és Kishont vm	84.809	12.719	2.301	67.750	18	10	45	1.966 ¹
Hont vm	45.026	4.346	277	39.570	—	—	2	831 ¹
Selmec- és Bélabánya tjv	15.185	6.340	453	8.341	21	—	11	19
Liptó vm	86906	4.365	2.591	78.098	222	25	12	1.593 ⁷
Nógrád vm	52.748	5.600	160	46.898	—	—	7	83 ⁴
Nyitra vm	379.580	46.549	26.972	301.948	34	13	93	3.971 ⁹
Pozsony vm	192.020	22.354	16.561	149.336	42	33	1.556	2.138 ¹⁰
Pozsony tjv	78.223	31.705	32.790	11.673	33	9	375	1.638 ¹⁰
Sáros vm	173.750	18.074	9.447	101.010	321	38.500	16	6.382 ²
Szepes vm	172.867	18.658	38.434	97.077	532	12.327	210	5.629 ²
Trencsén vm	310.437	13.204	9.029	284.770	172	24	129	3.109 ²
Túróc vm	55.703	5.560	10.993	38.432	27	44	7	640 ²
Ung vm	24.296	3.689	967	15.505	19	3.552	13	551 ¹
Zemplén vm	150.914	23.986	8.219	88.146	113	24.231	6	6.213 ¹
Zólyom vm	133.653	16.509	2.124	113.294	26	136	27	1.537 ¹
Összesen:	2.167.242	253.024	182.482	1.594.658	1.618	79.042	2.526	53.892
s z á z a l é k b a n								
Abaúj-Torna vm	100.0	28.6	16.2	50.6	0.1	0.3	0.0	4.2
Árva vm	100.0	2.5	1.9	75.0	0.0	0.0	0.0	20.6
Bars vm	100.0	10.8	14.6	73.8	0.0	0.1	0.0	0.7
Gömör és Kishont vm	100.0	15.0	2.7	79.9	0.0	0.0	0.0	2.4
Hont vm	100.0	9.7	0.6	87.9	0.0	0.0	0.0	1.8
Selmec- és Bélabánya tjv	100.0	41.8	3.0	55.0	0.1	0.0	0.0	0.1
Liptó vm	100.0	5.0	3.0	89.9	0.3	0.0	0.0	1.8
Nógrád vm	100.0	10.6	0.3	88.9	0.0	0.0	0.0	0.2
Nyitra vm	100.0	12.3	7.1	79.5	0.0	0.0	0.0	1.1
Pozsony vm	100.0	11.6	8.6	77.8	0.0	0.0	0.8	1.2
Pozsony tjv	100.0	40.5	41.9	14.9	0.0	0.0	0.5	2.2
Sáros vm	100.0	10.4	5.4	58.1	0.2	22.2	0.0	3.7
Szepes vm	100.0	10.8	22.2	56.2	0.3	7.1	0.1	3.3
Trencsén vm	100.0	4.3	2.9	91.7	0.1	0.0	0.0	1.0
Túróc vm	100.0	10.0	19.7	69.0	0.0	0.1	0.0	1.2
Ung vm	100.0	15.2	4.0	63.8	0.1	14.6	0.0	2.3
Zemplén vm	100.0	15.9	5.4	58.4	0.1	16.1	0.0	4.1
Zólyom vm	100.0	12.4	1.6	84.7	0.0	0.1	0.0	1.2
Összesen	100.0	11.7	8.4	73.6	0.1	3.6	0.1	2.5

²⁾ Községeinkint összeállítva. — ³⁾ Lengyel és cigány. — ⁴⁾ Lengyel. — ⁵⁾ Cigány. — ⁶⁾ Cigány és vend. — ⁷⁾ Lengyel, cseh-morva, vend és cigány. — ⁸⁾ Cigány, lengyel, cseh-morva. — ⁹⁾ Cseh-morva és cigány. — ¹⁰⁾ Cigány, cseh-morva és olasz. — Cseh-morva (1.242), lengyel (115), angol (69), olasz (65) és bolgár (50).

A jelenlegi Szlovákiát alkotó régi magyar megyék és megyerészek közül a magyarok arányszáma 1910-ben *Abauj-Torna* vm Szlovákiához tartozó 385 km² területén volt a legnagyobb (28.6%). A csereháti járáshoz tartozó Felsőmecenzéf község 1.575 lakosa közül 592 (37.6%, relatív többség) és Stósz község 1.033 lakosa közül 853 (82.4%) volt magyar anyanyelvű. A füzéri járás Szlovákiához tartozó községei közül abszolút magyar többségű volt: Magyarböd (672 lakos 85.1% magyar), Kisszalánc (234 lakos, 68.8% magyar) és Nagyszalánc (856 lakos, 80.9% magyar. *Bars* vm. szlovákiai részében jelentős magyar szórvány volt Aranyosmarót (3.227 lakos, 65.9% magyar) és Zsitvaújfalu (1.161 lakos, 68.1% magyar) községekben, *Gömör és Kishont* vm szlovákiai részén abszolút magyar többséggel bírt Gömörákos község (897 lakos 68.6% magyar) és Nagyrőce rtv (19.25 lakos, 51.9% magyar). *Nógrád* vm Szlovákiához csatolt területén Bakó (145 lakos, 91.7% magyar), Ebeck (486 lakos, 51.2% magyar) és Kiskürtös (308 lakos, 58.1% magyar) községek bírtak abszolút magyar többséggel 1910-ben. *Nyitra* vm szlovák részén a nyitrai járás összefüggő magyar nyelvszigetet alkotott. Itt lakott számszerint a legtöbb magyar. A járás Szlovákiához tartozó 52 községe közül 18-nak volt abszolút magyar többsége. Ezek: Alsóbodok (747 lakos, 95.4% magyar), Alsócsitár (447 lakos, 99.6% magyar), Badinbál (390 lakos, 87.4% magyar), Béd (361 lakos, 99.7% magyar), Berencs (910 lakos, 94.9% magyar), Ghymes (1.134 lakos, 87.5% magyar), Kiscétény (254 lakos 87.8% magyar), Kolon (934 lakos, 78.2% magyar), Lajos (149 lakos, 79.8% magyar, Menyhe (523 lakos, 94.0% magyar), Nyitraacsehi (635 lakos 92.1% magyar), Nyitraeger-szeg (1.130 lakos, 91.9% magyar), Nyitragerencsér (1.077 lakos 88.3% magyar, Nyitrageszte (390 lakos, 91.8% magyar, Nyitranagyfalu (567 lakos, 92.9% magyar), Pográny (1.179 lakos, 85.2% magyar), Vicsápapáti (1.354 lakos, 90.5% magyar) és Zsére (983 lakos, 95.7% magyar). Nyitra-rtv 16.419 lakosa közül 9.754 (59.4%) volt magyar. A nyitrai magyar nyelvszigethez tartozik még a galgóci járásból Ujvároska (1.881 lakos 48.4%-os relatív magyar többséggel) és a vágsellyei járásból Királyi (1.441 lakos, 86.2% magyar). *Pozsony* vm Szlovákiához tartozó részén Gúny (363 lakos, 61.7% magyar), Cseklész (2.103 lakos, 79.1% magyar), Pozsonypüspöki (2.148 lakos, 95.6% magyar), Szunyogdi (532 lakos, 96.6% magyar), Vereknye (742 lakos, 91.3% magyar) és Magyarurab (1.392 lakos, 74.2% magyar) községek lakossága volt 1910-ben abszolút többségben magyar. *Sáros* v/n-ben Eperjes rtv-nak (16.323 lakos) volt 48.8% relatív magyar többsége. *Szepes* vm-ben Korompa község 6.378 főnyi lakosságából 2.560 (40.1%) volt magyar anyanyelvű. *Turóc* vm-nek Stubnyafüred község volt relatív magyar többségű: 288 lakosából 120 (41.3%) volt magyar anyanyelvű. *Ung* vm Szlovákiában maradt 404 km² területén két abszolút többségű magyar község volt: Kiskapos (492 lakos, 97.3% magyar) és Ungcsepely (456 lakos, 98.0% magyar). *Zemplén* vm szlovák fennhatóság alá tartozó részén 9 magyar többségű község volt: Hardicsa (1.228 lakos, 74.4% magyar), Töketerebes (4.708 lakos, 49.3% magyar, Homonna (4.508 lakos, 38.2% magyar), Nagymihály (6,120 lakos, 61.9% magyar), Barancs (428 lakos, 65.9% magyar), Kolbása (699 lakos, 9.7% magyar), Velejte (707 lakos, 53.6% magyar, Taverna (552 lakos 54.9%,

magyar) és Varannó (2.145 lakos, 66.0% magyar). Zólyom vm-ben Besztercebánya rtv 10.776 főnyi népességéből 5.261 (48.8% és Zólyom rtv 8.799 főnyi népességéből 4.573 (56.5%) volt magyar anyanyelvű.

Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy a jelenlegi Szlovákia minden részében ősi magyar települések vannak.

A mostani Szlovákia területén élő magyarság száma az 1930. évi cseh-szlovák népszámlálás és az 1938. dec. 31-i, kellő előkészítés nélkül végrehajtott szlovák népösszeírás adatai szerint óriási mértékben csökkent. Tegyük vizsgálat tárgyává Szlovákia népességének anyanyelvi (ill. 1930-ban és 1938-ban nemzetiségi) megoszlását az 1910. évi magyar, az 1930. évi cseh-szlovák és az 1938. évi szlovák adatok alapján.

Szlovákia népességének nemzetiségi megoszlása

1910-ben, 1930-ban és 1938-ban.

Anyanyelv ill. nemzetiség	1910-ben		1930-ban		1938-ban	
	szám. sz.	%	szám sz.	%	szám. sz.	%
Magyar	253.024	11.8	58.492	2.4	57.897	2.2
Német	182.482	8.4	134.315	5.5	128.347	4.8
Szlovák	1.594.658	73.6	¹²⁾ 2.069.609	84.9	2.290.426	85.2
Rutén	79.042	3.6	71.086	2.9	69.116	2.6
Zsidó	.	.	37.933	1.6	29.002	1.1
Egyéb	58.036	2.7	66.124	2.7	¹³⁾ 113.275	4.2
Összesen	2.167.242	100.0	2.437.559	100.0	2.688.063	100.0

Érthetetlennek tűnik, hogy az 1930. évi cseh-szlovák népszámlálás időpontjában a szlovákiai magyarság száma mintegy kétszázezerrel volt kevesebb, mint 20 évvel azelőtt és országos arányszáma 11.7%-ról 2.4%-ra zuhant. Ha tekintetbe vesszük, hogy a trianoni békeszerződés becikkelyezése előtt 35—40 ezer magyar repatriált és költözött a jelenlegi Szlovákia területéről Csonka-Magyarországba, s ha levonásba hozzuk a magyarság 1910. évi lélekszámából a magukat 1910-ben magyar anyanyelvűeknek valló kb. 57 ezer zsidót¹⁴⁾, akkor 1930-ban — ha csak évi 6%-os természetes szaporodást veszünk figyelembe — a mostani Szlovákia területén közel 475 ezer magyarnak kellett élnie. A cseh-szlovák statisztika módszereivel tehát csaknem 120 ezer magyar sikkadt el. Az 1938. dec. 34-i népösszeírást illetékes szlovák kormánykörök sem tekintették hivatalos népszámlálásnak. Ezt az összeírást úgy' tüntették fel, hogy arra a politikai változások következtében volt szükség. Ez a rögtönzött összeírás minden előkészület nélkül történt. Sok helyen a számlálóbiztosok a számlálólapokat csak a rendőrségi bejelentőlap alapján töltötték ki, ahol pedig a nemzetiségnek rovata sem volt. Egy pozsonyi háztömbben pl. születési hely szerint állapították meg az összeírt személy nemzetiségét. Aki Bécsben született, azt német nemzetiségűnek vezették be, aki

¹²⁾ Szlovák és cseh.

¹³⁾ Ebből 77.488 cseh (2.9%).

¹⁴⁾ Szlovákia jelenlegi területén 1910-ben 96.962 volt az izraelita vallásúak száma. Ebből kb. 40.000 keleti zsidó (jiddis) németnik vallotta magát.

Rózsahegyén, azt szlováknak.¹⁵⁾ Ilymódon nem kétséges, hogy a szlovákiai magyarságról közölt szám (57.897) hibás.

Az önálló szlovák állam első hivatalos népszámlálását 1940. dec. 15-én tartották, már a népszámlálási törvény alapján, amelynek lényegesebb rendelkezései a következők:¹⁵⁾

„A statisztikai ív kitöltésénél idegen személy nem lehet jelen. Mindenkinek a valóságnak megfelelően kell az adatokat bemondani, tudatos megmásításuk bűncselekményt képez, épúgy, mint a következő népszámlálási külön vétségek: más személy bevallásának befolyásolása, a népszámlálás teljességének és helyességének megsértése (ha valaki hozzájárul ahhoz, hogy bizonyos adatok kimaradjanak, pl. kikerüljön szándékosan a számlálóbiztost, vagy többször több helyen tesz vallomást), röpiratok terjesztése, amelyek a lakosságot a valósággal ellentétes adatok bevallására buzdítják, végül a hivatalos és törvényes népszámlálási parancsok és tilalmak megszegése.“

Ezek a törvényes rendelkezések magyar szempontból elvileg semmi kifogásolnivalót sem tartalmaznak, azonban féltő, hogy a népszámlálás közzeendő nemzetiségi adatai nem lesznek kedvezőek a szlovákiai magyarságra nézve. Ugyanis azok a személyek, akik 1918. okt. 30-a után költöztek a mai Szlovákia területére a 255/1939. sz. szlovák állampolgársági törvény szerint külföldieknek tekintendők és nem sorolhatók a szlovákiai magyar népcsoport tagjai közé. Ezenkívül az életlehetőségek megszűnése folytán sok magyar költözött 1938. november 2-ika után Magyarországra. A szlovákiai zsidóknak az a kis hányada, amelyik még magyarnak vallotta volna magát, a szlovák nemzeti disszimilációs elv értelmében csak zsidó nemzetiségűnek vallhatta magát.

Az 1940. évi szlovák népszámlálás előzetes globális eredményei szerint Szlovákia népességének száma a most érvényben lévő megyebeosztás

Megye	Lélekszám
Pozsony	451.954
Nyitra	353.401
Tátra	463.274
Trencsén	516.586
Garam	428.094
Sáros-Zemplén	440.255
Összesen:	2.653.564

Ezek az adatok bizonyítják, hogy Szlovákia népessége az 1938. dec. 31-i összeírás (2,688.063) és az 1940. dec. 15-i népszámlálás (2,653.564) között 44.499 lélekkel csökkent. Ez azzal magyarázható, hogy ez alatt a két év alatt mintegy 70.000 cseh hagyta el Szlovákiát és az 1940. évi felvételen nem szerepel 85.000 munkás sem, akik idénymunkási minőségben a népszámlálás időpontjában a Németbirodalomban tartózkodtak. Viszont a két összeírás közti időben Szlovákia területrészeket kapott a felosztott Lengyelországból, mintegy 35.000 lakossal.

¹⁵⁾ V. ö. *Duka—Zólyomi Norbert: Az első népszámlálás Szlovákiában és a magyarság. Láthatár, 1941. évi 1. sz., 13. 1.*

¹⁶⁾ L. u. ott.

Az 1940. évi népszámlálás nemzetiségi adatait eddig csak Pozsony népességéről publikálták.

Pozsony népességének nemzetiségi megoszlása 1910-ben és 1940-ben.

Anyanyelv ill. nemzetiség	1910-ben		1940-ben	
	szám	sz. %	szám	sz. %
Magyar	31.705	40.5	17)15.883	11.5
Német	32.790	41.9	30.708	22.2
Szlovák	11.673	14.9	69.990	50.5
Cseh	1.242	1.6	4.971	3.6
Rutén	9	0.0	877	0.6
Zsidó	.	.	15.109	10.9
Cigány	14	0.0	82	0.7
Egyéb	790	1.1	916	0.7
Összesen	78.223	100.0	138.536	100.0

Az 1940. évi pozsonyi adatok az utóbbi évek politikai eseményeit illusztrálják. Pozsony Szlovákia fővárosa lett és a közhivatalok létesítésével igen sok szlovák telepedett meg Pozsonyban. Most a szlovákok száma éppen csak eléri az abszolút többséget. A magyarok arányszáma ellenben hihetetlen mértékben csökkent volna. Már ez az adat is méltán gondolkodóba ejt. Érdeklődéssel várjuk a szlovák statisztika megállapítását a szlovákiai magyarság számáról, hiszen tudjuk, hogy jelenleg Szlovákiában több mint 120 ezer magyar él.

Ruh György.

IRODALOM.

Rátz Kálmán: A pánszlávizmus története.

Budapest, 1941. 415 l.

Rátz Kálmánnak a szláv kérdés kitűnő ismerőjének időszerű tudományos és gyakorlati értékű munkája méltán keltett érdeklődést a legszélesebb körökben. A könyv előszavát Hodinka professzor írta: szerinte a munka hézagpótló, hasonló összefoglaló könyv e kérdésről ezideig csak egy jelent meg a világirodalomban, 1919-ben Stuttgartban Fischeltől, de az már elavult és magyarelles.

A mű értékénél és magyar szempontból való jelentőségénél fogva érdemes arra, hogy kissé behatóbban ismertessük. Történelmi sorrendben és a politikai történésekkel is időrendi összefüggésben ismerteti az egész pánszlávizmus múltját, különös tekintettel az oroszok és a csehek fontos szerepére.

A szláv történelemben sorsdöntő szerepe volt Novgorodnak, a legősibb orosz-varég tömörülési centrumnak. A varégek uralma, illetőleg felsoóbsége idők folyamán a német-római hatalmi és kultúrkörbe való bekapcsolódását jelentette volna a szláv tömegeknek (litvánok, lengyelek, csehek stb.). Az a tény azonban, hogy Oleg Kiewbe helyezte a hatalmi központot, Bizáncot, a görögkeleti rítus felvételét jelentette, majd a teljes elszakadást nyugattól s a római katolikus szláv népektől is. Ez éppen olyan sorsdöntő volt a szláv,ságra, mint a magyarságnak ezer év előtt a nyugati keresztény kultúrkörhöz való csatlakozása, s a szlávtság sorsát évszázadokra eldöntötte.

17) Ebből 2.688 külföldinek számít.

Kiew pusztulása után Szuzdál és Vladimir, illetőleg ezek örököse: Moszkva lett a harmadik Róma (Bizánc eleste után, 1458). A moszkvai fejedelemség egész Oroszországban a Bizánci ceszaropapizmus, a tatár káni despatizmus és a kínaiaktól átvett mandarin (csinovnik) rendszerek kombinációját honosította meg. Moszkva ezen missziója azonban csak a tatár iga lezárása után vált effektívvé. Nagy Ivánnal és Rettenetes Ivánnal. Az orosz birodalom e hatalmi kialakulása közben tűnik fel a XVII. század közepén Kriszcsanic jezsuita páter, az első pánszláv, akiben először tudatosul a pánszlávizmus gondolata. Az ő elgondolását azonban még nem értették meg s kétszáz évre a feledés homályába merült.

A modern pánszlávizmus elsődleges megnyilvánulásában, mint tipikus szellemtörténeti jelenség tisztán ideológiai síkon jelentkezett s csirájában tisztán romantizmus volt. Voltaképpen a XVIII. század közepén kifejlődött szellemi áramlatok terméke s mostoha testvére a pángermán eszmének. Érdekes az, hogy a pánszlávizmus szülői' Herder, Schlözer és Okén stb. német tudósok. Ezek tanítványai és követői: Kollár, Dobroszvszky, Potocky, Koptár, Gaj, Safarik stb. voltak. Érdekes valóságként vonul végig a pánszlávizmus történetén, — amelynek főként a csehek voltak szellemi mozgatói — hogy amíg a középeurópai kis szláv népek a saját felszabadulásukat várták tőle elsősorban, addig az oroszországi pánszlávizmus — szemben a kis szláv népek pánszlávizmusával — sajátos képet mutat és valójában *pánrussizmus volt.* Erre a tényre élénk világot vet a cseh légio oroszországi története.

Ez determinálta az egész pánszlávizmus sorsát, mert hiszen maguk az oroszok a gyakorlatban véresen elnyomták az uralmuk alá jutott „testvér” szláv népeket, mint a lengyeleket, kis- és fehéroroszokat, de a cári despotizmus egyébként is minden népet elnyomott, tehát nem lehetett felszabadító. Így hiábavaló volt minden, nem sikerült egyesíteni a szlávokat, mert alapjában véve a kis szláv népek és a hatalmas Oroszország is elsősorban öncélúságot láttak a pánszlávizmusban. Pedig ha figyelembe vesszük azt a hatalmas erőt, amely a pánszlávizmusban gyökerezett, nem vitás, hogy az céltudatos összefogás mellett óriási veszedelmet jelenthetett volna az európai egyensúlyra. II vonatkozásban azt mondhatni, hogy mint egységes mozgalom a pánszlávizmus aránylag niég fiatal, illetve az európai állampolitikai és hatalmi konstrukciók miatt a benne rejlő dinamizmus eddig nem volt célirányos, hanem partikuláris szláv célkitűzéseket szolgált. A pánszlávizmus tehát sohasem vált a szó szoros értelmében reálpolitikává és egy „Pánszlávia” sohasem valósulhatott meg, már az eszme belső ellentmondásai miatt sem. Mégis hatalmas motorikus ereje érvényesült reálpolitikai síkon olyan értelemben, hogy a kis szláv népek politikai célkitűzésének irányában éppen úgy hatott ez az eszme, mint a keresztény eszme a keresztes háborúkban. A pánszlávizmusnak ez a hatása — bár a kis szláv népek öncélú nacionalista törekvései beleütköztek a nem szláv európai népek, különösen a középeurópai népek létérdekeibe és bár napjainkban összetörve látjuk a pánszlávizmus minden eddigi gyakorlati eredményét — mégis érvényesült és napjainkban is inkább csak szunnyad.

Sajnos a pánszlávizmus egyben magyar sorsprobléma is, mert már a múltban is nagymértékben akadályozta a modern Magyarország kifejlődését és állandóan fenyegette az ország jövőjét. Ez a veszély az elmúlt világháborúban kulminált (Benes, Masaryk, Pasic munkája).

A magyarság kétszáz millió szlávval áll közvetlen érintkezésben s ez a tény a vonzás és taszítás törvényszerűségei szerint a valóságos kapcsolatok számtalan formájában nyilvánul meg. A magyarságnak ez a helyzete, illetve az ebből adódó sok jövő bizonytalanság arra készítet, hogy úgy a saját, mint az ellenséges erőket és helyzeteket mindenkor a maga valóságában ismerjük meg és mérjük fel, mert csak így nézhetünk szembe a veszedelmekkel.

Rátz Kálmán munkája tehát lehetőséget nyújt arra is, hogy a tisztán

látók betekintést nyerjenek a pánszlávizmus jövő alakulásába, különös tekintettel a magyar vonatkozásokra.

Bár ma napjainkban szunnyad a pánszlávizmus dinamizmusa, mégis már ma kell számvetést csinálnunk a fegyveres küzdelem utáni időkre, annál is inkább, mert kisebbségi problémáink megoldásában is sok tanulságot szűrhetünk le a pánszláv mozgalmából. *H. R. dr.*

Fall Endre: Jugoszlávia összeomlása. A Délvidék visszatérése.

Budapest, 1941. Kiadja a M. Revíziós Liga. 182 lap.

Szerző, a Revíziós Liga ügyvezető igazgatója, évtizedek óta éber szemmel kíséri az elszakított magyarság sorsát. A területi revíziónak legújabb fejezetét e műben írja meg, részletekbe menő pontossággal. Először is azokat a heterogén elemeket, néptörzseket és tájakat ismerteti, amelyekből a jugoszláv államot összetákolták. Egy-egy fejezet tárgyalja Szerbia, Horvátország, Bosznia és Hercegovina, Dalmácia, Montenegró, Szlovénia, Macedónia és végül a magyar Délvidék népét és földjét. Rátér a pánszláv és illir mozgalmak törtetére is, kiemeli a szerb maffia jelentőségét a világháború előtti politikai küzdelemben. Jugoszlávia földrajzi, statisztikai és gazdasági viszonyaival szakszerűen foglalkozik. Bevezetésül szerző összehasonlítja az egykori magyar királyság területén élő szerbség helyzetét politikai, kulturális és gazdasági tekintetben, azzal a helyzettel, amelyben a jugoszláviai magyar kisebbség két évtizeden át volt. Jugoszlávia erőszakos megalakítása és gyors összeomlása, mondja a szerző, nagy történelmi tanulsággal szolgál és pedig azzal, hogy a Duna-völgy rendjét egy évezreden át geopolitikai törvények formálták, melynek szilárd alapja a magyar királyság volt. Csak egy erős és független Magyarország lehet gátja a délkelet európai zúrzavarnak és nyugtalanságnak. *G. J. L.*

Ortutay Gyula: Kis magyar néprajz.

Budapest, 1940. 209 lap.

A magyar néprajztudományak eddig nem volt összefoglaló kis tükré. A Magyarság Néprajzának megjelenése óta szükségesnek mutatkozott a megnövedekett érdeklődést könnyen forgatható kis kézikönyvvel — bevezetőként — kielégíteni. Szerző népszerű előadásávid főleg a fiataloknak és a nagyközönségnek teszi lehetővé, hogy a folkloie-kutatásba bepillantást nyerhessenek. Ez az összefoglalás azonban nem kárpótolhatja a most második kiadásában megjelenő „Nagy Magyar Néprajzot“, mert a néprajznak csupán főbb problémáit ismerteti meg velünk. A nemzetiségi kutatás szempontjából főleg azok a fejezetek és részek jönnek tekintetbe, amelyek népünk földrajzi és etnikai elhelyezkedését tárgyalják. Minél inkább művelődéstörténeté mélyül el azonban a nemzetiségi kérdés kutatása, annál inkább kénytelenek vagyunk a magyarság néprajzi¹ világából is adatokat meríteni. Ezen az úton jutunk el a dunai népek összehasonlító művelődéstörténetéhez. *G. J. L.*

Gróf Esterházy János: A kisebbségi élet hatása a magyarságra.

Debrecen, 1941. 20 lap.

A szlovákiai magyar népcsoport vezére a debreceni nyári egyetem keretében két előadást tartott a kb. 100.000 főnyi magyar kisebbségről. Az előadó teljes nyíltsággal és tárgyilagossággal tárta fel a Szlovákiában maradt magyarság sorsát és felhívta az anyaország figyelmét a kisebbségi kérdésnek még ma is nagyon időszerű voltára. Az anyaország és az elszakított részek magyarsága között észlelhető különbségek az elmúlt

két évtized kisebbségi életére vezethetők vissza. A területvisszacsatolás alkalmával az előadó több ízben tapasztalhatta, hogy az anyaországiakban nem volt meg a kellő megértés és szeretet a visszatért magyarok iránt.

— A „kisebbség“ elnevezés ellen — mondja a szerző — a lehetőség szerint mindenkor tiltakoztunk. Elsősorban azért, mert Szlovákiában a 2—300.000 cseh volt a kisebbség, másodsorban pedig azért, mert a kisebbséggé való minősítés végeredményben degradálást jelentett és nem akartuk, hogy ebbe és az ezzel járó gátlásokba bárki is beletörődjék. Ismertette a magyar párt politikai működését, mind az egykori cseh-szlovák, mind a jelenlegi szlovák köztársaságban. A szlovák képviselőház 63 tagja közül Esterházy János képviseli egyedül a magyarság érdekeit. Szlovákiában ezenkívül még 150.000 német és 60.000 ruszin él „kisebbségi“ sorban. A magyar népcsoport főleg Pozsonyban, és Pozsony mellett, Nyitra vidékén és Nagymihály körül, vagyis három jelentősebb nyelvszigetben él. A jogi helyzetét tekintve az új szlovák alkotmánynak a viszonyosságra célzó szakaszai (93., 94., 95. §§.) irányadók. A pozsonyi magyarság 30.000 lelket számlál. A magyarság iskolái Szlovákiában: 8 állami elemi iskola, 28 nem állami, 1 állami polgári fiúiskola és 1 nem állami leányiskola. A népiskolai tanulók száma kerekén 5.000, a polgári iskolai növendékeké 600. A pozsonyi magyar gimnáziumba az elmúlt tanévben 446 diák járt. A párt 3000 magyar diákot tart nyilván és részesíti segélyben. A német népcsoport munkájával szemben a magyar párt csak kulturális tevékenységet fejthet ki.

G. J. L.

Egyed István: Magyar jellem és magyar alkotmány.

Az Országos Nemzeti Klub kiadványai. 48. Budapest, 1941. 21. lap.

A tanulmány szerint a nemzetfogalom kialakításánál nemcsak a faj, az anyanyelv, az állampolgárság játszik szerepet, hanem a lélek is. Ha a nemzetet ismerni akarjuk, nemcsak faji összetételét, nyelvi adottságait kell ismerni, de a lelkét, jellemét is. A nemzeti lélek a nemzet sorsának irányítója, az emel fel vagy sújt le, az sugározza szét kincseit és varázskörébe von kívülállókat, vagy kiaszik és akkor a nemzet pusztulásra van szánva. A magyar nemzeti lélek a magyar fajtól kapta karakterét, de közössé vált a kevert fajú és több nyelvet beszélő nemzetben. A magyar géniusz alkotása a magyar alkotmány is, amely szintén közös kincse a Szentkorona népeinek. Ez az alkotmány a magyar jellem tulajdonságait mutatja s nem egy, hanem minden magyar nemzedék közös meggyőződését önti formába Vitézség, haza- és szabadságszeretet, s közügyek iránt élénk érdeklődés, párosulva erős jogérzékkel, a hagyományok mélyeséges tisztelete, konzervativizmus, bizalmatlanság az idegen behatásokkal szemben, de megbecsülése a más népeknek, tekintélytisztelet, vallásosság: ezek azok a tulajdonságok, amelyek a magyar fajtát mindig megkülönböztették és ezek a jellemvonások tükröződnek a magyar alkotmányban is. Ezért van a magyar államnak történeti alkotmánya; ezért jellemzi ezt az alkotmányt a jogfolytonosság, a közjogi szellem, a nemzeti és a keresztény jelleg, a királysági államforma, az alkotmányosság, a jogeszme, a nemzetiségek jogainak elismerése. Az idegen behatások sohasem tudtak nyersen érvényesülni, az átvett intézmények áthasonultak. Az alkotmány fennmaradásunk egyik tényezője lett, amely az elnyomás és szétdarabolás korszakaiban is megtartani és összetartani tudta a magyar nemzetet.

A Magyar Szociográfiai Intézet közleményei.

Kiadja a Magyar Szociográfiai Intézet, igazgató: dr. Krisztics Sándor.

A Magyar Szociográfiai Intézet hosszabb előkészületek után már 1924-ben alakult meg. Feladatát elsősorban hazánk tájainak, vármegyéinek és községeinek megismeréséhez szükséges forráskutatásokban tűzték

ki. Az Intézet így helytörténeti adatgyűjtés és adatnyilvántartó szervvé fejlődött ki. Az előttünk fekvő negyedévi folyóiratának első száma első sorban az Intézet által eddig végzett munkáról számol be. Munkaterve szerint szociográfiai, bibliográfiai és egyéb külön adatgyűjtéssel foglalkozik. Az első csoportban találunk egy községi adattárt, amely több mint 1 millió különböző adatot tartalmazó cédulakatalógusból áll. Ide sorolható a Közp. Statisztikai Hivatal népszámlálási adatgyűjteménye is. A helytörténeti bibliográfiában 40.000, az erdélyi bibliográfiában 15.000, a bánáti bibliográfiában pedig 1.800 katalógus-cédulát gyűjtöttek össze eddig. A bibliográfiai gyűjtemények csoportjából a Társadalomtudományi Évkönyv és a Társadalomtudományi Központi Katalógus (650.000 cím) teljesítménye említhető meg. Figyelemreméltó még a magyar tudományosság szellemi katasztréneke alapvetése is, mely a magyar szakemberek szak- és nyelvtudás szerinti nyilvántartója.

A néhai Teleki Pál szellemében működő intézet gazdag tartalmú közleményében Krisztics Sándor írt a szociográfiai elméletekről és eszményekről bevezető tanulmányt. Magyarország tájegységeit szociográfiai szempontból Gróf Imre és Niklai Péter dr. tettek kutatásuk tárgyává: a föld, a fekvés és a vele összefüggő egyéb természeti jelenségek befolyását vizsgálva a társadalom életének mikéntjére. A községi adattárból Villány község társadalomrajzát találjuk. Ez a rész is bőven tartalmaz nemzeti viszonyokat. Befejezésül könyvismertetési rovat és a Társadalomtudományi Bibliográfia (82—160 oldal) következik G. J. L.

SZEMLE

Hóman miniszter a magyarországi nemzetiségek és a szórványmagyarság közoktatási viszonyairól,

Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter a kultuszterca költségvetésének tárgyalásakor a képviselőházban 1941 november lí-én elmondott exorzéjában kiemelte, hogy Magyarországon a nemzetiségek szabadon használhatják nyelvüket és szabadon ápolhatják a maguk sajátos népi kultúráját. Ez első sorban kifejezésre jut a magyarországi iskolapolitikában. A szülők a maguk szabad akarata szerint járathatják gyermekeiket abba az iskolába, ahová helyesnek és jónak látják. Nemzetiségi iskolák működnek az országban német, szlovák, rutén, szerb-horvát és román viszonylatban és a tanítók ezrei tanítanak ezekben az iskolákban az illető nemzetiségek anyanyelvén. Vannak azonkívül ú. n. vegyesnyelvű iskolák — mondta a miniszter — ahol az illető nemzetiségi nyelven és magyar nyelven tanítanak. Ez a típus azonban nem található a lakosság tetszésével, mert vagy a tiszta anyanyelvű oktatás mellett foglalnak állást, vagy a magyar tannyelvű iskolába íratják gyermekeiket, ahol törvényes rendelkezés szerint az ő anyanyelvüket tantárgyként tanítják. A középfokú iskolák tekintetében hasonló a helyzet. 14 gimnázium, 9 tanítóképző, 2 kereskedelmi és 1 ipari középiskola, 33 polgári iskola, összesen 59 magyarországi nem magyar nyelven tanító középiskola és középfokú iskola működik német, szlovák, rutén, román viszonylatban. Ezek a középiskolák és középfokú iskolák túlnyomó részben állami iskolák, míg a népiskolák között igen sok a felekezeti jellegű. A németeknek nemzetiségi jellegű iskolái is vannak: a Volksbundnak 13 iskolája van.

A nemzetiségek iskolaügyével kapcsolatban a miniszter szólt a nemzetiségi vidéken elszórtan élő, ú. n. szórványmagyarság iskolaügyéről is. Ha komolyan fogjuk fel a nemzetiségek jogát saját művelődésükhöz és anyanyelvükön oktató iskoláikhoz, mint ahogy komolyan fogjuk fel —

mondotta — akkor gondoskodnunk kell arról is, nehogy bárki ebben az országban egy magyar gyermeket is elidegenítsen nemzetétől. Ennélfogva a magyar gyermekeket, ha iskolaköteles korba jutnak, nem engedhetjük nemzetiségi nyelven tanító iskolába járni, hanem gondoskodnunk kell magyar nyelven való oktatásukról. Elsőrendű kötelezettségünk tehát a szórványgondozás.

A pénzügyi kormányzat már ebben az évben 1 millió pengő póthitel bocsátott rendelkezésre a szórványmagyarság magyar nyelvű iskoláztatása céljából. 1942 január végéig 16 internátusban 780, családoknál elhelyezve 902 és 119 újonnan felállított magyar népiskolai osztályban 2.168 ilyen szórványgyermek részesül oktatásban. 1942 szeptemberéig újabb 3.060 gyermeket vesznek gondozásba. Az összes nyilvántartott ilyen gyermekek száma ma 6.910. Ezeknek a szórványoknak felkutatására országsszerte folyik a munka, mert az első felvételnél számukat teljes pontossággal nem lehetett megállapítani.

KISEBBSÉGI SORS.

Románia.

Egyházi, kulturális, szociális ügyek.

Arad városa, Temesvár és Brassó mellett, Dél-Erdély magyarságának a jelen körülmények között fokozottabb mértékben fontos kulturális és gazdasági központjává vált. Érdemes ezért a város római katolikus felekezeti oktatásán keresztül, az elmúlt iskolai év adatainak figyelembevételével, áttekintő pillantást vetni a város magyar kultúréletére. A római katolikus egyházközség által fenntartott fiúgimnáziumba 261, az elemi iskolába 340, a harmadik osztállyal bővült tanonctanfolyamra 171 tanuló iratkozott be. Az óvodát 110 gyermek látogatta. A felsorolt tanintézetekben összesen 882 tanuló nyert oktatást. Ebből római katolikus 701, református 134, ág. ev. 37 és unitárius volt 10 tanuló. Az előző évi adatokkal összehasonlítva, a beiratkozott tanulók száma 24%-kal emelkedett. A tanoncoktatás helyzete hagy a legtöbb kívánnivalót maga után, mert a város mintegy 500 tanonca közül csupán 171 járt magyar tanonciskolába. A gimnáziumban a nyilvánossági jog az elmúlt évben fokozatosan a negyedik osztályra terjedt ki, a négy felsőbb osztály azonban kénytelen volt magániskolaként, nyilvánossági jog nélkül működni. Temesvár egyházi életét érzékeny veszteség érte Argay György evangélikus püspök Aradra távoztával. Ugyanis Frint Lajos evangélikus szuperintendens halála után az ez év április 27-én végbement választás eredménye alapján, az evangélikus zsinatpresbiteri egyházkerület szuperintendense, Argay György esperes, temesvári lelkész lett. Az evangélikus egyházkerületnek összesen húsz önálló egyháza és számos szóránnya van. A hívek lélekszáma 35.000.

Figyelmet érdemel a Magyar Népközösség aradi tagozatának 1940—41. évi szociális tevékenysége is. Az említett évben 146 család részesült segélyben, olyanok, ahol a családfő katonai szolgálatot teljesített. Ezenkívül 458 aradi és 52 vidéki szegény kapott segélyt. Száz esetben tűzfát és ruhaneműeket, 185 esetben élelmiszert és 175 esetben gyermekruhane-műeket osztott ki a népközösség. Az aradi misszió különböző konyháiban télen 14.000 ebédet osztottak ki. Ingyenes orvosi kezelésben részesült 65 szegény, 98 ingyen gyógyszerrel. A Népközösség vándorbabakelengye akciója során szegény magyar anyák 42 esetben jutottak se-

gítséghez. Tandíjsegélyt kapott a népközösségtől 13 szegónysorsú aradi tanuló.

A magyarság jogvédelmének ellátására a Magyar Népközösség bukkaresti irodája szolgál. Az itt szolgáltatást teljesítő ügyvédek a bukkaresti felsőbb bíróságoknál közérdekű ügyekben és jogos magánügyekben is ingyenes jogvédelemmel sietnek a népközösség tagjainak segítségére.

A nagyenyedi Hangya szövetkezeti szövetség alapszabálmódosítása lehetővé teszi, hogy a Dél-Erdélyben maradt szövetkezetek a Hangyához csatlakozhassanak. A bécsi döntés előtt Erdélyben a szövetkezetek két központban fejtettek ki tevékenységet. Az egyik a Hangya-központ volt, Nagyenyed székhellyel, míg a másik a kolozsvári Gazdasági Hitelszövetkezetek Szövetsége volt. Az előbbi 319, az utóbbi pedig 274 tagszövetkezetet számlált. Észak-Erdély visszacsatolása után, a Dél-Erdélyben maradt hitelszövetkezetek elveszítették kolozsvári központjukat és így a legcélravezetőbb megoldás az volt, hogy ezek csatlakoztak a Hangya-központhoz. Az igazgatósági jelentésből kitűnik, hogy a Hangya szövetség szövetkezeti hálózatának háromnegyed részét elveszítette és ennek arányában csökkent a forgalom. Az 1940. évi üzletév mérlegének adatait elemezve, megállapítható, hogy a szétszakított vagyon- és tehertételek csaknem egyenlő arányban állanak egymással. Ezzel magyarázható, hogy az események ellenére a szövetség kötelezettségeit fennakadás nélkül tudta teljesíteni, sőt a tagszövetkezetek terén még fokozottabb támogatást is kifejthetett. A szövetség 6 millió 812 ezer leit kitevő tőkéje Észak-Erdély visszacsatolásával 1 millió 294 ezer 500 leire csökkent. Az áruforgalomban beállott értékeltolódás, valamint ez a körülmény is szükségessé teszi tehát, az eddigi üzletrésztőke gyarapítását. Ezt a célt a tagszövetkezetek tőkéje nélkülözhető hányadának, valamint vásárlási viszsztatérítések igénybevételével kívánják elérni. A csatlakozott hitelszövetkezeteken kívül a Hangya szövetségnek Dél-Erdélyben 83 szövetkezete maradt.

Német népcsoport.

Hónapokkal ezelőtt megegyezés jött létre a német népcsoport vezetősége és Pacha Ágoston temesvári egyházmegyei katolikus püspök, valamint a szász evangélikus egyház vezetősége között, hogy az összes német vallásos jellegű egyesületek feloszlanak és ezek tagjainak irányítását is a német népcsoport különböző szervezetei veszik át. Ennek során elhatározták, hogy a német iskolák feletti felügyeleti jogot is a népcsoport vezetősége veszi át és ott, ahol németek laknak, mindenütt nemzeti szellemenben vezetett iskolákat létesítenek. A román kormány és a német népcsoport vezetősége között a fenti problémák gyakorlati végrehajtása érdekében megindult tárgyalások eredménnyel végződtek és így az iskolakérdést a német népcsoport vezetősége ezentúl saját hatáskörében intézi.

Horvátország.

Nemzetiségvédelmi törvények.

Szempontunkból a legjelentősebb az a három új törvény, melyet Pavelic okt. 30-án ünnepélyes körülmények között Zágrábban, a Márkus-téri Poglavnik palotában írt alá. Az első a horvátországi németiség népcsoportvezetőjének jogi helyzetét szabályozza. A vezető államtitkári rangot kap és a német népcsoport politikai, gazdasági és kulturális kérdéseit intézi. A népcsoport belső kérdéseit illetőleg rendeletalkotási joga van, s a német többségű (20%-on felül) megyékben referensi minőségben külön állami hivatalnokok állnak rendelkezésére.

A második a német nyelvnek, zászlónak és jelvényeknek használatáról szól. A németeknek korlátlan joguk van a német nyelv használatára, mind magán, mind nyilvános életükben. Joguk van továbbá a német zászlók kitűzéséhez és a német nemzet énekeinek, valamint köszöntési módjának használatára. Azon helységekben, hol a németek a lakosság egyötödét teszik ki a német nyelv az állami és önkormányzati szervek előtt a horváttal minden tekintetben egyenrangú. A hivatalos falragaszok, nyomtatványok, utcafeliratok stb. e helyeken kétnyelvűek. Azonkívül, ha az ilyen helységnek helyi vagy történeti alapokon nyugvó német neve van, az a hivatalos horvát elnevezéssel esik azonos elbírálás alá. Ha a németek valahol a lakoságnak csak egytizedét teszik ki, joguk van az említett mértékben a német nyelv használatára. Ha a rendelkezést megsértik, maga a népcsoport kérhet a közigazgatási bíróságtól jogorvoslatot. A német neveket, kivált hivatalokban, eredeti alakjuknak megfelelően a német helyesírás szerint kell írni. Azon községeket, hol a németek a 10, ill. 20%-ot elérik, a belügyminiszter a népcsoport vezetőjével egyetértésben állapítja meg. Újabb népszámlálás esetén ennek megváltoztatását ugyancsak az ő beleegyezésétől teszik függővé. A német zászlót, a népcsoport jelvényeit, egyenruháit ugyanaz a jogvédelem illeti meg, mint a horvát államéit.

A harmadik törvény a német népcsoporthoz tartozó állami tisztviselőkről és alkalmazottakról kimondja, hogy állami szolgálatba csak az léphet, kit a népcsoport vezetősége németnek elismer és kérvényét a népcsoport útján juttatja az Usztasa-vezetőséghez. ö t éven belül a népcsoport ajánlatára nem horvát állampolgár német anyanyelvű tisztviselők is alkalmazhatók. A német tisztviselők német nyelven teszik le a hivatali esküt, melynek idevágó szövege: „. . . dem deutschen Volkstum und dem Führer, -sowie dem Staate Kroatien und dem Poglavnik.“ Német települőhelyeken lehetőleg német anyanyelvű tisztviselőket alkalmazzanak, német többségű helyeken a község vezetője német kell, hogy legyen. Német nemzetiségű tisztviselők kérhetik német helységekre való helyezését, amit az illetékes minisztérium a népcsoport vezetőjével egye térésben eszközöl. Német nemzetiségű hivatalnokokat áthelyezni, felfüggeszteni, nyugdíjazni vagy elbocsátani csak a népcsoport vezetőjének hozzájárulásával lehet.

A törvények aláírása után a német népcsoport vezetője, Altgayer Branimir, köszönetét fejezte ki a Poglavniknak a nyújtott messzemenő jogbiztonságért, annak hangsúlyozásával, hogy ezzel a horvát államban élő 200.000 németnek jogait teljes mértékben biztosították. A „Deutsche Zeitung in Kroatien“ a törvényekről azt írta, hogy a horvátországi német népcsoport jogainak rendezése a Dunamedence németisége kérdésének megoldásában irányelvül szolgálhat.